



HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

Eğitim Programları ve Öğretim Programı

TÜRKİYE'DE İKTİDAR DEĞİŞİMLERİNİN EĞİTİM PROGRAMLARINA YANSIMALARI

ÜZERİNE BİR İNCELEME

(1936-1986)

Feyzan Ece ALBAYRAK

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

Liderlik, araştırma, inovasyon, kaliteli eğitim ve değişim ile

Daha ileriye ... En İyiyeye ...



Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

Eğitim Programları ve Öğretim Programı

TÜRKİYE'DE İKTİDAR DEĞİŞİMLERİNİN EĞİTİM PROGRAMLARINA YANSIMALARI
ÜZERİNE BİR İNCELEME
(1936-1986)

A STUDY ON THE REFLECTIONS OF POLITICAL POWER CHANGES ON CURRICULUM
IN TURKEY
(1936-1986)

Feyzan Ece ALBAYRAK

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

Kabul ve Onay

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼ne,

Feyzan Ece ALBAYRAK hazırladığı “T¼rkiye’de İktidar Değişimlerinin Eğitim Programlarına Yansımaları Üzerine Bir İnceleme (1936-1986)” başlıklı bu çalışma j¼rimiz tarafından **Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

J¼ri Başkanı Doç. Dr. G¼lin TAN İmza

J¼ri Üyesi (Danışman) Prof. Dr. H¼nkar KORKMAZ İmza

J¼ri Üyesi Doç. Dr. İlkey AŐKIN
TEKKOL İmza

Bu tez Hacettepe Üniversitesi Lisans¼st¼ Eğitim, Öğretim ve Sınav Y¼netmeliđi’nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki j¼ri ¼yeleri tarafından 27/04/2023 tarihinde uygun g¼r¼lm¼ř ve Enstit¼ Y¼netim Kurulunca / / tarihi itibarıyla kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İsmail Hakkı MİRİCİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼r¼

Öz

Bu çalışmada Türkiye’de tek parti dönemi, çok partili hayata geçiş ve sonrasındaki iktidar değişimleri, 1960 darbesi ve 1986 yılına kadar olan koalisyon dönemleri ile değişen ilkökul programları arasındaki ilişkinin siyaset, iktidar ve öğretim programları kavramları çerçevesinde incelenmesi amaçlanmıştır. Bu araştırma, nitel araştırma desenlerinden biri olan doküman analizi olarak tasarlanmıştır. İktidar değişimleri, koalisyon dönemleri ve 1960 darbesinin, ilkökul programları ile ilişkisi doküman analiziyle incelenmiştir. Bu kapsamda 1936, 1948, 1962 ve 1968 yılları ilkökul programları üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra siyasi parti programlarından elde edilen veriler betimsel analiz ile irdelenmiştir. Araştırmanın veri setini oluşturan birincil dokümanlar ilkökul programları, siyasi partilerin seçim beyannameleri, bu partilerin parti programları ve hükümet programlarıdır. Türkiye siyasi tarihini anlatan belgeseller, kitaplar, gazeteler vb. belgeler ise ikincil dokümanlar olarak belirlenmiştir. Araştırma sonucunda Türkiye’de ilkökul programlarının değişmesi ile ülkenin siyasi dokusunda yaşanan değişiklikler arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tek partili hayattan, çok partili hayata geçilmesi gibi önemli siyasi değişiklikler ile birlikte, ilkökul programda değişikliğe gidilmiştir. Türkiye’de koalisyon dönemlerinde, 1962 Programı hariç (bu dönemde neden programın değiştiği 1960 darbesi ile açıklanmaya çalışılacaktır), ilkökul programlarının değiştirilmediği gözlemlenmiştir. Son olarak bir siyasi parti, meclise ciddi bir çoğunlukla geldiğinde yine ilkökul programlarının değiştiği görülmüştür. Bu değişikliklerin tamamı, seçimden ya da darbeden, aslında kısaca belirtmek gerekirse iktidarın el değiştirdiği andan itibaren yaklaşık 2-3 yıl içinde yapılmıştır.

Anahtar sözcükler: eğitim, program, devlet, iktidar, siyasi partiler, seçimler, koalisyon, darbe

Abstract

This study examines, within the framework of the concepts of politics, power, and the curriculum, the relationship between the changing primary school curricula in Turkey and the single-party period, transition to a multi-party period and ensuing power changes, the 1960 coup d'etat and the coalition periods lasting until 1986. This study is designed as a holistic multiple case study. The relationship between the primary school curricula and aforementioned periods has been examined through document analysis. In this context, primary school curricula of 1936, 1948, 1962, and 1968 were used. In addition, the data obtained from political party programs were analyzed through descriptive analysis. The primary documents constituting the data set of the research are the primary school curricula, election declarations and programs of political parties, and documents regarding the government policies. Documentaries, books, and newspapers describing the political history of Turkey were used as secondary documents. The results indicate that there is a significant relationship between the changes in the curricula in Turkey and the changes in the political fabric of the country. Important political changes led to a change in the primary school curricula as well. Finally, it has been determined that the curricula changed when a political party came to power with an overwhelming majority. All of these changes were made within 2 or 3 years from the moment the power changed hands, in other words, after the election or the coup.

Keywords: education, curricula, state, government, political parties, elections, coalitions, coup d'etat, military memorandum, ideology, hegemony

İçindekiler

Kabul ve Onay.....	ii
Öz.....	iii
Abstract.....	iv
Tablolar Dizini.....	vii
Simgeler ve Kısaltmalar Dizini.....	viii
Bölüm 1 Giriş.....	1
Problem Durumu.....	1
Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	7
Araştırma Problemi.....	7
Alt Problemler.....	7
Sayılıtlar.....	8
Sınırlılıklar.....	8
Tanımlar.....	8
Bölüm 2 Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar.....	10
Siyaset, İktidar ve Eğitim.....	10
Tek Partili Yıllar ve 1936 İlkokul Programı.....	13
Tek Partili Hayattan Çok Partili Hayata Geçiş ve 1948 İlkokul Programı.....	20
1960 Darbesi ve 1962 İlkokul Programı Taslağı.....	25
1968 İlkokul Programı ve İktidar İlişkisi.....	29
Koalisyon Hükümetleri Dönemi.....	31
Bölüm 3 Yöntem.....	34
Araştırmanın Veri Seti.....	35
Veri Toplama Süreci.....	36
Verilerin Analizi.....	38
Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliği.....	40
Bölüm 4 Bulgular, Yorumlar ve Tartışma.....	42

Tek Partili Yıllarda Tek Başına İktidar Olan CHP'nin Siyasi Görüşlerinin, 1936 İlkokul Programına Yansımaları	42
Tek Partili Hayattan Çok Partili Hayata Geçişin 1948 İlkokul Programına Yansımaları.....	54
1960 Darbesi ve 1962 İlkokul Programı Taslağı	64
1968 İlkokul Programı ve İktidar İlişkisi	73
Bölüm 5 Sonuç ve Öneriler.....	77
Kaynaklar	81
EK-A: Araştırma Etik Komisyon İzin Muafiyeti Formu/ Araştırma Etik Komisyonu Onay Bildirimi	lxxxvi
EK-B: Etik Beyanı.....	lxxxvii
EK-C: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu	lxxxviii
EK-Ç: Thesis/Dissertation Originality Report.....	lxxxix
EK-D: Yayımlama ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı.....	xc

Tablolar Dizini

Tablo 1 1935-2002 Yılları Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları ve Öğretim Programlarının Değiştiği Yıllar.....	4
Tablo 2 Türkiye'ye Gelen Yabancı Uzmanlar.....	22
Tablo 3 Birincil ve İkincil Veri Kaynakları	35
Tablo 4 Tema ve Alt Temalar.....	39
Tablo 5 1936 İlkokul Programı ve Künyesi	42
Tablo 6 CHP Parti Programı İle İlkokul Programının Karılaştırması - 1	44
Tablo 7 CHP Parti Programı İle İlkokul Programının Karılaştırması - 2	46
Tablo 8 1948 İlkokul Programı ve Künyesi	54
Tablo 9 1962 İlkokul Programı ve Künyesi	64
Tablo 10 1968 İlkokul Programı ve Künyesi.....	73

Simgeler ve Kısaltmalar Dizini

Ak Parti: Adalet ve Kalkınma Partisi

ANAP: Anavatan Partisi

AP: Adalet Partisi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

CKMP: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi

DP: Demokrat Parti

DYP: Doğru Yol Partisi

FP: Fazilet Partisi

HP: Halkçı Parti

MBK: Milli Birlik Komitesi

MDP: Milliyetçi Demokrasi Partisi

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MP: Millet Partisi

MSP: Milli Selamet Partisi

RP: Refah Partisi

SHP: Soldemokrat Halkçı Parti

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

TTKB: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

YSK: Yüksek Seçim Kurulu

Bölüm 1

Giriş

Bu bölümde, çalışmanın problem durumuna, araştırmanın amacı ve önemine, araştırma problemi ve alt problemlere, sayıtlara, sınırlılıklara ve tanımlara yer verilmiştir.

Problem Durumu

Eğitim için yapılmış birçok tanım vardır. Bu tanımlardan biri şudur: eğitim, bireyde istendik davranış oluşturma sürecidir (Ertürk, 2017, s. 13). Öğretim programları ise verilmek istenen eğitimin ne şekilde verileceğine ilişkin haritalardır. Bu araştırma kapsamında ise Türkiye’de öğretim programları vasıtasıyla, bireyde istendik davranış oluşturma sürecini kimin/neden tasarlamaya çalıştığı sorgulanmaktadır. “İstendik” davranışı kim belirler, neye göre belirler, bu davranışlar kime göre/neye göre “istendik”tir? İstendik davranışlar, ideolojik nedenlerle mi belirlenir? Eğitim programları ile siyaset/iktidar arasında nasıl bir ilişki vardır? Eğitim, eğitim programları, ideoloji hatta okul kavramlarından hiçbirinin herkes tarafından kabul görmüş ortak bir tanımı yoktur. Yukarıda sayılan sorulara verilen cevaplar bahsi geçen kavramların tanımlarını şekillendirir ve birbirleri arasındaki ilişki ağını ortaya çıkarır. Bu soruların tamamına Marksistlerin, yeni Marksistlerin, liberallerin vb. diğer grupların verdikleri cevaplar birbirinden farklıdır. Her ideoloji kendine özgü bir düşünceye sahiptir, karmaşıktır, kendi içinde bile çelişkiler barındırabilir. Her ideolojinin kültürü, ekonomiyi, hukuku, politikaları ve eğitimi algılayış biçimleri birbirinden farklıdır.

Apple (2012) göre ideolojiler çatışma içerisindedir ve bunlar üzerinde devamlı mücadele verilir. [...] Bazı kurumlar bu mücadelenin yürütüldüğü ve hâkim ideolojilerin üretildiği yerlerdir. Okul da bu mücadele alanlarından biri olarak vazgeçilmezdir (s.58). Apple, hegemonyanın sürdürülmesi için gerekli koşulların tekrar tekrar yaratılması noktasına dikkat çeker ve bu işin aralarında okulların da bulunduğu kurumlarda yapıldığını ileri sürer.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisinde en azından ilköğretim aşamasında çocukların ücretsiz ve zorunlu bir eğitim alma hakları olduğundan bahsedilmiştir. Ücretsiz ve zorunlu eğitimi verme işi de devletlerin tekeline girmiştir. Devletleri de egemen sınıf ve zümrelerin yönettiği düşünüldüğünde, aslında eğitimin ve dolayısıyla öğretim programlarının da egemen sınıfların, zümrelerin, siyasi partilerin ya da bazı kliklerin tekeline girdiğinden bahsedebiliriz. Sorun durumu da tam olarak bu noktada ortaya çıkmaktadır. Bahsi geçen grupların bir ideolojisi olduğu varsayılarak düşünölmeye başlandığında bu zümreler bilerek ya da bilmeyerek eğitimde/öğretim programlarında kendi ideolojilerini yansıtacak hatta daha da ileri gidilirse bu ideolojileri çocuklara aşlamaya çalışacaklardır. Devletin temel görevlerinden olarak kabul edilen eğitim de haliyle toplumu homojenleştirmeye/tek tipleştirme dayalı bir eğitim halini alacaktır.

Türkiye’de eğitim, öğretim programları aracılığı ile düzenlenmektedir. Çıkarılan öğretim programları ise merkezi programlardır. Bu program, tüm öğrenciler tarafından uygulanmaktadır. Üstelik programın çıkarılması için parlamentodan geçmesi ve o şekilde uygulanmaya başlanması bile aranmamaktadır. Türkiye’de uygulanan programların çıkarılma süreçleri, partiler üstü niteliklerle donatılmamıştır.

Aşağıda sayılı maddelerde Türkiye’de çıkarılan öğretim programlarında görevlendirilmenin nasıl yapıldığı üzerinde durulmuştur. Aşağıdaki maddelerden de anlaşılacağı gibi öğretim programını tasarlamak Millî Eğitim Bakanlığının görevleri arasında yer almaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 652 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, (Millî Eğitim Bakanlığının yeniden yapılandırılması; 6/4/2011 tarihli ve 6223 sayılı Kanunun verdiği yetkiye dayanılarak, Bakanlar Kurulu’nca 25/8/2011 tarihinde kararlaştırılmıştır.)

Millî Eğitim Bakanlığının görevleri şunlardır: Okul öncesi, ilk ve orta öğretim çağındaki öğrencileri bedenî, zihnî, ahlakî, manevî, sosyal ve kültürel nitelikler yönünden geliştiren ve insan haklarına dayalı toplum yapısının ve küresel düzeyde rekabet gücüne sahip ekonomik sistemin gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatarak geleceğe hazırlayan eğitim ve öğretim programlarını tasarlamak, uygulamak, güncellemek; öğretmen ve

öğrencilerin eğitim ve öğretim hizmetlerini bu çerçevede yürütmek ve denetlemek (KHK, m.2).

Aynı KHK'nın 4. Maddesinde ise bakanın yetki ve sorumlulukları sıralanmıştır. 4.

Maddenin ilgili yeri aşağıda verilmiştir;

Bakanlık teşkilatının en üst amiri olan Bakan, Bakanlık icraatından ve emri altındakilerin faaliyet ve işlemlerinden Başbakanı karşı sorumlu olup aşağıdaki görev, yetki ve sorumluluklara sahiptir: Bakanlığı, Anayasaya, kanunlara, hükümet programına ve Bakanlar Kurulunca belirlenen politika ve stratejilere uygun olarak yönetmek (KHK, m.4).

Madde 28 ise Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı ile ilgilidir. KHK'ya göre Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Bakanlığın bilimsel danışma ve karar organıdır. Kurulun görevlerine ilişkin araştırma kapsamında iki fıkra aşağıda verilmiştir:

a) Eğitim sistemini, eğitim ve öğretim plan ve programlarını, ders kitaplarını hazırlatmak, hazırlananları incelemek veya inceletmek, araştırmak, geliştirmek ve uygulama kararlarını Bakan onayına sunmak (KHK, m.28).

b) Bakanlık birimlerince hazırlanan eğitim ve öğretim programları, ders kitapları, yardımcı kitaplar ile öğretmen kılavuz kitaplarını incelemek, inceletmek ve nihai şeklini vererek Bakanın onayına sunmak (KHK, m.28).

Son tahlilde eğitim ve öğretim programlarını hazırlamak/hazırlatmak Milli Eğitim Bakanlığının görevidir, Milli Eğitim Bakanı, Başbakanı karşı da sorumlu ve Bakanlar Kurulunca belirlenen politikalara da uygun olarak hareket etmek zorundadır. Talim ve Terbiye Kurulu ise öğretim programlarına son şeklini verip Bakan onayına sunmakla görevlidir.

18/10/1982 tarih ve 2709 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 104. Maddesinde ise Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri düzenlenmiştir. Buna göre bakanları atamak ve bakanların görevine son vermek cumhurbaşkanının görevleri arasındadır. Buradan da anlaşılacağı gibi Milli Eğitim Bakanını atamak, cumhurbaşkanının görevidir.

Öğretim programları bu şekilde bir görevlendirme ağı içinde hazırlandığı sürece partiler/gruplar/klikler/sınıflar üstü bir öğretim programından bahsetmemiz oldukça zordur.

Türkiye’de her partinin, siyasi parti programında eğitimle ilgili görüşleri yer alır. İktidara gelen parti ya da partilerin; egemen ideoloji/ler oldukları düşünülürse, bu partiler kendi hegemonyalarını koruma gayesiyle hareket etmeye başlayacaklar ve bunun bir aracı olarak da öğretim programlarını değiştirme yoluna gideceklerdir.

Tablo 1

1935-2002 Yılları Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları ve Öğretim Programlarının

Değiştirdiği Yıllar

Seçim Yılı	Öğretim Programının Değişmesi Hakkında Şura Kararı Alınan Tarih	Öğretim Programının Değiştirdiği Yıl	Parti Adı	Partinin Milletvekili Sayısı / Toplam Milletvekili Sayısı
1935		1936	Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	399/399
1946		1948	Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)	397/465 61/465
1950			Demokrat Parti (DP) Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	416/487 69/487
1954	04-14 Şubat 1953	1956	Demokrat Parti (DP) Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	503/541 31/541
1957			Demokrat Parti (DP) Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	424/610 178/610
1961 K	5-15 Şubat 1962	1962	Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Adalet Partisi (AP) Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)	173/450 158/450 54/450
1965		1968	Adalet Partisi (AP) Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Millet Partisi (MP)	240/450 134/450 31/450
1969			Adalet Partisi (AP) Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	256/450 143/450
1973 K			Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Adalet Partisi (AP) Milli Selamet Partisi (MSP) Demokratik Parti	185/450 149/450 48/450 45/450
1977 K			Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Adalet Partisi (AP)	213/450 189/450
1983			Anavatan Partisi (ANAP) Halkçı Parti (HP) Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP)	211/399 117/399 71/399
1987	18-22 Haziran 1988	1990	Anavatan Partisi (ANAP) Soldemokrat Halkçı Parti (SHP) Doğru Yol Partisi (DYP)	292/450 99/450 59/450

1991 K		Doğru Yol Partisi (DYP)	178/450
		Anavatan Partisi (ANAP)	115/450
		Soldemokrat Hakı Parti (SHP)	88/450
		Refah Partisi (RP)	62/450
1995 K		Refah Partisi (RP)	158/550
		Doğru Yol Partisi (DYP)	135/550
		Anavatan Partisi (ANAP)	132/550
		Demokratik Sol Parti (DSP)	76/550
1999 K		Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	49/550
		Demokratik Sol Parti (DSP)	136/550
		Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	129/550
		Fazilet Partisi (FP)	111/550
2002	2005	Anavatan Partisi (ANAP)	86/550
		Doğru Yol Partisi (DYP)	85/550
2007		Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)	363/550
		Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	178/550
		Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)	341/550
		Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	112/550
		Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	71/550

Kaynak: Milli Eđitim Őura Kararlarına <https://ttkb.meb.gov.tr/www/gecmisten-gunumuz-mill-egitim-sralari/icerik/328> adresinden, Seçim sonuçları ve partilerin milletvekilleri sayılarına <https://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644> adresinden ve TŪİK verilerinden ulaşılmıştır. (TŪİK, 2012)

Yukarıda yer alan tabloda seçim yılı, hangi partinin kaç milletvekili ile mecliste temsil edildiđi, ilgili yılda mecliste toplam kaç milletvekili olduđu đretim programlarının deđiřtiđi yıllar ve program deđiřikliđi ile ilgili Őura kararlarının alındıđı tarihler yer almaktadır. Tabloda seçim yılı sŪtununda “K” yazılı yıllarda TŪrkiye’de koalisyon hŪkŪmetleri vardır. ŪŪncŪ sŪtunda ise đretim programlarında kŵklŪ deđiřikliklerin olduđu yıllar verilmiřtir.

1934 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmiş ve 1935 yılında seçime gidilmiştir, 1936 yılında ise đretim programı değişmiştir. 1946 yılına kadar TŪrkiye’de tek partili hayat hâkimken, 1946 seçimleri ile birlikte çok partili sisteme geçilmiştir ve 1948 yılında đretim programları yeniden değiştirilmiştir.

Tablo incelendiğinde;

- 1954 yılında seçimler yapılmış, Demokrat Parti (DP) seçimleri ciddi bir farkla kazanmış ve 1956 yılında taslak bir öğretim programı hazırlanmıştır. Ancak bu program, taslak bir program olarak kalmıştır.

- 1965 yılında Adalet Partisi (AP) iktidarı eline almış, 1968 yılında öğretim programları değişmiştir.

- 1987 yılında ANAP seçimi ciddi farkla kazanmış ve akabinde 1990 yılında öğretim programları yeniden değişmiştir.

- 2002 yılında AK Parti seçimi ciddi bir farkla kazandıktan 3 yıl sonra öğretim programları yeniden değişmiştir.

- Hangi parti olduğuna bakılmaksızın bir partinin, seçimleri ciddi farkla kazanmasından 2 ya da 3 yıl sonra ilkokul öğretim programlarına müdahale etmesi tesadüf olarak değerlendirilmemektedir. Bu durum hegemonyaların varlıklarını korumalarının bir aracı olarak eğitim ve öğretim programlarını araç olarak kullandıklarını düşündürmektedir.

- Ayrıca yine tablo incelendiğinde 1973, 1977, 1991, 1995 ve 1999 yılı seçimlerinde herhangi bir siyasi parti tek başına iktidarı eline alamamıştır ve bu dönemlerde koalisyon hükümetleri ülkeyi yönetmişlerdir. Burada dikkat çekici olan husus, bu yıllarda ilkokul öğretim programlarında bir değişikliğin yapılmamasıdır. Tek bir istisna hariç. İstisnanın olduğu program değişikliği 1962 yılına denk düşmektedir ve bu istisnai durum 1960 darbesi ile ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılacaktır.

- Tek başına iktidara gelip, program değişikliğini hemen yapmayıp, öğretim programını 2. Seçildikleri dönemde değiştiren partiler de vardır. DP ve ANAP hükümetleri öğretim programlarını 2. seçildikleri dönemlerde değiştirmişlerdir.

Araştırma kapsamında incelenen dönem olan 1936-1986 yılları arasında Türkiye'de 11 kere milletvekili genel seçimi yapılmıştır. 1961, 1973 ve 1977 yıllarında yapılan seçimlerden koalisyon hükümetleri oluşmuştur. Yine bu yıllar arasında 5 kere ilkokul programı hazırlanmıştır. 1956 ve 1961 yılları programları taslak programlar olarak kalmış,

ülke genelinde uygulanmamışlardır. 1936, 1948 ve 1968 ilkokul programları ise ülke genelinde uygulanan programlardır.

Türkiye'deki siyasi olayların ve genel seçim sonuçlarının ilkokul öğretim programları ile ilişkisi zamansal bakımdan incelendiğinde, aradaki ilişkinin yukarıda belirtildiği gibi bir örüntü oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Bu örüntü, araştırmanın problem durumunu oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırma kapsamında Türkiye'de uygulanan öğretim programlarının siyasi partiler/iktidarı elinde bulunduran kişiler ve gruplar tarafından nasıl değiştirildiği ve dönemin iktidar sahiplerinin ideolojik düşüncelerinin öğretim programlarına bir anlamda nasıl konu edildiği açıklanmaya çalışılmıştır. İktidarı ele geçiren partilerden bağımsız, siyasetten ve ideolojilerden arındırılmış bir ulusal eğitim politikasına ve öğretim programlarına ihtiyaç duyulduğu ortaya konularak çalışmanın sınırlı sayıda olan bu çalışmalara yenisini ekleyerek alana katkı sunacağı düşünülmektedir. Ayrıca çalışma bulgularının eğitim politikaları, eğitim programları ve öğretim alanında çalışan araştırmacılara, karar alıcılara, politika yapıcılara, eğitimcilere ve diğer paydaşlara veriye dayalı karar alma, politika üretme, uygulama ve değerlendirme aşamalarında katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma Problemi

Bu araştırmanın problemi "Türkiye'de 1936-1986 yılları arasında iktidar değişimlerinin; 1936, 1948, 1961 ve 1968 yılları ilkokul programlarına ve programlarda yer alan derslere yansımaları nasıldır? olarak belirlenmiştir.

Alt Problemler

Araştırma problemine ilişkin aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

1. Tek partili yıllarda tek başına iktidar olan CHP'nin siyasi görüşlerinin, 1936 İlkokul Programına yansması nasıldır?
2. Tek partili hayattan çok partili hayata geçiş 1948 İlkokul Programına nasıl yansımıştır?
3. Bir siyasi partinin çoğunluk milletvekili sayısıyla parlamentoda temsil edilmesi öğretim programlarına nasıl yansımaktadır?
4. 27 Mayıs 1960 Darbesi öğretim programlarına nasıl yansımıştır?
5. Koalisyon hükümetlerinin olduğu dönemlerdeki siyasi yapının öğretim programlarına yansması nasıldır?

Sayıtlar

Bu araştırmada sayıtlara yer verilmemiştir.

Sınırlılıklar

1. Bu araştırma 1936, 1948, 1961 ve 1968 yılları ilkokul programları ve bu programlarda geçen derslerin öğretim programlarıyla sınırlıdır. Bahsi geçen dönemlerde devlet tarafından onaylanan ve okullarda okutulan ders kitaplarına araştırma kapsamında yer verilmemiştir.
2. Araştırma kapsamında süreç içinde revize edilen programlara yer verilmemiştir.
3. Araştırma kapsamında örtük programlar vasıtasıyla, öğretim programlarına yansıtılan düşünceler araştırma kapsamının dışında tutulmuştur.

Tanımlar

Bu bölümde bu çalışma kapsamında kullanılan temel kavramlar ve bu kavramlara ilişkin tanımlara yer verilmiştir.

Devlet: Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlıktır (TDK, 2020).

İdeoloji: İdeoloji; siyasal veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükûmetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dinî, moral, estetik düşünceler bütünüdür (TDK, 2020).

Okul: Okul; her türlü eğitim ve öğretimin toplu olarak yapıldığı yer, mekteptir (TDK, 2020).

Eğitim: Eğitim bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir (Ertürk, 2017, s. 13).

Eğitim Programı: Belli bir zaman diliminde belli bir öğrenci grubu için hazırlanmış öğrenme yaşantıları düzeneğidir (Demirel, 2017).

Bölüm 2

Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar

Çalışmanın kuramsal temeli kapsamında önce genel anlamda siyaset, iktidar ve eğitim ile ilgili kuramlar incelenmiştir. Akabinde çalışma, araştırma problemi ve alt problemlerine uygun olarak tek partili yıllarda tek başına iktidar olan CHP'nin siyasi görüşlerinin 1936 İlkokul Programına yansımaları, tek partili hayattan çok partili hayata geçiş ve bunun 1948 İlkokul Programına yansımaları, çok partili hayata geçildikten sonra bir siyasi partinin ciddi bir milletvekili sayısı ile parlamentoda temsil edilmesi ile çıkarılan öğretim programı arasındaki siyasi ilişki, 1960 darbesinin öğretim programına yansımalarının ve koalisyon hükümetlerinin olduğu dönemler ile öğretim programları arasındaki ilişki başlıkları altında yapılandırılmıştır.

Siyaset, İktidar ve Eğitim

Siyaset ve iktidarın eğitim üzerindeki etkisi yadsınamaz. Kapani (2014)'ye göre insanların farklı fikirleri ve çıkarları vardır ve fikirler arasındaki bu düşünce, çıkar ve psikolojik eğilim farklılıklarından doğan çatışma, siyasetin temelini oluşturur. Bu çatışmaların asıl konusu toplumdaki değerlerin paylaşılmasıdır, çatışmanın hedefi ise iktidarın ele geçirilmesidir. İktidar en geniş anlamıyla başkalarının davranışlarını etkileyebilme ve kontrol edebilme yeteneği olarak tanımlanırken, bu tanıma çok geniş bulan bazı siyasal bilimciler bu anlamı daha dar bir çerçevede "siyasal iktidar" olarak değerlendirmişlerdir. İktidar kavramı bizi devlet olgusuna getirir. Devletin ne olduğuna ilişkin yüzlerce tanım yapılmıştır ancak bu tanımlar genel olarak incelendiğinde bazı unsurlar üzerine birleştiği görülür. Devlet, belli bir ülke üzerine yerleşmiş, zorlayıcı yetkiye sahip bir üstün iktidar tarafından yönetilen bir insan topluluğunun meydana getirdiği siyasal kuruluştur. Kapani'ye göre iktidarı kullananlar, o ülkede yaşayan tüm insanları bağlayan bir takım kararlar alıp kurallar koyarken ve bunları gerektiği durumda zora başvurarak

uygularken daima devlet adına hareket ederler. Siyasi iktidar, maddi kuvvet ve zor kullanma gücüne sahipken, rıza ve itaat unsurlarını da içinde barındırır yani yönetilenler genellikle hiçbir zorlama olmaksızın iktidarın emir ve kararlarına itaat ederler, rıza gösterirler (Kapani, 2014, s.53).

Yönetilenler; iktidarın emir ve yasaklarına, koyduğu kurallara neden itaat ederler ve rıza gösterirler? İktidar sahipleri fiziksel güç kullanırken ve yönetilenler üstünde bir baskı kurarken, yönettikleri kişileri bu gücün kendilerinde olduğuna nasıl ikna ederler? Örneğin milyonlarca farklı görüşten ve farklı çıkar grubundan insanların yaşadığı bir ülkede, iktidarı elinde bulunduran kişiler, kendi çıkarlarına uygun bir eğitim politikası belirlediklerinde ve bunu öğretim programı haline getirdiklerinde ve her kesimden çocuğu, okullarda toplayıp bu programı uygulamak istediklerinde, bunu nasıl sağlarlar? Tam bu noktada ise karşımıza meşruiyet kavramı çıkar. Yönetenler halkı, kendilerinde yönetme ve emretme hakkı olduğuna inandırmaya çalışırlar ve bunu başardıklarında, yani yönetme hakkının kendi ellerinde olduğuna halkı inandırdıkları noktada, bahsi geçen iktidar meşru bir iktidar olur (Kapani, 2014, s. 74). Meşruluk teorileri içinde teokratik ve demokratik teorileri sayabiliriz. Kaynağını Rousseau'nun Toplum Sözleşmesinden alan "Milli Egemenlik Teorisi" ve "Halk Egemenliği Teorisi" demokratik teoriler içindedir. Bir siyasal sistem içinde kimler iktidar mücadelesi verebilir ve meşruiyet kazanmaya çalışır? Weber'e göre iktidar olma mücadelesi veren üç grup vardır. Bunlar; ekonomik sınıflar ve onların ekonomik çıkarları, statü grupları (örneğin etnik gruplar) ve son olarak siyasi partilerdir. Weber'e göre "siyasi partiler iktidarın evinde yaşar" çünkü partiler aslında siyasal eylem için örgütlenmiş yapılardır (Collins, 2017, s.192).

Althusser (2019)'e göre devlet aygıtı, devlet başkanlığını, hükümeti ve yürütme erkinin aracı olan idareyi, silahlı kuvvetleri, adaleti, mahkemeleri ve onlara bağlı düzenekleri (hapishaneler vb.) kapsar. Ona göre devletin başı egemen sınıfın birliğini ve iradesini temsil eder. Hükümet, egemen sınıfın siyasetini yürütür; idare ise hükümetin emirlerine uyarak bu siyaseti en ince ayrıntısına kadar uygular. Her bir birey, kendi tercih ettiği siyasi partiye oy

vererek görüşünü ortaya koyar. Genel irade yalnızca bir sınıfın, egemen sınıfın siyasetini oluşturur. Bu bağlamda siyasal partilerin varoluşu, sınıf mücadelesine dayanır. Althusser (2019)'e göre okul bir sürü “beceri” öğretir ama bunu egemen ideolojiye tabi olmayı ya da bu ideolojinin “pratiğini” elde tutmayı sağlayan biçimlerde yapar. Yine ona göre tüm toplumsal sınıfların çocukları, çocukların etkiye en açık oldukları dönemde, çocukların devletin aile aygıtı ve yine devletin okul aygıtı arasına sıkıştıkları dönemde, yıllar boyunca okula giderler. Okullar vasıtasıyla, egemen ideoloji ile kaplanmış beceriler (dil, aritmetik, edebiyat vb.) ya da sadece saf egemen ideoloji (ahlak, felsefe, yurttaşlık eğitimi) çocukların kafasına yerleştirilir.

Çatışmacı kurama göre ise okullardaki “Eşitsizlik, ekonomik ilerlemenin çarklarını yağlamaktan çok uzak, daha çok dişlilerdeki kumdur” (Bowles ve Gintis, 2011, s. IX-XII). Bowles ve Gintis'in üç temel önermesi vardır bunlar; insani gelişme, eşitsizlik ve sosyal değişim süreci ile ilgilidir. Onlara göre okullar, öğrencileri modern şirketlerin ve kamunun hiyerarşik yapısı içinde *iyi ve şikâyet etmeyen* çalışanlar olarak yetiştirir ve öğrenciler bu süreç içinde yetişkinlerin iş rollerine hazırlanırlar. Okullar bu misyonlarını sosyal etkileşimleri ve bireysel ödülleri yapılandırarak başarırlar. Bowles ve Gintis, konu ile ilgili ekonomik araştırmalar da yaptıklarını ve bu çalışmalarının sonucunda okul eğitiminin, sonraki yıllardaki ekonomik başarıya katkısının çok azının okulda öğrenilen bilişsel becerilerle açıklandığını ifade ederler. Buna ek olarak ebeveynlerin ekonomik statüsünün kısmen eşit olmayan eğitim fırsatları aracılığıyla da çocuklara aktarıldığını ve burada ekonomik fırsat ve bilişsel becerinin, standart testlerde ölçüldüğü üzere, ailelerdeki refah ve yoksulluğun kuşaklar arası yüksek derecedeki sürekliliğinin küçük bir bölümünü açıkladığını ileri sürerler. Bowles ve Gintis'e göre hem test hem savaş alanı olan okullarda sınırlamalar ve çatışmalar vardır ve okullar bölünmüş ve eşitsiz bir toplumu ifade eder. Gizli müfredatla okullar farklı çocuklara farklı şeyler yapar; kızlara erkeklere, siyahlara beyazlara, fakirlere zenginlere okullar farklı davranır ve yirminci yüzyıl eğitim tarihi, ilerlemeciliğin değil, gelişen kapitalist sistemde otorite ve ayrıcalık piramidini yansıtan “iş değerleri”ni okullara dayatmanın

tarihidir. Onlara göre ilerlemecilik, bir teori olarak başarılı olsa da ilerici eğitime uygulamada şans verilmemiştir.

Apple (2012)'a göre ise “okullar eşitsiz bir topluma uyum sağlayabilen ve buna hevesli olan öğrencileri pasif varlıklara dönüştüren, açık ve örtülü bilginin karşı konulmaz bir şekilde öğretildiği yeniden üretim kurumlarından ibaret değildir.” Ona göre öğrenciler müfredatla ya da örtük programla verilen bilgiyi sünger gibi emmezler. Apple, verilen ya da okullar tarafından verilmeye çalışılan bilginin öğrenci tarafından yeniden yorumlanabileceğini, kısmen kabul edilebileceğini ya da öğrencilerin bu bilgileri tamamen reddedebileceğini söyler (s. 56-57).

Yukarıda da verilen açıklamalara dayalı olarak değişen her siyasi iktidarın kendi ideolojilerini topluma ve eğitime yansıtma eğilimi vardır. Bu bağlamda farklı iktidar değişimlerinin eğitim üzerindeki etkilerini incelemek eğitim siyaset ve iktidar arasındaki ilişkiyi daha net ortaya koyacaktır. Aşağıda Türkiye’de 1936-1986 yılları arasında farklı siyaset ve iktidar değişimlerinin eğitim programlarına etkisi irdelenmektedir.

Tek Partili Yıllar ve 1936 İlkokul Programı

Sparta’da eğitimin amacı, toplum bireylerini özellikle yorgunluğa karşı dirençli kılmaktır; Atina’da eğitim, güzel görünüşlü vücutlar geliştirmeyi amaçlıyordu; savaşçılık çağında atılgan ve esnek savaşçılar yetiştirilmesi isteniyordu (Durkheim, 2020, s.53). Savaş ve barış gibi farklı durumlarda eğitim, çocukları farklı biçimlerde kalıba sokar. Savaş ortamında daha ulusalcı bir eğitim kalıbı varken, barış ortamlarında uluslararası yarışma daha genel ve insancıl bir hal alır (Durkheim, 2020, s. 49). 1936 İlkokul Programının çıktığı yılların karakteristik özellikleri incelendiğinde savaş yıllarının yeni bittiği, imparatorluğun yıkılıp yerine Cumhuriyet rejiminin kurulduğu, birçok inkılabın yapıp halka benimsetilmeye çalışıldığı, tek parti rejiminin hâkim olduğu görülmektedir. Peki, böyle bir dönemde öğretim programları ile öğrenciye nasıl bir eğitim verilmek istenmiştir? Yeni kurulan cumhuriyet hangi niteliklerle donatılmış, hangi ülkeleri benimseyen gençler yetiştirmek istemektedir?

Durkheim (2020)'e göre her toplum türünün kendine özgü olan bir eğitimi anlayışı vardır ve bu eğitim, tıpkı o toplumun ahlaki, siyasal ve dinsel örgütlenişi gibi o toplumu tanımlar (s.98). Gereksinimler değiştikçe eğitim anlayışı da değişir. Eğitimin Orta Çağlarda çileci, Rönesans döneminde özgürlükçü, 17. yy.da güzelyazıncı oluşu bundan dolayıdır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren eğitimde belirlenen temel politika ise Cumhuriyet rejimini ve bu rejimin erdemlerini Türk ulusuna benimsetmek olmuştur (MEB 1999, s. 19). Ulusal eğitim politikaları ile belirlenen hedefleri gerçekleştirmek ve bunları kuramdan uygulamaya dönüştürmek ise ancak eğitim programları aracılığıyla gerçekleştirilebilir (MEB 1999, s. 147). Eğitim programlarının ilk boyutu hedefler, ikinci önemli boyutu ise içeriktir. Belirlenen hedefler bir anlamda ülkenin eğitimle ilgili düşüncesini, felsefesini ve ideolojisini de ortaya koyar. Ertürk'e göre hedef, yetiştirdiğimiz insanda bulunmasını uygun gördüğümüz, eğitim yoluyla kazandırılabilir nitelikte istedik özellikler olarak tanımlanmaktadır. Hedefler belirlendikten sonra ise "öğrencilere ne öğretmeliyiz" sorusu ortaya çıkar. Buna verilecek cevap ise öğretim programlarının içeriğini belirler.

Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim politikaları Atatürk'ün görüşleri, yabancı uzman raporları, Milli Eğitim Bakanlığının yönlendirmeleri ve bilimsel toplantılardan çıkarılan sonuçlar doğrultusunda şekillenmiştir (MEB 1999, s. 377). Program geliştirme çalışmaları ise il merkezlerinde mahalli okullar ve il milli eğitim müdürlüklerinin destek ve iş birliği ile başlamış daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı merkez örgütünde devam etmiştir. 1924'te Türkiye'ye davet edilen John Dewey'in hazırladığı rapor doğrultusunda daha çok ilköğretim programlarının geliştirilmesine ağırlık verilmiştir (MEB 1999, s. 151).

1921 yılından 1936 yılına kadar olan süreçte Milli Eğitim Bakanı olarak çok sayıda kişi görev yapmıştır. Neredeyse her gelen bakan, kendi görüşleri doğrultusunda eğitimi şekillendirmeye çalışmıştır. Atatürkçü görüşe sahip, cumhuriyete has ilk eğitim bakanı olarak kabul edilen ve yaptıkları ile sonraki yıllarda yapılacak eğitim inkılaplarının temelini sağlayan İsmail Safa Bey, tıpkı "misak-ı milli" gibi eğitim alanında yeni devletin ulaşmayı planladığı amaçları gösteren "maarif misakı" belirlemiştir (Ergün, 1997, s.24-25). İsmail Safa

Beye göre amaç; milliyetçi, halkçı, inkılapçı ve laik cumhuriyet vatandaşları yetiştirmek ve toplum hayatında dünya ve ahiret cezaları korkusundan doğan ahlak yerine, hürriyet ve barış içinde gerçek ahlak ve erdemlerin üstün kılınmasıdır. Yine ona göre ilkokul aile eğitimini tamamlar, dini eğitim verir ve çocukları ortaokula hazırlar (Ergün, 1997, s.25-26). Vasıf Beye göre ise Türk tarihi şahısların ve padişahların etrafındaki olaylar değildir. Olaylar ve gelişmeler doğrudan doğruya milletin eseri olarak okutulacaktır, dini eğitim ilkokulda, fenni eğitim ise liselerde yapılacaktır. Bakan, bağımsız, ülkücü, idealist bir Türk gençliği yetiştirilmesini istemiştir (akt: Ergün, 1997, s. 41-42-43). Yine Ergün (1997)'e göre bakanların bu kadar sık değişmesi, yeni gelen bakanın, bir önceki bakanın çalışmalarını devam ettirmemesi ya da yıkması eğitimde ilerlemenin önünde bir engeldi ve yeni bakan Mustafa Necati Bey bunu görmüştü. Necati Bey, Milli Talim ve Terbiye Heyeti ile eğitim politikasına önemli bir istikrar getirdi. Özellikle Cumhuriyet Halk Fırkasının gittikçe etkin biçimde devlet yönetimini üstlenmesi, Partinin uzun vadede değişmez, tutarlı bir eğitim politikası olmasını gerektiriyordu (Ergün, 1997, s. 45).

1921 yılında Kurtuluş Savaşının en yoğun olduğu dönemde düzenlenen Birinci Maarif Kongresinin Türk eğitim tarihinde önemli bir yeri vardır. Öğretim programlarının 1921 yılı sonrası 1936 yılına kadar ne doğrultuda şekilleneceği bir anlamda bu kongrede belli olmuştur. Kongrede ele alınan başlıca konular arasında ilkokul ve orta öğretim programları yer almaktadır (Akyüz, 2007, s. 321). Kongrenin açılış konuşmasında Atatürk, mevcut eğitim sistemine bazı eleştiriler getirmiş; sürdürülen eğitim yöntemlerinin, geri kalmışlığın en önemli nedeni olduğunu ileri sürmüştü ve aslında nasıl bir eğitim sistemi olması gerektiğinden bahsetmiştir. Savaş günlerinde dahi dikkatlice hazırlanmış bir millî eğitim programı oluşturulması gerektiğinin altını çizerek, oluşturulacak millî terbiye programının yaratılış özelliklerimize uygun, yabancı düşüncelerden tamamıyla uzak, millî ve tarihî karakterimize uygun olması gerekliliği üzerinde durmuştur. Bunların yanı sıra yeni nesle kazandırılması gereken nitelikler arasında; çocukların ve gençlerin varlığı, birliği ve hakkı ile taarruz etmesi, yabancı unsurlara karşı mücadele ile birlikte milli düşünceyi boğmaya

çalışan fikirlere karşı çıkılmasının gençlere öğretilmesi gerekliliğinden bahsetmiştir. Atatürk'ün bu sözlerinden hareketle yeni eğitim anlayışının özgün, bilimsel ve milli bir çizgide ilerleyeceği söylenebilir. Atatürk, yeni kurulan cumhuriyetin eğitiminin milli olmasını istemiştir. Eylül 1924'te, Samsun'da öğretmenlere seslenirken de hala milyonlarca Müslümanın milli olmayan eğitimleri yüzünden esaret ve sefalet içinde bulduklarını belirtmiş ve "Milli eğitimin ne demek olduğunu bilmekte artık bir belirsizlik bulanıklık kalmamalıdır. Milli eğitim esas olduktan sonra onun dilini, yöntemini, araçlarını da milli yapmak gereği tartışılmaz. Milli eğitim ile geliştirilip yüceltilmek istenen genç dimağları bir taraftan da paslandırıcı, uyuşturucu, gereksiz şeylerle doldurmaktan dikkatle kaçınmak lazımdır" demiştir (Akyüz, 2007, s.339).

1936 yılı İlkokul Programında ilk kez ilkokulun eğitim öğretim ilkeleri belirlenmiştir, ilkokulun hedefleri bölümünde ise CHP programında yer alan eğitimle ilgili ilkelerin nasıl hayata geçirilebileceği açıklanmıştır ve programın direktifler bölümünde tarih öğretimine de özel bir önem atfedilmiştir (Kırpık ve diğerleri, 2012, s. 259). Cumhuriyet Halk Fırkasının, parti prensipleri doğrultusunda hazırlanan programda, milli eğitimin ilke ve amaçları oldukça ayrıntılı şekilde yazılmıştır. Atatürk ilkeleri ilk kez bu programda yer almıştır (Alp, 2017, s.83). Cumhuriyet döneminde ilkokul programlarının temel amacı, yeni nesillere cumhuriyet rejiminin, faziletlerini ve gereklerini benimsetmek olmuştur. Bu doğrultuda 1936 ilkokul programı ile çocuklara okuma yazma, aritmetik gibi temel beceriler kazandırılırken, aynı zamanda cumhuriyetin ilkeleri topluma ulaştırılmıştır. Bireylere demokrasinin gerektirdiği davranışları kazandırmak için ilköğretime büyük önem verilmiştir (Alp, 2017, s. 87).

1936 programında, CHP programının ulusal eğitim kısmında saptanmış esaslara bakıldığında ilkokulun hedeflerinin bunları gerçekleştirmeye imkân verecek şekilde düzenlendiği gözlemlenirken, ilkokulun milli bir eğitim kurumu olduğu programda belirtilmiştir. 1930'lu yılların ortalarından itibaren yaklaşmakta olan İkinci Dünya Savaşı'nın etkisi altına girecek olan Türkiye, bu koşullara paralel olarak otoriterleşirken, otoriterleşmeyi

1936 yılı ilkokul programının amaç, içerik ve öğretim yöntemlerindeki köklü değişikliklerden anlamak mümkündür (Alp, 2017, s.88).

Atatürk'e göre eğitim bilime dayalı ve laik olmalıdır. Eylül 1924'te Samsun'da öğretmenlere seslenmiş ve şöyle demiştir: "Dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için, hayat için, başarı için en gerçek yol gösterici ilimdir, fendir. İlim ve fennin dışında kılavuz aramak gaflettir, bilgisizliktir, delalettir (Akyüz, 2007, s.340). Cumhuriyet hükümetinin eğitim konusunda yaptığı ilk büyük devrim 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanununun kabul edilmesidir. Bununla birlikte eğitim kurumları Maarif Vekaletine bağlanarak eğitimde birlik sağlanmıştır. 430 numaralı kanuna göre ülke genelindeki tüm bilim ve öğretim kurumları (TTK, md. 1), Şer'iyeye ve Evkaf Vekaleti ya da hususi vakıflar tarafından idare edilen tüm medrese ve okullar Maarif Vekaletine bağlanmıştır (TTK, md. 2). Yine bu kanuna göre Şer'iyeye ve Evkaf Vekaleti bütçesine okullar ve medreseler için verilen ödenekler Maarif Vekaletine aktarılacaktır (TTK, md. 3). Ayrıca Maarif Vekaleti imamlık ve hatiplik gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesiyle görevli memurların yetişmesi için ayrı okullar açacaktır (TTK, md. 4). Bunların sonucunda 11 Mart 1924'te bir genelge ile medreseler ve bundan 6 yıl sonra da İmam Hatip Mektepleri kapatılmıştır. 30 Kasım 1925 tarih ve 677 sayılı bir kanunla ise tekke ve türbeler kapatılmış, tarikatlar kaldırılmıştır. İlk ve orta öğretimde din derslerinin süresi azaltılırken, bu dersler bir süre sonra kaldırılmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte laiklik ilkesine doğru önemli adımlar atılmış ancak laiklik ilkesinin anayasaya girmesi 1937 yılına tekabül etmektedir (Akyüz, 2007, s. 330).

1924 yılında medreselerin kapatılmasından sonra toplumun dini ihtiyaçlarını karşılamak üzere Darülfünun'da bir ilahiyat fakültesi, 29 ilde de imam hatip okulları açılmıştır. İlahiyat fakültesi, 1933 yılına kadar faaliyette bulunmuş, aynı yıl kapatılan Darülfünun ile birlikte kaldırılmış, yeni kurulan İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne bağlı olarak İslami İlimler Enstitüsü açılmıştır. Bu Enstitüde 1936 yılına kadar öğretim yapılmış, öğretim kadrosunun dağılması üzerine Enstitü kapatılmıştır. Öte yandan imam

hatip okullarının sayısı öğrencisizlik yüzünden yıldan yıla azalmıştır (Kırpık ve diğerleri, 2012, s. 252-253).

Cumhuriyetin kurulması ile beraber din dersleri bazı dönemlerde tamamen kaldırılmış, bazı dönemlerde seçmeli olarak okutulmuş, bazı dönemlerde ise zorunlu ders olarak öğretim programlarında yerini almıştır. Siyasal iktidarların istekleri doğrultusunda zaman içinde tekrar tekrar değişen din derslerinin hangi dönemde ne şekilde değiştiği önem arz etmektedir. 1924 İlkokul Programında bu ders Kuran-ı Kerim ve din dersleri adı altında görünmekte ve haftada ikişer saat okutulmaktaydı, 1926 Programında din dersleri üçüncü sınıftan itibaren okutuldu ve haftada 1 saate indirildi. 1930 programında din dersleri yalnızca beşinci sınıf öğrencilerine, ebeveynleri isterse, haftada yarım saat verilen bir ders haline getirildi. Din dersleri böylece 1930'ların başında kent ilkokullarından, sonrasında ise köy ilkokullarından kaldırılmıştır (Akyüz, 2007, s.349). 1936 İlkokul Programında ise din dersi bulunmamaktadır.

Durkheim'e göre bizi kendimizin dışına çıkaran, bizim çıkarlarımızın dışındaki çıkarları da göz önünde tutmaya zorlayan toplumdur; bize tutkularımıza, içgüdülerimize egemen olmayı, onları bir yasaya bağlamayı, sıkıntıya girmeyi, yoksunluklara katlanmayı, kişisel amaçlarımızı daha yüksek amaçlara bağımlı kılmayı öğreten toplumdur (Durkheim, 2020, s.54). Nitekim Cumhuriyet rejiminin ilk anlarından itibaren ilkokul programlarında ülkenin çıkarlarını, kişisel çıkarların üzerinde tutmak öğretilmeye çalışılmıştır. 1936 İlkokul Programında "ilkokulun hedefleri" başlığı altında öğretmene bazı ödevler verilmiş ve sorumluluklar yüklenmiştir. Örneğin okulda her talebenin milli şeyler ve işlerle sıkı sıkıya ilgilenmesi, milli ülküleri tahakkuk ettirmek için canla başla çalışması, milli ödevleri başarmak için her fedakârlığı göze alması, kanunlara ve devlet otoritesine itaat etmesi, askerlik, seçim, vergi gibi ödevleri içten bir istek ve bağlılıkla yapması, Türk ulusunun ve Türk yurdunun menfaatini her menfaatin üstünde tutması ve icap ettiği takdirde Türk ulusu ve Türk yurdu için seve seve canını feda edecek bir ruhta yetiştirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur (İlkokul Programı, 1936, s.8). Bakan Mustafa Necati'nin 1927 tarihli genelgesi

ile ise müdür ve muallimlere; gençlere memleketimiz ve milli cemiyetimiz için hazırlanmaları lazım geldiğini daima hatırlatmak, öğretim ve eğitim faaliyetlerinde Türkiye'yi ve Türklüğü merkeze almak, gençlere Cumhuriyeti sevdirecek her fırsattan yararlanmak mecburiyetinde oldukları hatırlatılmıştır (Akyüz, 2007, s. 332). Bakan Esat ise 1931 yılı genelgesinde Türk mekteplerine teslim edilmiş her Türk çocuğunun, Cumhuriyet rejiminin psikolojisi ve ideolojini tamamen kavramış olması, Türk milleti ve Türkiye Cumhuriyeti için son derece faydalı bir Türk vatandaşı haline getirilmesi mecburiyeti üzerinde durmuştur (Akyüz, 2007, s.333).

1929 tarihli İlk Mektepler talimatnamesine göre ilköğretimin amaçları: ilk mekteplerde terbiyenin ilk ve son maksadı çocukların milli hayata layıkıyla intibak etmeleridir. Terbiyede Türklük ve Türk vatani esas teşkil etmelidir. Çocuklarda milli hislerin beslenmesi ve kuvvetlendirilmesi için her fırsattan istifade edilmelidir. Türk inkılap ve bu inkılâpların nimetleri, bu nimetlere ermek için yapılan büyük savaşlar onlara layıkıyla anlatılmalıdır. Cumhuriyet ve 23 Nisan bayramları gibi büyük milli günlerde mektepte tertip olunacak müsamereler ve şenlikler, çocukların milli hassasiyetlerini artırmak için iyi fırsatlar verir. Çocuk bayrağı sevmeli ve ona hürmet etmelidir. Bunun için her ilk mektepte haftanın ilk günü sabahleyin ve son günü öğleden sonra bayrak töreni yapılmalıdır (Akyüz, 2007, s. 347). İlkokul program ve talimatnamelerinin öngördüğü amaçlar doğrultusunda, Bakan Doktor Reşit Galip de, ilkokullarda her sabah öğrencilerin hep bir ağızdan okumaları için bir ant yazmıştır. Mayıs 1933'te: Türküm, doğruyum, çalışkanım. Yasam, küçüklerimi korumak, büyüklerimi saymak, yurdumu, milletimi, özümnden çok sevmektir. Ülküm: yükselmek, ileri gitmektir. Varlığım Türk varlığına armağan olsun. Bu anda 27 Kasım 1972'de şu ifadeler de eklenmiştir: Ey bu günümüzü sağlayan, Ulu Atatürk: açtığın yolda, kurduğun ülkede, gösterdiğin amaçta hiç durmadan yürüyeceğime ant içerim. Ne mutlu Türk'üm diyene! (Akyüz, 2007, s.347).

Milliyetçilik nedir? Bir ülkede yaşayan insanları ortak bir ülküde buluşturmak için neler yapılması gerekir? Arapçayı resmi dil olarak kullanırken, milli duygular nasıl ifade

edilebilir? Buradan hareketle dil inkılabı adına atılan adımları da milliyetçilik başlığı altında değerlendirmek uygun olacaktır. Atatürk'e göre Arap harfleri Türkçeye uygun değildir, bu harflerin öğrenilmesi zordur ve toplumda eğitim düzeninin düşüklüğünün temel nedenidir (Akyüz, 2007, s.344). Buna istinaden Türk dilinin geliştirilmesi için bir takım adımlar atılmıştır. 8 Ağustos 1928'de Atatürk'ün Sarayburnu konuşmasıyla Harf İnkılabı gerçekleştirilmiştir (Kırpık ve diğerleri, 2012, s. 245). 1 Kasım 1928'de Türk Harfleri Hakkında kanun kabul edilmiş ve Latin alfabesi kullanılmaya başlanılmıştır. Ders kitapları, sözlükler, tüm basın, resmi yayınlar, inkılabların ana fikri doğrultusunda yeniden hazırlanmıştır (Akyüz, 2007, s.345). 1931'de Türk Tarih Kurumu, 1932'de Türk Dil Kurumu kurulmuştur.

Tek Partili Hayattan Çok Partili Hayata Geçiş ve 1948 İlkokul Programı

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edildikten sonra siyasi, hukuki, kültürel vb. alanlarda daha önceden eşi benzeri görülmemiş köklü değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler doğrudan ve dolaylı olarak "laiklik, demokrasi, milliyetçilik, temel hak ve hürriyetler ve devrimler" ile ilgili kavramları şekillendirmiştir. Tek partili hayattan çok partili hayata geçilmesi ile beraber TBMM'de temsil hakkı kazanan siyasi partilerin bu kavramlara yükledikleri anlamlar ve bunları kullanma şekilleri değişiklik göstermiştir. Bu dönemde CHP, iktidar partisiyken, muhalefet partisi ise halk arasında Demirkırat olarak bilinen Demokrat Parti'dir. DP'nin kurulması ile yeni bir ideoloji ortaya çıkmıştır ancak rekabet ortamının da doğması, Sovyet tehdidi, Soğuk Savaş dönemi ve onun yansımaları neticesinde CHP de kendini yeniden şekillendirmiş, izlediği politikaları gözden geçirmiş, daha popülist bir çizgiye kaymıştır. Uzun (2013)'a göre CHP'nin tek parti iktidarı döneminde kurultaylarda alınan kararlar, ülkede izlenecek ekonomik, toplumsal ve siyasal politikaların belirlenmesi açısından dayanak olmuştur. Çok partili hayata geçilmesi ile beraber CHP, 1946 Olağanüstü Kurultayına gitmiş, çok partili siyasal yaşama geçilmesi nedeniyle ortaya çıkan yeni koşullara göre hem kendini hem de ülke siyasetini yeniden biçimlendirmeye çalışmıştır (s. 139).

Çok partili hayata geçildikten sonra çıkarılan ilk program olan 1948 İlkokul Programı, 1 Kasım 1948 tarihinden itibaren CHP'nin hala iktidar olduğu dönemde uygulamaya konulmuştur. Program 20 yıl süreyle yürürlükte kalmıştır. Bu programda, içerik, eğitim durumu ve değerlendirme öğeleri yer almış, eski programdaki ilkokulun hedefleri çıkarılarak yerine milli eğitimin amaçları konmuştur (Kırpık ve diğerleri, 2012, s. 264). 1936 yılı programında görülen ve CHP'ye atıfta bulunan ifadelerinin tamamı, programdan kaldırılmıştır.

1945-1960 yılları arası dönemin karakteristiği incelendiğinde laiklik ve milliyetçilik kavramlarının birlikte ele alınma gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu dönemde kavramlar iç içe geçmiş, dış politikada yaşanan gelişmelerin de etkisi ile birlikte bu kavramlara yüklenen anlamlar revize edilmiştir. Bahsi geçen dönemde dış politikada pek çok gelişme yaşanmıştır: İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra milletlerarası politikanın yapısı oldukça değişmiştir. Savaştan sonra dünya politikasını Super Power adı verilen iki kuvvet, Birleşik Amerika ile Sovyet Rusya şekillendirmiştir. Sovyet Rusya ve onun ideolojik görüşlerinin ön plana çıkması ile uluslararası ilişkilere doktrin ve ideoloji unsurları girmiştir. Bir taraftan Sovyet Rusya kendi ideolojisini yani komünizm rejimini tüm dünyaya yaymaya çalışırken Komünizm düzeninin karşısında olan ülkeler ise buna karşı koymaya çalışmışlardır. Kabaca farklı dünya görüşleri, farklı ideolojiler arasındaki çatışma yıllarca sürmüştür. Dünya, ABD'nin başını çektiği demokrasi ve özgürlük kavramları etrafında şekillenen liberalizm ile Sovyet Rusya'nın liderliğini yaptığı totaliter komünist düzenin mücadelesine sahne olmuştur.

1946'da Sovyet Rusya üç ana istikamette yayılma çabasındadır: İran üzerinden Orta Doğu petroleri, Basra Körfezi ile Hint Okyanusu'na, Türkiye üzerinden Boğazlar, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz'e ve Yunanistan üzerinden ise yine doğu Akdeniz'e (Armaoğlu, 2005, s.441). Sovyet tehdidi gerekçesiyle Türkiye, ABD tarafında yer almayı tercih etmiştir. Başkan Truman, 12 Mart 1947'de Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık askeri yardım yapılması için kendisine yetki verilmesini istemiş ve Amerikan Kongresi ise 22 Mayıs'ta

Yunanistan'a 300 milyon ve Türkiye'de 100 milyon dolarlık bir askeri yardım yapılmasını kabul etmiştir (Armaoğlu, 2005, s.442). 1947'de başlayan yardımlarla, Türkiye aynı yıl Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası üyelikleri ve 1952'de Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) üyeliğiyle uluslararası kapitalist sisteme ekonomik ve askeri olarak eklenmiştir (Salimoğlu, 2020, s.58). 4 Nisan 1949'da 12 batılı ülke arasında NATO olarak bilinen Kuzey Atlantik İttifakı kurulmuştur. Anlaşmada, bu ülkelerin, milletlerin, demokrasi ilkeleri ile kişi hürriyetleri ve hukuk üstünlüğüne dayanan hürriyetlerini ve ortak savunmaları ile barış ve güvenliklerini korumak için birleşmiş oldukları belirtiliyordu. İçlerinden birine yapılmış bir saldırı hepsine yapılmış sayılacaktı (Armaoğlu, 2005, s.449). TBMM, 19 Şubat 1952'de Türkiye'nin NATO'ya katılmasına karar verdi. Armaoğlu (2005)'na göre 1945-1960 arası Türkiye-ABD ilişkileri sarsıntısız, sağlam ve tam bir dayanışma gösterir. Bu ilişkileri bozacak herhangi bir ciddi anlaşmazlık veya mesele ortaya çıkmamıştır (s.819).

Dış politikada yukarıda sayılı durumların yaşanması, iç politikada nasıl yankı buldu? Dış politikada ve iç politikada yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin eğitim politikasına nasıl yansdı? 1945 yılından itibaren Türkiye'de eğitim bilimlerindeki gelişmeler, Avrupa'nın etkisinden çıkarak ABD'deki eğitim görüşleri ve uygulamalarının etkisine girmiştir (Akyüz, 2007, s. 328). Aşağıda verilen Türkiye'ye gelen yabancı uzmanların tablosu bile incelendiğinde Cumhuriyetin ilk kurulduğu yıllarda ABD'nin yanında Avrupalı uzmanların da görüşüne başvurulduğu gözlemlenirken, 1950'li yılların başından itibaren eğitimde, tamamen ABD'li uzmanlardan görüş alındığı dikkat çekmektedir.

Tablo 2

Türkiye'ye Gelen Yabancı Uzmanlar

Çağırıldığı Yıl	Adı	Ülkesi
1924	John Dewey	ABD
1925	Kühne	Almanya
1927	Omer Buyse	Belçika

1932	Albrt Malche	İsviçre
1934	Mis Parker	ABD
1933-1934	Bir grup uzman	ABD
1933-1952	Philippe Schwartz	Almanya
1951	VV. Dickermann	ABD
1951	K. V. Wofford	ABD
1952	John Rufi	ABD
1952-1953	E. Tompkins	ABD
1952-1953	L. Beals	ABD
1953	R. J. Masske	ABD
1955-1956	E. S. Gorvine	ABD
1957	Bir grup uzman	ABD

Kaynak: Akyüz, 2007, s.409

İç politikada yaşanan bir diğer gelişme ise din dersleri ile ilgilidir. Çok partili hayata geçiş ile birlikte özellikle 1946 yılı sonrası Türkiye’de din eğitimi ile ilgili meseleler sık sık tartışma konusu olmuştur. 1946 yılı Aralık ayında TBMM’de Milli Eğitim Bakanlığının bütçe görüşmelerinin yapıldığı sırada CHP’li Hamdullah Suphi Tanrıöver, cumhuriyetin ilanından itibaren din eğitimi ile ilgili atılan adımları bir anlamda eleştirmiş, parti içinde din konusu ile ilgili görüş ayrılıklarının tetiklenmesine neden olmuştur. Tanrıöver,

“... Acaba Anadolu’da yeniden kurduğumuz Cumhuriyet, kendi gençliğine hangi terbiyeyi vermek istedi? Muayyen bir soru sorsam, bugünkü Türk terbiyesi, milli eğitim sahasındaki Türk terbiyesi hangi imanlara istinat ediyor? ...Türk gençliğine iki iman verilebilir. Üçüncü bir iman daha vardır, fakat Türk halkı onu reddeder, o içtima ve siyasi bir imandır. Onun başka memleketlerde tatbik edildiğini görüyoruz, Komünizm gibi. ... Diğer iman, babalarımızın istinat ettiği büyük iman, Osmanlı Devletinin temelini, bizden evvel Anadolu’yu Türkleştirmiş olan Selçuklu sultanlarının kurduğu devletin temelini teşkil eden dindir. Bir de yeni bir imanımız var: O milliyetimizdir. Acaba milliyeti Türk çocuklarına nasıl telkin ediyoruz?” (TBMM Tutanakları, 1946, s.437-440)

Tanrıöver konuşmasında, devletin büyük müesseselerinin milliyetçilik konusunda 7 farklı tanımı olduğundan ve tanımların birbirini tutmadığından dem vurur ve bazı tanımlardan bahseder:

“Devletin yasasında Türklük, vatandaşlık olarak tarif edilir. Milli hudutlarımız içinde Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetine dâhil herkes Türk’tür. Hangi unsurdan olursa, hangi dinden olursa olsun. Bu doğrudan doğruya vatandaşlığın tarifidir. Mensup olduğumuz Cumhuriyet Halk Partisi’nin tüzüğünde milliyet harsa ve vicdana istinat eder. Hars ve vicdanen Türk olan, ecdadı ne olursa olsun Türk olarak kabul edilmiştir. ... Yüksek Askeri Mekteplerimize alınacak çocuklar için gazetelere gönderilmiş Tebliğler okuduk. Öz Türk olan çocukların askeri Mekteplere alınacaklarını söylediler. ... Zavallı Türk gençliği benim karşıma gelir de bu seksen türlü tarif arasında, ben bunlardan ne alayım derse vereceğim cevap yoktur. Onun için Milli Eğitim Bakanımıza müracaat ediyorum, Türk anasının, Türk babasının ellerinden kurtararak devletin kurduğu mektebin kapısına getirdiği çocuğa milliyet için sarih bir şey söylesin. Ona bir amentü versin.” (TBMM Tutanakları, 1946, s.437-440)

Tanrıöver yine aynı konuşmasında “Din, milletlerin afyonudur” söylemini de

eleştirmiştir:

“O vakit orada din, recmedilen, takip edilen bir müessese halindeydi. ... Rusya ihtilali, kızıl ihtilal dine daha ağır darbeler indirdi, kiliselere, papazlara musallat oldu. Şimdi görüyoruz patrikhane iade edilmiştir. ... O halde Türk milletinin gençliği terbiye edilirken manevi esaslara el uzatmamız lüzumu aşıkardır. Bazı müesseselerin bir müddet ihmal edilmesi, ilânihaye ihmal edilmesi için bir hak teşkil etmez. Mesela çok daha ehemmiyetli hatta bir gün vahim olarak karşımıza çıkar. Skolastiğe karşı Avrupa milletlerinin bir mücadelesi vardır. Bunu biz de yaptık. ... Fertler, milletler dinlerini kendi seviyelerine kadar yükseltiyorlar. Bir dini birçok türlü anlamak mümkündür. Türk milletinin çocuklarına bunu telkin etmemiz vazifelerimiz arasına girmelidir diye düşünüyorum ki, daha fazla gecikmeye imkân yoktur. ... Milli Eğitim Bakanımız, bizi çok düşündüren bir meseleye temas etti: memlekette komünizm cereyanları vardır. Hükümete ve bize endişe veren bir hale gelmiştir, onu mevzubahis ederken dedi ki mahkemeler bunu tedavi etmeye kafi gelmez, polis, jandarma, ceza ona deva değildir. Türk halkının manevi bünyesini bu hastalıklar olmayacak şekilde takviye etmek lazımdır. Bunu yapmak için Türk milletine onun büyük manevi kaynakları olan din ve milletten istifadesine fırsat vermek lazımdır.” (TBMM Tutanakları, 1946, s.437-440)

Tanrıöver’e göre bizi en müşkül zamanlarda ayakta tutmuş olan dinimiz, milletimiz ve tarihi şuurumuzdur. Bu kuvvetlerle başka memleketlerde gördüğümüz kardeş mücadelesi ile bizi aynı felakete sürükleyecek olan kominizm yollarını dinimiz, milletimiz ve tarihi şuurumuz ile tıkamış oluruz (TBMM Tutanakları, 1946, s.437-440). Tanrıöverin konuşması ile beraber CHP içinde din eğitimi konusu ile ilgili farklı sesler çıkmaya başlamıştır. Bazı partililer laiklik ilkesine sıkı sıkıya bağlı kalmak isterken, diğerleri din öğretiminin önünün açılması gerekliliğini savunmuşlardır. Kırpık ve diğerleri (2012)’ne göre CHP’nin 1946 Olağanüstü Kurultayında sunulan Müstakil Grup raporunda, grup içindeki bazı kimselerin Kur’an ve dini uygulamaların Türkçe yapılmasını, ibadet yerlerinin halk evlerine benzer şekilde düzenlenmesini ve din işlerinin devlet bünyesinden çıkarılmasını istedikleri belirtilmiştir. Ocak 1947’de CHP Divanı din eğitimi konusunda toplanmıştır. Divan

yayınladığı bildiride Türkçe harflerle, okul binaları dışında, Milli Eğitim Bakanlığının izniyle ve hükümetin kontrolü altında olmak şartıyla din eğitimi yapılabileceğini bildirmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı ise 3 Temmuz 1947'de yayınladığı bildiri ile "Din Dershaneleri" açılabilceğini ve burada İslam dininin kurallarının ve ibadet esaslarının öğretilabileceğini bildirmiştir (Kırpık ve diğçerleri, 2012, s. 252-253). Şubat 1949'da CHP Hükümeti'nin son zamanlarında İlkokul dördüncü ve beşinci sınıflara din dersi, program dışı ve ihtiyari olarak haftada 2 saat konmuştur: çocuklarının din dersi almalarını arzu eden aileler, bu hususu okul müdürlerine bildireceklerdir. Bu dersler, resmi ders saatleri dışında verilecektir. Din derslerinin sınıf geçmeyle ilgisi olmayacaktır (Akyüz, 2007, s.349).

1947'de CHP'nin Yedinci Kurultayı sonrasında devletin resmi ideolojisi olarak görülen laiklik ilkesi revize edilmeye başlanmıştır. Kapitalist sistemin uluslararası alanda gelişimi ile birlikte yeniden şekillendirilen iç politik koşullar, CHP'nin değişimini zorunlu kılmıştır. Bu değişimin en önemli sonuçları, okullarda din eğitiminin başlaması ve din görevlilerinin yetiştirilmesi amacıyla imam hatip kurslarının açılması olarak gözükmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında laiklik ilkesiyle korunmak istenen devletin dine mesafesi, bu dönemde giderek azalmıştır (Salimoğlu, 2020, s.57).

1960 Darbesi ve 1962 İlkokul Programı Taslağı

1950 yılı seçimleri ile birlikte Demokrat Parti iktidara gelmiş 416/487 vekil sayısı ile meclise girmiştir. 1954 yılı seçimlerinde ise meclisteki sandalye sayısını (503/541 vekil) arttırmıştır. DP'nin ilk iktidara geldiği 1950-1954 arası dönem, partinin altın yılları olarak tanımlanır. 1950 Haziran'ında DP mecliste "Arapça ezan yasağını" kaldırmıştır. Birinci Menderes hükümeti programında, eğitimin daha çok milli ve ahlaki yanları üzerinde durulmuş ve DP öncesi dönem eğitimde açık ve rasyonel planlar bulunmadığı gerekçesi ile DP tarafından sürekli eleştirilmiştir. Menderes hükümetlerinde eğitim konusu biraz ihmal edilmiştir. Yine Demokrat Parti döneminde programların yaygınlaştırılmadan önce

denenmesi ve geliştirilmesi önerilerinde bulunulmuştur (Kırpık ve diğerleri, 2012 s. 302-303-304). Yine bu dönemde de eğitimde Amerikan etkisi devam etmiş ve yeni modeller denenmiştir. İlk kitlesel öğrenci hareketlerinin görüldüğü bu dönem okul, öğrenci ve öğretmen kalitesinin azaldığı bir dönem olarak nitelenebilir (Kırpık ve diğerleri, 2012, s. 320). Kasım 1950'de DP hükümeti, din dersleri konusunda önemli değişiklikler getirmiştir. Önceki süreçte çocuklarına din dersi aldirmek isteyen veliler okullara dilekçe verirken, bu dönemde çocuklarına din dersi aldirmek istemeyen veliler, bunu öğretim dönemi başında yazılı olarak okul müdürlüğüne bildireceklerdir. Bu beyanda bulunmayan ailelerin çocukları için imtihan ve dersler zorunlu olacaktır (Akyüz, 2007, s.349).

Siyasal bir sistem, sağlıklı bir şekilde nasıl işler? Bir siyasi rejimin ya da hükümetin meşruiyet oranı düşerse ne olur? Peki, bir toplumda birden fazla meşruluk inancı oluşmuşsa, temelde bir bölünme gerçekleşmişse, farklı ideolojiler çatışma içerisine girmişse demokrasi nasıl işlemeye devam eder? Çatışmalar nasıl sonuçlanabilir? İşte 1960'ların başında Türkiye'de DP iktidarı böyle bir çatışmanın içinde kaldı ve çatışma darbe ile sonlandı. Darbe, bir siyasi iktidarın güç kullanılarak ya da güç kullanma tehdidi ile yasal/demokratik olmayan yollardan değiştirilmesidir. Darbeler, genelde bir ülkede elinde silah bulunduran ordu veya ordunun desteklediği bir grup tarafından gerçekleştirilir. Darbeden sonraki düzen de darbeyi gerçekleştiren güç tarafından korunur, sürdürülür veya devredilir (TBMM, 2012, s.53).

Soğuk Savaşla beraber ülkeler, olası bir savaş durumuna hazırlanmak için silahlanmaya başlamışlardır. Henüz tam olarak demokrasi deneyimi yaşayamamış cumhuriyetlerin önlerine "militarizm" bir engel olarak çıkmıştır. Militaristleşme ile birlikte askeri değer ve pratikler yüceltilmiş, asker sivil alanı şekillendirmeye çalışmıştır. Bu süreçte sivilin de katılımı ve rızası söz konusu olmuştur. Silahlanan ülkelere militarist devlet sistemlerinin sayısı ciddi oranlarda artmıştır. Az gelişmiş ülkelere askeri müdahaleler, darbeler ya da ordunun politik alanı kontrolü, dönemin karakteristiği haline gelmiştir (TBMM,

2012, s. 55). 1960'lar ve 70'lerde demokrasilerden uzaklaşma, çarpıcıdır: 1962'de dünya genelinde 13 yönetim, hükümet darbeleri ürünüydü. 1975'te bu sayı 38'i buldu.

Ordular, darbelerden sonraki süreçlerde militer ideoloji ve değerleri, devlet aygıtının işleyişine ve özellikle eğitim sistemine nüfuz ettirebildikleri sürece ülkelerde çok partili bir sistemin olması, militarizm için sorun teşkil etmeyebilir. Ordu gündelik politikanın içinde görünmek zorunda değildir. Ordu komuta 'kast'ı, hâlihazırda aristokrasinin bir parçasıdır. Ordunun siyasi partilerle arasında iş bölümü ya da hiyerarşi olabilir, siyasi çatışma alenen silahlı mücadeleye dönüşünceye kadar ordular sahneye çıkmayabilir (TBMM, 2012, s.56). Peki, siyasi aktörler/güçler arasında bir çatlama yaşanırsa ve sosyal güçler dengesinde bir değişme olursa, yeni güçler yeni istek ve ideolojilerle ortaya çıkarlarsa ne olur? Kapani (2014)'e göre yeni hareket, halk arasında kendine ciddi bir destek bulabildiği durumda toplum ihtilal ortamına girmiş sayılır. Meşruluk sağlanamazsa ve temelde anlaşılamazsa sosyal gerilim sonunda patlayabilir ve süreç çatışma ihtilal veya iç savaşla sonlanabilir (s.95). Siyasal alanda iktidarın sağlanabilmesi ve elde tutulmasının yolu meşruiyetin sağlanmasından geçer. Yönetilenlerin, iktidar sahiplerinin kararlarına kendiliğinden uyabilmeleri için iktidarın meşru olduğuna inanmaları gerekir. Kapani (2014)'ye göre meşruluk, yönetimi kolaylaştıran, sağlamaştıran, istikrarlı ve etkili kılan bir faktördür ve bu nedenle her zaman ve her yerde iktidar sahipleri iktidarlarının meşru olduğu inancını halk arasında yaymak için çaba harcarlar (s.92-93). Peki, asker/ordu/askeri aristokratlar, politik alana müdahalesini hangi yollarla meşru bir zemine oturtmaya çalışır? Meşruiyet sağlanırken kullanılan araçlar nelerdir? Darbe sonrası öncelikle yasalar buna göre şekillenmeli, basın, kitle iletişim araçları, aydınlar ve politikacılar gerekli şekillerde yönlendirilerek iktidar desteklenmeli. Ancak meşruiyeti sağlayabilmek için bu yeterli değildir. Bunun için eğitim ve eğitim politikalarının da istenen doğrultuda şekillendirilmesi gerekir.

Durkheim (2020)'ye göre toplumlar, ayrımsız bütün çocuklara eğitim yoluyla bir takım düşünce, duygu ve uygulamalar aşırlarlar (s.47). 60 Darbesinden sonra başta lise ders kitaplarında devletin, darbe eylemini yönetilenlerin gözünde normalleştirme çalıştığı

görülmektedir. Örneğin, militarist söylem dönemi boyunca liselerde Türkiye Cumhuriyeti Tarihi adıyla bir ders okutulmuş, bu ders kapsamında yazılan kitaplardan birinde 27 Mayıs ordunun açıkladığı bildiri temelinde analiz edilmiş ve yaşananlar bir “devrim” olarak ifade edilmiştir. Bir başka ders kitabında ise 27 Mayıs yine bir devrim olarak sunulmuş, ekonomi ve özgürlük temelinde yaşanan gerilimler nedeniyle Türk Silahlı Kuvvetlerinin “işe karışma zorunluluğu” duyduğu kitapta anlatılmıştır. Diğer ders metinlerinde de DP iktidarı “karanlık çağ” olarak nitelenirken, 27 Mayıs “milleti kurtarmaya” girişen, “genç demokrasimizi yıkmak, Atatürk devrimlerini yok etmek isteyen gerici zümreyi” ezen bir hareket olarak yorumlanmıştır. Bu örneklerde askerin sivil alana müdahalesi bir problem değil, aksine bir zorunluluk hatta devrimsel bir hareket olarak sunulmuştur (TBMM, 2012, s.73). Kara (2022)’ya göre ise darbe sonrasında hazırlanan eğitim-öğretim programları, 27 Mayıs darbesinin ülke adına ne kadar yararlı olduğu, darbenin gerekliliği, halkın darbe ile birlikte refah seviyesinin artacağı gibi olumlu görüşler oluşturmak adına düzenlenmiştir. Bu doğrultuda “Toplum ve Ülke İncelemeleri” dersine konu olarak 27 Mayıs darbesi de eklenmiş, 27 Mayıs’ın propagandası yapılmaya çalışılmış, halkın darbeye tepkisini çekmemek amaçlanmıştır (Kara, 2022, s.275). Darbe sonrasında oluşturulan 62 Programı, o güne kadar oluşturulan en kapsamlı öğretim programıdır. Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi özelinde incelendiğinde sivil idareye, Cumhuriyetin koruyucusunun ordu olduğu mesajı açık bir şekilde verilmiştir (Kara, 2022, s.274). 1962 İlkokul Program Taslağı ise 1962 yılında beş yıl süreyle okullarda denenip geliştirilmek üzere kabul edilmiş, 1968 yılında bazı revizeler ile son halini almış ve ilkokullarda uygulanmaya başlanmıştır. Literatüre 68 programı olarak geçen program, 90’lı yıllara kadar geçerliliğini korumuştur. 1961’de 222 sayılı ilköğretim kanunu, 1973’te ise Milli Eğitim Temel Kanunu oluşturulmuştur (Kırpık ve diğerleri, 2012, s. 321-322). 1961’de ise Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur ve eğitim planlanırken danışılan bir kurum olmuştur (Akyüz, 2007, s. 328). 27 Mayıs 1960 askeri darbe sonrası kurucu meclis yeni bir anayasa hazırlamış, 1960 anayasasının yürürlükte kaldığı süreçte eğitim alanında birçok yeni düzenlemeye gidilmiş, günümüzde de geçerliliğini sürdüren birçok yönetmelik çıkarılmıştır (Kırpık ve diğerleri, 2012, s. 319).

1968 İlkokul Programı ve İktidar İlişkisi

27 Mayıs askeri darbesinden sonra 1961 yılında Türkiye’de seçimler yapılmış ve sandıktan CHP-AP koalisyonu çıkmıştır. 1965 yılında yapılan seçimlerde ise AP tek başına iktidar olmuştur. Öztan (2020)’a göre AP’nin, 1961 Anayasasında yer alan temel hak ve hürriyetleri hâkim sınıf lehine sınırlandırmak istemesi ve antikomünizmi merkeze alan bir siyaset izlemesi, ideolojik hegemonya mücadelesinin sertleşmesini beraberinde getirmiştir. Bahsi geçen mücadelenin en net gözlemlendiği alanlardan biri eğitimidir (s.3). AP’de DP gibi cumhuriyetin ilk yıllarındaki laiklik uygulamalarına şerh düşen bir politik çizgide ilerlemiştir. İzledikleri yol, seküler milliyetçilikten çok İslami vurguları yoğun olan bir milliyetçiliktir. AP iktidarı komünizmle mücadele için muhafazakâr temaları öne çıkarmış ve din eğitimi güçlendirmeye karar vermiştir (Öztan, 2020, s.13).

1965 sonrası sanayi burjuvazisinin isteği, AP iktidarı ile istikrarlı bir biçimde kâr oranlarının arttırılması, istihdam ve eğitim başlıklarının kendi beklentilerine uygun şekilde biçimlendirilmesi olmuş, AP de buna karşılık hâkim sınıflara “sınıf kavgasına” meydan vermeyeceği vaadinde bulunmuştur (Öztan, 2020, s.5). Demirel AP’sinde eğitim; “maddi ve manevi kalkınma” için bir araç olarak kullanılmıştır. Bu dönemde AP’nin amacı, büyüme odaklı kalkınma anlayışına hizmet edecek bir eğitim sistemi kurmaktır (Öztan, 2020, s.7).

Ekonomik olarak gelişmede insan faktörünün rolü nedir? Birey, yetenek ve becerileri doğrultusunda geliştirilirse hem kendi hem de içinde yaşadığı toplumun ekonomik olarak kalkınmasına katkı sağlayabilir mi? Bu sorulara verilecek cevap “evet” ise bireyin yetenek ve becerileri nasıl geliştirilebilir sorusu ön plana çıkar.

Soyyigit (2019)’e göre aslında 1950 ve 1960’lı yıllarda ortaya atılan ama popüler hale gelmesi Schultz ve Becker’a dayanan kuram, iktisat alanında ortaya çıkmıştır. Schultz, bireylerin eğitimi ile sermaye artışı arasında bir ilişki olduğunu ve sermaye artışı için eğitimin önemine dikkat çekmiştir. Schultz’un büyüme oranlarında eğitimin önemine ilişkin görüşleri aşağıda sıralanmıştır: (Schultz, 1971, s.1)

1. Üretici servislerde işçi başına düşen büyüme, esasen becerilerin sonucudur.

2. Genel beceri düzeyindeki artışlar yavaş elde edilir ve bir kural olarak zamanla kademeli olarak gerçekleşir. Ne hızlı ne de ani şekilde olur.
3. İşçinin ek kalitesini oluşturan becerilerin zamanla edinimi büyük oranda okul, eğitim ve ilgili faaliyetlerden kaynaklanır.
4. Bu becerilerin edinimi esasen beşeri sermayeye yatırımdır ve bunun çıktıya katkısı, yatırımın miktarına bağlıdır.

Schultz'un bahsettiği eğitim anlayışını yorumladığımızda, onun yaşam boyu öğrenmeden bahsettiğini de iddia edebiliriz. Bunun için okullarda bir anlamda da öğrenmenin öğretilmesinden bahsedilebilir.

Beşeri sermaye kuramında okullar ön plana çıkmaktadır. Kuramın iktisat alanında ortaya çıktığı düşünüldüğünde aslında işçi eğitiminden dolayısıyla endüstriyel büyümeden bahsedilebilir. Ancak beşeri sermayeye tek ihtiyaç duyan endüstriler değildir. Devletlerin de ekonomik kalkınmaları için nitelikli iş gücüne ihtiyaçları vardır. Bu anlamda düşündüğümüzde devletlerin çocuklara verdikleri ücretsiz eğitimi bir anlamda devletlerin beşeri sermayelerine yaptıkları bir katkı olarak yorumlayabiliriz.

“Genel olarak beşeri sermaye kuramı, okulların endüstriyel büyüme ve hareketlilik için önemli özneler olduğunu savunur. Buna göre okullar teknik ve işletme odaklı bilginin halk içerisinde dağıtımını sağlar. Öğrenciler de bu bilgiyi öğrendikçe, edindikleri becerileri ve uzmanlığı yatırım olarak kullanıp daha iyi meslekler için basamakları tırmanır. Okullar daha yüksek bireysel hareketlilik oranları sağlar ve büyüyen ekonominin ihtiyaç duyduğu iyi yetişmiş insanların sağlanmasını garanti eder. Yaygın teknik eğitim, hareketlilik ve ekonomik büyüme birbiriyle ilintilidir. Bilinçli insan gücü planlaması ve bilimsel, teknik ve kariyer odaklı müfredatın teşvik edilmesi burada önem kazanır.” (Apple, 2012, s. 86)

Demirel'in AP'si ve sonrasında çıkarılan 1739 numaralı Milli Eğitim Temel Kanununda beşeri sermaye kuramını destekler nitelikli ifadeler yer alır. Aşağıda ilgili kanunun bazı maddeleri sıralanmıştır:

Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini, ilgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu

kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak (METK, m.2).

Milli eğitim hizmeti, Türk vatandaşlarının istek ve kabiliyetleri ile Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenlenir (METK, m.5).

Milli eğitimin gelişmesi iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak eğitim - insan gücü - istihdam ilişkileri dikkate alınmak suretiyle, sanayileşme ve tarımda modernleşmede gerekli teknolojik gelişmeyi sağlayacak mesleki ve teknik eğitime ağırlık verecek biçimde planlanır ve gerçekleştirilir (METK, m.14).

AP döneminde ekonomide devletçilik ile ilgili politikaların terkedilip daha liberal çizgide ekonomik politikalar izlenmeye çalışılması, özel sektöre verilen önemin artması, hükümetin eğitim ve eğitimle ilgili izlediği kuramlara da yansımıştır. Bu dönemde eğitime yaklaşım incelendiğinde yukarıda sözü edilen beşeri sermaye kuramına doğru izlenen politikaların kaydı gözlemlenmektedir.

Koalisyon Hükümetleri Dönemi

1973-1983 yılları arası dönemde Türkiye’de koalisyon hükümetleri meclistedir. Bu yıllar arasında CHP, AP, Milli Selamet Partisi, Demokratik Parti ve bağımsızlar arasında koalisyon hükümetleri kurulmuştur. 1973 ve 1977 yıllarında sadece 2 kere genel seçim yapılmıştır ancak 15.04.1973-26.01.1974 arası Talu Hükümeti, 26.01.1974-17.11.1974 arası I. Ecevit Hükümeti, 31.03.1975-21.06.1977 arası IV. Demirel Hükümeti, ve 21.07.1977-05.01.1978 arası V. Demirel Hükümeti (TBMM, 2015) olmak üzere 5 farklı hükümet kurmak zorunda kalmıştır. Durkheim (2020)’e göre bir toplum içinde ne kadar değişik toplumsal çevre varsa, o kadar da değişik türde eğitim vardır (s.46). Türkiye’de bahsi geçen koalisyon hükümetleri döneminde de oldukça çeşitli toplumsal çevre mevcuttu. Peki, bu şartlar altında hangi partinin ideolojik görüşlerine karşılık gelen bir eğitim politikası belirlenebilirdi? Ayrıca, bu dönemi sadece siyasi partiler mi şekillendirdi? 60 darbesini yapan ordu, bu güç savaşından çekildi mi? Bu dönemde siyasi partiler kendi ideolojik görüşlerini ortaya koyarlarken, ordunun ideolojik görüşü Atatürkçü çerçevede şekillenmiştir. 1923’ten sonra ordu kendisini, Atatürk’ün reformları ile başka kurumlarla karşılaştırılmayacak derecede özdeşleştirmişti. Hiçbir siyasal partiye destek vermeyen

ordu, kendini devlet ile özdeşleştirmiş ve rejimin koruyucusu rolünü benimsemiştir (TBMM, 2012, s.68).

1973 yılında çıkarılan kanunla Türk Milli Eğitim sisteminin genel yapısı, amaç ve ilkeleri ile işleyişine dair temel meseleler ortaya konulmuştur (Kırpık ve diğerleri, 2012, s. 320-321). 1974-1975 öğretim döneminde, CHP ve MSP koalisyon hükümeti tarafından dördüncü ve beşinci sınıflara zorunlu ahlak dersi konmuştur. 1982-1983 öğretim döneminden itibaren ise din bilgisi ve ahlak dersi, Din ve Ahlak Bilgisi dersi adı altında birleştirilmiş ve dördüncü sınıftan itibaren haftada 2 saat zorunlu ders şeklinde okutulmuştur (Akyüz, 2007, s.349).

12 Eylül 1980'de TSK, ülke bütünlüğünü korumak, ülkede birlik ve beraberliği sağlamak, olası bir iç savaşı ve kardeş kavgasına önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmak amacıyla yönetime el koymuştur (Akyüz, 2007, s.413). Harekâtın lideri Kenan Evren, darbe günü yaptığı bir radyo TV konuşmasında, eğitimle ilgili şunları söylemiştir:

“Eğitim öğretimde Atatürk milliyetçiliğine yeniden, yurdun en ücra köşelerine kadar yaygınlaştıracak tedbirler en kısa zamanda alınacaktır. Yarının teminatı olan evlatlarımızın, Atatürk ilkeleri yerine yabancı ideolojilerle yetişerek sonunda birer anarşist olmasını önleyecek tedbirler alınacaktır. Her düzeyde öğrencinin amacı, Atatürk ilkeleri ve milliyetçiliği ile pekişmiş ve üretime yönelik bilgi ve beceri kazanmak olacaktır” (Akyüz, 2007, s.414).

Bu dönem ordu tarafından Atatürkçülük ve Kemalizm'in ön plana çıkarıldığı bir dönemdir (Kırpık ve diğerleri, 2012, s. 329).

1980 darbesinden sonra çıkarılan 1982 Anayasası'nın eğitimle ilgili maddeleri ise aşağıda sıralanmıştır:

Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve orta öğretimde zorunludur (Md. 24). Türkçeden başka hiçbir dil, okullarda Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz (Md.42). Devlet, gençlerin, müspet bilim ışığında, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda, ülkenin ve milletin bütünlüğünü ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlere karşı yetişmelerini sağlar (Md 58). (Akyüz, 2007, s.414).

Anavatan Partisi, Turgut Özal'ın önderliğinde 1983 seçimlerini kazanarak tek başına iktidara gelmiştir.

Koalisyon yılları genel olarak değerlendirildiğinde birbirinden oldukça farklı ideolojilerin koalisyon protokolleri hazırlayarak hükümeti birlikte yönetmeye çalıştıkları görülmüştür. Birbirlerinden farklı ideolojik görüşlere sahip bu partilerin eğitimle ilgili ortak amaçlar belirleyerek, ortak ülküler geliştirerek karar almaları ve bu kararları uygulamaları oldukça zordur. Bu dönem öğretim programları açısından incelendiğinde 68 Programının, 1990'lı yıllara kadar okullarda uygulandığı ve koalisyon dönemlerinde ilkokulda kapsamlı olarak öğretim programlarının değişmediği görülmektedir.

Bölüm 3

Yöntem

Bu çalışma doküman analizine dayanan nitel bir araştırmadır. Araştırmanın yöntemi nitel; deseni ise doküman analizidir. Bowen (2009) tarafından doküman analizi bir nitel araştırma deseni olarak tanımlanmaktadır. Doküman analizi, hem basılı hem de elektronik (bilgisayar tabanlı ve internet üzerinden iletilen, elde edilen) materyalleri incelemek veya değerlendirmek için sistematik bir prosedürdür (Bowen, 2009). Nitel araştırmadaki diğer analitik araştırma desenlerinde olduğu gibi doküman analizi de anlam ortaya çıkarmak, anlayış kazanmak ve ampirik bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirir (Corbin ve Strauss, 2008; Rapley, 2007; akt. Bowen, 2009). Çoğu nitel çalışmada veriler görüşme ve gözlemlerden elde edilse de bazı çalışmalarda veriler tamamen dokümanlara dayalı olabilir (Glaser ve Strauss, 1967). Özellikle çalışma büyük ölçüde veya yalnızca dokümanlara dayanıyorsa, kanıtların üstünlüğünü sağlayan farklı belgelere erişimin olması gerekir (Bowen, 2009).

Doküman analizi örgütsel, kurumsal belgeler, okul programları, raporlar, eğitim programları ve öğretim alanında yapılan araştırma ve çalışmaların her zaman bir parçası olmuştur. Doküman analizinde elde edilen belgeler ve materyaller üzerinde araştırmacının müdahalede bulunma durumu yoktur. Dokümanlar araştırmacıların üzerinde çalıştığı bağlam hakkında veri sağlar. Araştırmacılar bu verilere dayalı olarak yorum geliştirir. Geçmiş olaylara tanıklık eden belgeler, geçmiş bilgilerin yanı sıra tarihsel içgörü sağlayarak araştırmacıların belirli tarihsel kökleri anlamalarına yardımcı olabilir (Bowen, 2009). Tarihsel dokümanlara dayalı bu çalışma kapsamında Türkiye’de 1936, 1948, 1962 ve 1968 yıllarındaki iktidar değişimlerinin; ilkökul öğretim programlarına nasıl yansıdığı ve öğretim programlarının değişmesinin, siyasi gücün el değiştirmesine bağlı olup olmadığının araştırıldığı bu nitel çalışmada doküman analizi deseni kullanılmıştır.

Araştırmanın Veri Seti

Bu çalışmada 1936-1968 yılları arasında uygulanan ilkökul programlarının ve siyasi partilerin parti programları, milletvekilleri seçim sonuçları, partilerin seçim beyannameleri, anayasalar, kanunlar, seçim sonuçlarına ilişkin belge ve dokümanlar, hükümet programları, ilgili dönemin siyasi yapısının anlaşılması için belgeseller, kitaplar ve makaleler araştırmanın veri setini oluşturmaktadır. Aşağıda araştırma kapsamında kullanılan birincil ve ikincil veri kaynakları yer almaktadır.

Tablo 3

Birincil ve İkincil Veri Kaynakları

Dönem	Birinci Veri Kaynakları	İkincil Veri Kaynakları
1936	1936 İlkökul Programı	1935 CHP Parti Programı
1948	1948 İlk Okul Programı II. Saraçoğlu Hükümeti Programı Peker Hükümeti Programı Saka Hükümeti Programı 1939 CHP Programı 1943 CHP Programı	1946 CHP Seçim Beyannamesi Seçim Sonuçları Tevhid-i Tedrisat Kanunu
1962	1962 İlkökul Programı Taslağı 1961 Anayasası Gürsel Hükümetleri Programları CHP- AP Koalisyon Hükümeti Programı	1961 CHP Seçim Beyannamesi 1961 AP Seçim Beyannamesi 27 Mayıs Darbe Bildirisi Seçim Sonuçları Demirkırat Belgeseli
1968	1968 İlkökul Programı Ürgüplü Hükümeti Programı 1963 AP Programı 1966 AP Programı	1965 AP Seçim Beyannamesi Seçim Sonuçları

- İlkokul Programları (Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığından ve Milli Eğitim Bakanlığı Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü arşivinden ve Milli Eğitim Bakanlığı İletişim Merkezinden alınmıştır.)

- Anayasa, kanun, cumhurbaşkanlığı kararnamesi, yönetmelik ve genelgeler belgeler (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi sisteminden ya da resmi gazeteden edinilmiştir.)

- Siyasi partilerin parti programları, (Siyasi partilerin resmi internet sitelerinden ya da TBMM sitesinden edinilmiştir.)

1935 yılı ve sonrası Türkiye'deki milletvekili genel seçimleri verileri, (Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Seçim Kurulu Seçim Arşivi, TBMM Kütüphanesi, Türkiye İstatistik Kurumu verilerine resmi internet sitelerinden ya da erişime açık kütüphane arşivlerinden ulaşılmıştır.)

Konuyla ilgili kitap, araştırma, belge ve makaleler. (YÖK Tez Kataloğu, Prequest tezler, Google Scholar, ulusal ve uluslararası yayın yapan dergilerden ulaşılmıştır.)

Veri Toplama Süreci

Bu çalışmada nitel veriler doküman analizi yoluyla toplanmıştır. Bu çalışmada kullanılan doküman analizi aşağıdaki aşamalardan oluşmaktadır (akt; Yıldırım ve Şimşek 2018, s. 194):

Dokümanlara Ulaşma: Araştırma probleminden yola çıkılarak hangi dokümanlara ihtiyaç duyulduğuna karar verilmiştir. Bu çalışma kapsamında 1936-1968 yılları arasında uygulamaya konulan ilkokul programları ve bu programların içerisinde yer alan derslerin resmi öğretim programlarına, hukuki metinlere, siyasi parti programlarına, milletvekili seçim sonuçlarına, hükümet programlarına, seçim beyannamelerine, meclis tutanaklarına ulaşılmıştır. Araştırmanın veri seti belirlenirken ilgili dönemin siyasi ve yapısal özellikleri göz önünde bulundurularak veri kaynakları seçilmiştir. Örneğin 1936 yılında henüz çok partili sisteme geçilmemiştir. Mecliste sadece CHP vekilleri vardır. Bu nedenle seçim

beyannamelerine ilişkin herhangi bir belgeye bu dönem kapsamında yer verilmemiştir. Bu nedenle veri setinde de aktarıldığı üzere her dönem için birinci ve ikincil veri setleri değişmektedir.

Bu çalışma kapsamında kullanılan ilkökul programları ve bu programların içerisinde yer alan derslerin öğretim programlarına Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı resmî web sitesinden ve Ferit Ragıp TUNCOR Bakanlık Arşiv ve Dokümantasyon Kütüphanesi (Millî Eğitim Bakanlığı Arşiv Kütüphanesi)'den temin edilmiştir. Programların dışındaki diğer verilere ise Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Seçim Kurulu Seçim Arşivi, TBMM Kütüphanesi, Türkiye İstatistik Kurumu verilerine resmi internet sitelerinden ya da erişime açık kütüphane arşivlerinden ulaşılmıştır. Bu dokümanlar bahsi geçen kurumların kamuya açık erişimli web sayfalarından elde edildiği ve gizlilik özelliği olmadığı için kişi ve/veya kurumlardan alınacak özel bir izne gerek duyulmamıştır.

Özgünlüğün Kontrol Edilmesi: Araştırmanın güvenilirliği için ilgili dokümanlara ulaşılırken kurum ve kuruluşların resmi web siteleri kullanılmıştır. İkincil veri kaynakları noktasındaysa akademik raporlar ve resmi yayınlar kullanılmıştır. Araştırma kapsamında kullanılan tüm dokümanlar resmi kurum ve kuruluşların, üniversitelerin kamu erişimine açık resmi web sayfalarından ve kütüphanelerden elde edilen birincil ve ikincil veri kaynakları olup uzmanlar tarafından yazılmış, incelenmiş, onaylanmış resmi ve akademik belgeler, raporlar ve yayınlardır.

Dokümanları Anlama: Dokümanlar zengin bir veri kaynağı olabilese de, araştırmacılar belgelere eleştirel bir gözle bakmalı ve çalışmalarında kullanırken dikkatli olmalı ve dokümanları inceledikleri olay ya da olgunun mutlaka kesin, doğru veya eksiksiz kayıtları olarak değerlendirmemelidir (Bowen, 2009). Bu bağlamda araştırma kapsamında incelenen her bir doküman metnini anlayabilmek için öncelikle metindeki ifadelerin ne anlama geldiği derinlemesine irdelenmiştir. Her bir metni oluşturan parçalar tek tek analiz edilerek anlaşılmaya çalışılmıştır. Daha sonra parçaların da birbiriyle ilişkisinin anlaşılabilmesi için metnin tümü tekrar okunmuştur. Bir metin her okunduğunda farklı şekilde anlaşılacağı için anlam bütünlüğü sağlanıncaya kadar okunmuş ve tekrar tekrar

gözden geçirilmiştir. Dokümanlar daha sonra derinlemesine irdelenmesi ve anlaşılması için belirli bir sistematik içerisinde ve birbirleriyle karşılaştırılarak incelenmiştir. Bu aşamada incelenen bir dokümanda geçen ifadelerin başka dokümanlarda ifade edilenler tarafından teyit edilip edilmediği ve dokümanlar arasında belli bir olay ve olgu hakkında, farklı ifade ve içeriklerin olup olmadığı saptanmıştır.

Veriyi Analiz Etme: Bu araştırmanın nitel verileri veri analizi başlığı altında açıklandığı üzere betimsel analiz yoluyla analiz edilmiştir.

Veriyi Kullanma: Araştırmacılar, araştırma raporlarına atılacak mevcut belgelerden kelimeleri ve pasajları basitçe “alıntılanmamalı” aksine, belgenin anlamını ve araştırılan konulara katkısını belirlemelidirler (Bowen, 2009). Araştırma kapsamında incelenen dokümanlar üniversitelerin, resmi kurum ve kuruluşların web sitelerinde yayınlanan ve kütüphanelerde bulunan kamunun erişimine açık olan dokümanlar olup elde edilen bulgular kurum ve/veya kişilerden bağımsız olarak bilimsel etik kurallar dikkate alınarak raporlaştırılmıştır

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen nitel veriler betimsel analiz yoluyla analiz edilmiştir. Betimsel analizde “... elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. ...Bu tür analizde amaç elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır.” (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 239). Betimsel analiz sürecinde Tablo 4’te verilen ve her dönem için belirlenen birincil ve ikincil veri kaynakları incelenmiştir. Bu bağlamda, dokümanların içeriklerinden yararlanılarak oluşturulan betimsel analiz (1) betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma; (2) tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi; (3) bulguların tanımlanması ve (4) bulguların yorumlanması olmak üzere dört aşamada gerçekleştirilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Aşağıda bu çalışma kapsamında veri analiz sürecinin nasıl gerçekleştirildiğine ilişkin olarak veri analizi aşamaları ve bu aşamalarda gerçekleştirilen işlemler açıklanmıştır.

Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma: Betimsel analiz için oluşturulan çerçeve kapsamında, araştırma soruları doğrultusunda “dönem” “ilkokul programı ve parti programı arasındaki ilişki ” olmak üzere iki tema belirlenmiştir.

Tablo 4

Tema ve Alt Temalar

Dönem	Tema	Alt Tema
1936	Tek partili hayat	Cumhuriyetçi Ulusçu Devletçi Laik Devrimci
1948	Çok partili hayat	Cumhuriyetçi Milliyetçi Devletçi Laik Türk devrimleri Demokratik
1962	Darbe sonrası dönem ve koalisyon	Cumhuriyetçi Milliyetçi Laik Atatürk devrimleri Demokratik Temel hak ve hürriyetler
1968	Çok partili hayat	Cumhuriyetçi Milliyetçi Laik Atatürk devrimleri Demokratik Temel hak ve hürriyetler

Temalara göre verilerin işlenmesi: Belirlenen temalara uygun olarak elde edilen dokümanlar tek tek taranmıştır. Her bir dönem dokümanlarının karşılaştırılmasında temel oluşturacak kod ve alt temalar belirlenmeye çalışılmıştır. İktidar değişimlerinin kendisi bir

tematik yapı oluşturmuş olduğundan eğitim programlarının analizinde kullanılacak alt temalar iktidar değişimleri ile ideolojilerin programa yansıyan ifadeleri araştırma kapsamında incelenen programlar, doküman ve raporlardan faydalanılarak oluşturulmuştur. Bu doğrultuda belirlenen tema - alt tema - kodları gösteren Tablo 4'te ve alt temaların belirlenmesine ilişkin açıklamalara aşağıda yer verilmiştir.

Bulguların tanımlanması: Betimsel analizin özelliğine uygun olarak siyasi parti programlarının, hükümet programlarının, seçim beyannamelerinin; eğitim programlarına yansımalarını mümkün olduğunca tam ve doğru olarak aktarabilmek amacıyla bulgular bölümünde dokümanlardan doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Bulguların yorumlanması: Araştırma bulguların açıklanması, ilişkilendirilmesi ve yorumlanması aşamasında diğer araştırma sonuçlarının ve araştırmacının kendi bulguları, yorum ve çıkarımlarının birlikte ele alınması yoluyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliği

Nicel araştırmalar bir olgunun ne derece var olduğuna odaklanırken nitel araştırmalar ise olgunun varlığına ve anlamına odaklanan araştırmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu nedenle nicel araştırmalarda bilimselliğin sağlanmasının en önemli ölçütlerinden biri olan geçerlik ve güvenilirlik kavramları nitel araştırmalar kapsamında farklılaşmaktadır (Creswell, 2007; Firestone, 1987; Kirk ve Miller, 1986). Lincoln ve Guba (1985) tarafından nitel araştırmalar için geçerlik ve güvenilirliği "güven duyulabilirlik" kavramı ile ifade etmektedir. Güven duyulabilirliğin artırılması içinse tutarlılık (iç güvenilirlik), teyit edilebilirlik (dış güvenilirlik), inandırıcılık (iç geçerlik) ve aktarılabilirlik (dış geçerlik) koşullarının sağlanması gerektiğini ifade eder. Nitel bir araştırma bağlamında güvenilirlik ve geçerlik ile ilgili kavramlar sunulan araştırma özelinde aşağıda açıklanmaktadır.

Güvenirlik ile ilgili bazı ölçütler her ne kadar nitel araştırmanın özellikleri ile bağdaşmasa da (Yıldırım ve Şimşek, 2016) araştırmanın tutarlılığını ve teyit edilebilirliğini sağlamak ve araştırma problemlerine yanıt verebilmek için olabildiğince çok sayıda veri kaynağına ulaşılmaya çalışılmıştır. Betimsel analiz için oluşturulan tema, alt tema ve kodlar

incelenen dokümanlar ve araştırma problemleri dikkate alınarak oluşturulmuştur. Ayrıca güvenilirliğin sağlanabilmesi için verilerin toplanmasında ve analizinde program geliştirme ve öğretim alanında uzmanlardan yardım alınmıştır.

Nitel bir çalışmada inandırıcılığı arttırmak için uzun süreli etkileşim (prolonged involvement), katılımcı teyidi (member checking) ve uzman incelemesi (peer debriefing) yapılabilir (Holloway ve Wheeler, 1996). Araştırma özelinde “iç geçerlik” ile ilgili olan inandırıcılığı sağlamak için araştırmanın amacı ve alt problemleri temele alınarak derinlik odaklı veriler toplanmış, veriler üç program geliştirme uzmanı tarafından incelenmiştir. Aktarılabilirlik ise nitel bir araştırmanın sonuçlarının nasıl genellenebileceği ve benzer katılımcı ve ortamlardaki durumlara aktarılabilmesini ifade eder (Houser, 2015; Streubert ve Carpenter, 2011). “Dış geçerlik” ile ilgili olan aktarılabilirliği sağlamak için araştırmanın ham verileri detaylı bir şekilde betimlenmiştir. Veriler yoruma yer verilmeden ve verinin orijinalitesine mümkün olduğu ölçüde sadık kalınarak okuyucuya aktarılmıştır.

Bölüm 4

Bulgular, Yorumlar ve Tartışma

Aşağıda alt problemlerin sırasına uygun olarak araştırma bulgularına ve yorumlara yer verilecektir.

Tek Partili Yıllarda Tek Başına İktidar Olan CHP'nin Siyasi Görüşlerinin, 1936 İlkokul Programına Yansımaları

Tablo 5

1936 İlkokul Programı ve Künyesi

Programın Adı	1936 İlkokul Programı
İktidarda Olan Parti	Cumhuriyet Halk Partisi
Seçimin Yapıldığı Yıl	1935
İktidar Partisi Vekil Sayısı / Toplam Sayısı	399/399
Tek Partili Hayat/Çok Partili Hayat/Darbe	Tek Partili Hayat

Türkiye, 1946 yılında gerçekleştirilen genel seçimlere kadar CHP'nin tek parti iktidarı ile yönetilmiştir. 1923-1943 tarihleri arasında 6 genel seçim olmuş ve CHP, bu seçimlere tek başına iştirak etmiştir (TBMM, 2022, s.35). CHP'nin politikaları ve ideolojileri, bu dönem boyunca devlet politikası ve ideolojisi olarak görüşmüştür. 1935 yılında yapılan seçimlere de CHP tek parti olarak katılmıştır. 1936 yılı İlkokul Programı incelenirken, bu döneme karşılık gelen CHP Parti Programları ile ilkokul programı karşılaştırılmıştır ve ayrıca bu döneme karşılık gelen hükümet programından faydalanılmıştır. Bu dönemde seçim beyannamesi özelliği gösteren bir metin ile dönemin tek partili olması hasebiyle karşılaşılmamıştır.

Bu tema altında araştırmanın birinci alt problemi olan “Tek partili yıllarda tek başına iktidar olan CHP'nin siyasi görüşlerinin, 1936 İlkokul Programına yansımaları nasıldır?” sorusuna cevap aranmıştır. Araştırma sorusuna ilişkin elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

1936 İlkokul Programı İle CHP Parti Programı Arasındaki İlişki

1936 İlkokul Programının “İlkokulun Hedefleri” ve “İlkokulun Eğitim ve Öğrenim Prensipleri” kısımları ile Mayıs 1935 CHP Parti Programı karşılaştırılarak incelenmiştir. Dönemin tek partisi CHP'dir ve CHP'nin parti programı ile öğretim programının incelenen kısımları birebir örtüşmektedir. 1936 İlkokul Programı, tek partili yılların doğası gereği incelenen programlar içinde iktidarı elinde bulunduran partiden en çok bahseden programdır. Hatta 1936 İlkokul Programında sıklıkla Cumhuriyet Halk Partisi programında ulusal eğitim için saptanan düsturlardan bahsedilmektedir.

1936 Programının ilk paragrafında programın neden değiştiği şu şekilde açıklanmıştır; “Türk devriminin zaruri kıldığı yeni ihtiyaçlar karşısında ilkokul programlarında da muhtelif bakımlardan yeni değişiklikler yapılması lazım geldi.” (İlkokul Programı, 1936)

Programın 2. Paragrafı ile araştırmamızın kuramsal temellerinde bahsedilen hususların örtüştüğü görülmektedir. “İlkokul, halk eğitiminin temelini kuran terbiye kurumlarının en önemlilerinden biridir. Bu eğitim, asrımızın sosyal, politik ve ekonomik ihtiyaçlarından doğmuş bir zarurettir.” (İlkokul Programı, 1936)

Programın 4. paragrafında ise ulusal eğitimde takip edilmesi gereken hedeflerden bahsedilir. “İlkokulun eğitim yolu ile Türk milletinin ortak malı haline getireceği yeni kıymetler rejimin kültür hakkındaki esas düsturlarıdır ki onlar da Cumhuriyet Halk Partisi programının ulusal eğitim kısmında saptanmıştır”. (İlkokul Programı, 1936)

1935 yılı CHP Parti Programının beşinci kısmı “ulusal eğitim” başlığını taşımaktadır ve bu kısım 41. ve 52. maddeler arasında verilmiştir. Parti programının bazı maddeleri ile 1936 İlkokul Programının bazı maddeleri aşağıda karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 6

CHP Parti Programı İle İlkokul Programının Karşılaştırması - 1

CHP Parti Programı - 1935	1936 İlkokul Programı
<p>41 - Ulusal eğitimde esas düsturlarımız şunlardır:</p> <p>a. Eğitim siyasamızda temel taşı bilimsizliği gidermektir. Kültür içinde her gün daha çok çocuk ve yurttaş okutup yetiştirecek bir program güdülecektir (CHP, 1935).</p>	<p>1. <i>Eğitim siyasamızda temel taşı bilimsizliği gidermektir. Kültür işinde her gün daha çok çocuk ve yurttaş okutup yetiştirecek bir program güdülecektir.</i> Bu düsturun ifade ettiği gayeyi tahakkuk ettirmek için ilkokul öğretmeni kendine düşen görevi yapmalı, bulunduğu yerde okumamış, yetişmemiş yurttaş bırakmamayı iş edinmelidir (1936 İlkokul Programı, s. 6).</p>
<p>41/b. Kuvvetli cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci yurttaş yetiştirmek, bütün öğretim derecelerinde yüküm ve özen noktasıdır. Türk ulusunu, Kamutayı ve Türk devletini sayın tutmak ve tutturmak, bütün yurttaşlara bir ödev olarak aşılacaktır (CHP, 1935).</p>	<p>2. <i>Kuvvetli cumhuriyetçi, Ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci yurttaş yetiştirmek, bütün öğretim derecelerinde yüküm ve özen noktasıdır. Türk ulusunu, Kamutayı ve Türk devletini sayın tutmak ve tutturmak, bütün yurttaşlara bir ödev olarak aşılacaktır.</i></p> <p>İlkokulda bütün dersler, çocukları kuvvetli Cumhuriyetçi yetiştirmek gayesini takip etmelidir. Halk hâkimiyetine dayanan Cumhuriyet rejiminin, Türkiye'nin mazisine, haline ve istikbaline ve Türk milletinin ruhuna ve ülküsüne uyan bir rejim olduğu talebede temelli bir kanaat halinde yaşamalıdır. Her öğretmen, derslerinde ve okul hayatının her safhasında sırasını getirdikçe eski rejim ile yeni rejim arasında mukayeseler yaparak Cumhuriyet rejiminin ve Atatürk devriminin memlekette Türk milletinin, saadeti ve haysiyeti için elde ettiği değerli neticeleri ve yaptığı büyük işleri canlı bir surette tebarüz ettirmeyi, Cumhuriyet rejiminin bizim için bir zaruret olduğunu çocuklarda sarsılmaz bir iman haline getirmeyi iş edilmelidir (1936 İlkokul Programı, s. 7).</p>
<p>41/b. Kuvvetli cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci yurttaş yetiştirmek, bütün öğretim derecelerinde yüküm ve özen noktasıdır. Türk ulusunu, Kamutayı ve Türk devletini sayın tutmak ve tutturmak, bütün yurttaşlara bir ödev olarak aşılacaktır (CHP, 1935).</p>	<p>2/b. Her öğretmen, derslerinde sırasını getirerek, Türk milletinin yüksek mazisini, medeniyeti kurmakta ve dünyanın her tarafına yaymakta Türk milletinin yaptığı büyük hizmetleri çocukların anlayacağı bir dil ile canlandırarak onlarda Türk milletine ve milli olan her şeye karşı besledikleri sevgi ve saygıyı kuvvetlendirmekle beraber, Türk milletinin benliğini tanıması, kendisine hem mensup olduğu insanlık camiasına borçlu olduğu ödevleri yapabilmesi için zaruri olduğunu talebesine gösterecektir. Okulda her talebe, milli şeylere ve işlere karşı sıkı sıkıya ilgilenecek, milli ülküleri tahakkuk ettirmek için canla başla çalışacak, milli ödevleri başarmak için her fedakarlığı göze alacak ve yapacak, kanunlara ve devlet otoritesine itaat edecek, askerlik, vergi, seçim gibi ödevleri içten bir istek ve bağlılıkla yerine getirecek, Türk ulusunun ve Türk ulusunun ve Türk yurdunun menfaatini her menfaatin üstünde tutacak, icap ederse Türk ulusu ve Türk yurdu için seve seve canını feda edecek bir ruhta yetiştirilecektir (1936 İlkokul Programı, s. 8).</p>
<p>41/b. Kuvvetli cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci yurttaş yetiştirmek, bütün öğretim derecelerinde yüküm ve özen noktasıdır. Türk ulusunu, Kamutayı ve Türk devletini sayın tutmak ve tutturmak, bütün yurttaşlara bir ödev olarak aşılacaktır (CHP, 1935).</p>	<p>2/c. Her öğretmen, derslerinde sırasını getirerek, Türk ulusunun halkçı bir millet olduğunu, sınıf farkı tanımadığını, her Türk'ün istidat ve kabiliyetinin, bilgi ve kudretinin müsait olduğu mesleğe girmesine ve bu meslekte ilerlemesine hiçbir engel bulunmadığını belirtecektir. Her öğretmen talebede halk hâkimiyeti düsturunun her şeyin üstünde yer tutması lazım geldiği kanaatini yerleştirecek, sırası geldikçe Cumhuriyet devrinde çıkan kanunlarda halkçılık prensibine ne kadar önem verildiğini tebarüz ettirecektir (1936 İlkokul Programı, s. 9).</p>

41/b. Kuvvetli cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, **devletçi**, laik ve devrimci yurttaş yetiştirmek, bütün öğretim derecelerinde yüküm ve özen noktasıdır. Türk ulusunu, Kamutayı ve Türk devletini sayın tutmak ve tutturmak, bütün yurttaşlara bir ödev olarak aşılacaktır (CHP, 1935).

41/b. Kuvvetli cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, **laik** ve devrimci yurttaş yetiştirmek, bütün öğretim derecelerinde yüküm ve özen noktasıdır. Türk ulusunu, Kamutayı ve Türk devletini sayın tutmak ve tutturmak, bütün yurttaşlara bir ödev olarak aşılacaktır (CHP, 1935).

41/b. Kuvvetli cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve **devrimci** yurttaş yetiştirmek, bütün öğretim derecelerinde yüküm ve özen noktasıdır. Türk ulusunu, Kamutayı ve Türk devletini sayın tutmak ve tutturmak, bütün yurttaşlara bir ödev olarak aşılacaktır (CHP, 1935).

2/d. Her öğretmen, derslerinde sırasını getirerek, fertlerin hususi teşebbüsleriyle meydana getirmeleri güç olan birçok işlerin devlet eliyle yapılmasının ne kadar faydalı ve lüzumlu olduğunu, imparatorluk devrinde ihmal edilmiş olan birçok önemli işlerin Cumhuriyet devrinde devlet eliyle ne kadar geniş bir ölçüde ve ne kadar sürat ve mükemmeliyetle başarıldığını çocukların kavrayacağı bir dille anlatacak ve gösterecektir (1936 İlkokul Programı, s. 9).

2/e. Her öğretmen derslerinde sırasını getirerek dini işlerle dünya işlerini ayırmanın hayatta ne kadar zaruri olduğunu, vaktiyle dini akidelerin devlet ve dünya işlerine karıştırılmış olmasından ne kadar zarar gördüğümüzü tarihten alınmış bol ve canlı misallerle gösterecek, dünya işlerinde ferdin ve devletin şu veya bu dini akidenin tesiri altında değil ilmin ve tecrübenin gösterdiği doğru yolda ilerlemekten başka çare bulunmadığını çocukların kavrayacağı bir dille anlatacaktır... (1936 İlkokul Programı, s. 9).

2/f. Her öğretmen, derslerinde sırasını getirdikçe, imparatorluk devrinde asırlardan beri bizi geri bırakan ve gittikçe geriye atan bir çok şeylerin Büyük Önder Atatürk'ün kudretli eliyle nasıl en iyi şekle girdiğini çocukların anlayacağı misallerle gösterecek, Türk devriminin muhtelif cephelerini Atatürk'ün ele almış ve bunları en muvaffakiyetli bir şekilde ve pek az bir zaman içinde tahakkuk ettirmiş olmasının Türk ulusunun saadeti ve ilerlemesi için ne önemli bir amil olduğunu gene çocukların kavrayacağı bir dille anlatacak, Türk devriminin muhtelif cephelerinin manasını ve şümülünü talebeye kavratacak, her Türk'ün, Atatürk'ün gösterdiği yolda ve onun izinde yürüyerek Türk devriminin fedakar ve canlı bir yapıcısı olmasının bir milli ödev olduğunu telkin edecektir (1936 İlkokul Programı, s.10).

1935 Yılı CHP Programının 2. Kısımında, partinin temel vasıflarından bahsedilmiştir: "Cumhuriyet Halk Partisi Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik, devrimcidir." (CHP, 1935) Yukarıda bu kavramlara, 1936 İlkokul Programında karşılık gelen kısımlar ele alınmıştır. Parti ideolojisinin, programa ne şekilde yansıdığı bilgisi öğretim programından doğrudan alıntılarla yukarıda sıralanmıştır. Görülebileceği gibi bahsi geçen kavramlar, 1936 İlkokul Programda aynen yer almakla beraber, öğretmene de bu kavramları öğrencilere anlatmakla ilgili sorumluluk yüklenmiştir.

Tablo 7

CHP Parti Programı İle İlkokul Programının Karşılaştırması - 2

CHP Parti Programı - 1935	1936 İlkokul Programı
41/c. Fikri olduğu gibi bedeni gelişmeye de gelişmeye de önem vermek ve hele ırayı ulusal derin tarihimizin gösterdiği yüksek derecelere çıkarmak büyük gayedir (CHP, 1935).	3. Cumhuriyet Halk Partisi programında ulusal eğitim için saptanan bir düsturdur da şudur: “Fikri olduğu gibi bedeni gelişmeye önem vermek ve hele ırayı ulusal derin tarihimizin gösterdiği yüksek derecelere çıkarmak büyük gayedir.” Bu düstur, ulusal eğitimde takip edilmesi lazım gelen iki önemli prensibi saptamaktadır: a. Okul, talebinin zihnini açmayı, onu birçok faydalı bilgilere sahip kılmayı, muhtelif meseleler üzerinde kendisini düşündürmeyi, hasılı onun fikri kabiliyetlerini inkişaf ettirmeyi ne kadar iş edinirse onun bedeni gelişimine de o kadar önem vermesi lazımdır... b. Okul talebinin fikirce olgunluğuna, bedence sağlamlığına ne kadar önem verirse onun ırasına da o kadar itina gösterecektir. Bir milletin yükselmesi için fertlerinin sarsılmaz bir ıraya malik olması şarttır. Okulda her fert, her hareketinde ihtiyar edeceği en doğru yolu öğrenmeli ve her hareketinde mutlak o doğru yolu tutacak ve o doğru yoldan dönmeyecek sağlam bir terbiye almış olmalıdır. Türk ulusu yüksek tarihinin her devresinde ırasının sağlamlığı ile bütün dünyaya şeref vermiş, ahlaki mefhumların haysiyetini yükseltmiştir. Onun için talebesinde “ırayı ulusal derin tarihimizin gösterdiği yüksek dereceye çıkarmak” Türk okulunun en önemli borcudur (1936 İlkokul Programı, s. 10).
41/ç. Eğitim ve öğretimde güdülen usul; bilgiyi, yurttaşta, maddi hayatta başarı elde ettiren bir cihaz haline getirmektedir (CHP, 1935).	4. Cumhuriyet Halk Partisi programda ulusal eğitim için saptanan bir düstur da şudur: “Eğitim ve öğretim de güdülen usul, bilgiyi yurttaşta maddi hayatta başarı elde ettiren bir cihaz haline getirmektedir.” Parti programı bundan önce izah ettiğimiz düsturlarda okulda talebenin ne zihniyette, ne gibi ülkülerle ve nasıl bir karakterle yetiştirilmesini saptadıktan sonra bu düsturda talebeye verilecek bilginin karakterini ve bilginin talebeye ne yola verilmesi lazım geleceğini tespit etmektedir... (1936 İlkokul Programı, s. 11-12).
41/d. Eğitim, her türlü urasadan, yad ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, ulusal ve Yurtçu olmalıdır (CHP, 1935).	5. Cumhuriyet Halk Partisi programda ulusal eğitim için saptanan “Eğitim, her türlü urasadan, yad ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, ulusal ve Yurtçu olmalıdır.” düsturu yukarıda izah edilen ikinci düsturda tespit edilen esasları kuvvetlendirmiş, okullarımızda terbiye sistemimizin bir takım hurafelerden, yad ve yabancı fikirlerden uzak kalmasına, laiklik ruhuna ve ilmi zihniyetin icaplarına uygun olmasına, geri değil ileri amaçları göz önünde tutmasına, ulusal ve yurtçu olmasına büyük bir önem vermiştir. İlkokul programlarının saptanmasında bu esaslara da azami derecede itina gösterilmiştir. Öğretmenlerin de bu prensipleri hem derslerde, hem de okulun genel hayatında dikkate almaları lazımdır (1936 İlkokul Programı, s. 12).

41/e. Her öğretim ve eğitim kurumunda talebenin girişim kapasitesini kırmamaya, sevgenlik ve okşayıyla özen göstermekle beraber, onları hayatta kusurlu olmaktan korumak için, ciddi bir yasa ve düzene içten bir ahlak anlayışına alıştırmak, önemli olduğu kanaatindeyiz (CHP, 1935).

41/f. Partimiz, vatandaşların, Türk'ün derin tarihini bilmesine üsnomal bir önem verir. Bu bilgi Türk'ün kapasite ve enerjisini, nefesine güven duygularını ve ulusal varlığa zarar verecek bütün akımlara karşı sarsılmaz dayanımını besleyen kutsal bir evindir (CHP, 1935).

41/g. Türk dilinin ulusal, tükel bir dil haline gelmesi hakkındaki ciddi çalışmalara devam bulunacaktır (CHP, 1935).

6. Cumhuriyet Halk Partisi programı, **“her öğretim ve eğitim kurumunda talebenin girişim kapasitesini kırmamaya, sevgenlik ve okşayıyla özen göstermekle beraber, onları hayatta kusurlu olmaktan korumak için ciddi bir yasa ve düzene, içten bir ahlak anlayışına alıştırmak, önemli olduğu kanaatindeyiz”** düsturu ile okulda takip edilecek disiplinde göz önünde tutulması lazım gelen esasları saptamaktadır. Herhangi bir kurumun muntazam bir surette işlemesi ve randıman vermesi, o kurumu teşkil eden fertlerin işin düzenle ilerlemesi ve randımanın artması için zaruri olan disiplin kaidelerine elbirliğiyle, isteyerek, candan riayet etmeleri ile mümkün olabilir. Her teşekkülün iyi işlemesi için zaruri olan bu disiplin ruhu bilhassa okul için hayati bir meseledir... (1936 İlkokul Programı, s. 12-13).

7. Cumhuriyet Halk Partisi ulusal eğitim programının **“Partimiz, vatandaşların, Türk'ün derin tarihini bilmesine üsnomal bir önem verir. Bu bilgi Türk'ün kapasite ve enerjisini, nefesine güven duygularını ve ulusal varlığa zarar verecek bütün akımlara karşı sarsılmaz dayanımını besleyen kutsal bir evindir”** şeklindeki düsturu ulusal tarihimize okullarımızda ne dereceye kadar önem verilmesi lazım geleceğini saptamaktadır. Atatürk'ün yüksek himayelerinde önderlikleri altında kurulan Türk Tarih Kurumunun, Türk tarihinin eskiliği, yüceliği ve genişliği hakkında ilmi tetkiklerle meydana çıkararak yaydığı hakikatleri çocuklara kavratarak hazmettirmek öğretmenin en önemli ödevlerinden biridir. Tarih, Türk milletine benliğini öğretmek, ona mazisini öğretmek halini daha iyi tanıtmak ve istikbalde yapacağı işi ve ödevi kavratmak için elimizdeki vasıtaların en canlısıdır. Türk devriminin muhtelif cephelerini, Cumhuriyet rejiminin memlekette başardığı işleri talebeye kavratmak için eski durumlarla canlı mukayeseler yapmak zaruridir. Türk milletinin kafasında ve kalbinde ne derin varlık ve yükseklik haznelerinin saklı olduğunu talebeye göstermek için milletimizin mazide ve halde yaptığı büyük işleri onların ibret gözü önüne sermek gerektir. Büyük şefin bütün yaptıklarının ve istikbalde yapacaklarının Türk milletinin refahı ve saadeti için zaruri olduğunu tarihten alınmış misallerle canlandırarak onlarda Türk devriminin her hamlesine karşı içten bağlılık ve hayranlık hasule getirmeli, herhangi muzir akımlara karşı onları korumaya çalışmalıdır (1936 İlkokul Programı, s. 14).

8. Cumhuriyet Halk Partisi ulusal eğitim programının **“Türk dilinin ulusal, tükel bir dil haline gelmesi hakkındaki ciddi çalışmalara devam olunacaktır”** düsturu Atatürk'ün en büyük eserlerinden biri olan Türk dil devriminde okulun alması lazım gelen durumu tespit etmektedir. Her öğretmen Atatürk'ün yüksek himayeleri ve rehberlikleri altında çalışan Türk Dil Kurumunun ilmi tetkikler neticesinde vardığı kanaatleri ve yaymak istediklerini talebeye, halka yaymanın kendisi için milli bir ödev olduğunu duymalı ve ona göre verilen her direktifi canla başla yerine getirmeyi iş edilmelidir (1936 İlkokul Programı, s. 15).

Yukarıda verildiği gibi 1935 CHP Parti programında belirlenen düsturlar ile 1935 İlkokul Programında verilen kısımlar birebir örtüşmektedir, hatta kullanılan cümlelerin çoğu birebir aynıdır. İlkokul programında pek çok yerde Cumhuriyet Halk Partisinden ve partinin düsturlarından bahsedilmektedir. İlkokul programında ise bu düsturların öğretmenler

tarafından ne şekilde, nasıl bir tavırla öğrencilere benimsetilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Parti programı ile ilkokul programı arasında herhangi bir fikri ayrılığa rastlanılmamıştır.

1936 İlkokul Programının hedeflerinin yer aldığı kısımda ise ilkokul müfredat programları hazırlanırken Cumhuriyet Halk Partisi ulusal eğitim programında saptanan ve birer birer izah edilen düsturları tahakkuk ettirmeye imkan verecek surette müfredatın tertip edildiğinden bahseder. Ayrıca yine bu kısımda belirlenen hedeflere ulaşmak için öğretmenin devletin bir memuru olduğu ifade edilmiş ve ilkokul programı kapsamında belirtilen hedefler doğrultusunda öğretmenden kendine düşen ödevi yaparken kafasını, kalbini, hasılı bütün benliğini ve enerjisini bu işe tahsis etmesi istenmiştir. İlkokul Programında ayrıca, bütün öğretmenlerin Atatürk'e, Atatürk devrimlerine, Türk milletine ve cumhuriyet rejimine bağlı olmaları beklenmektedir (1936 İlkokul Programı, s. 16).

İlkokulun Eğitim ve Öğrenim Prensipleri başlığı altında 1936 Yılı İlkokul Programında, yine öğretmene derslerini işlerken ne gibi sorumlulukları olduğu hatırlatılmıştır: Bütün derslerde öğretmenin milli gayeyi her zaman göz önünde tutması ve her fırsatta bundan istifade etmesinin gerekliliği (1936 İlkokul Programı, s. 21) üzerinde durulurken, ilkokulda her dersin milli hayat ile ilgisinin kurulması ve derslerin milli hayata bağlanmasının önemine dikkat çekilmiştir (1936 İlkokul Programı, s. 21). Bunların yanı sıra öğrencide yurda ve ulusa karşı sevgi, saygı, bağlılık ve hizmet aşkı aşılacak, milli meselelere karşı azami derecede hassasiyet ve alaka uyandırmak İlkokul Programının prensipleri arasındadır (1936 İlkokul Programı, s. 29). Bu başlık altında tüm dersler için öğretmenlere hangi hususları öğrencilere telkin etmeleri gerektiği söylenmiştir. Yurt Bilgisi dersinde öğretmenden, Türk vatandaşlarının milli vazifeleri uğrunda en yüksek fedakârlığı yapmaları ve icap ederse canlarını da feda etmelerinin tabii bulunduğu telkin edilmesi istenmiştir (1936 İlkokul Programı, s.20). Ayrıca Tarih dersinin direktifler kısmında her öğretmenden, her Türk çocuğunu Atatürk inkılap ordusunun sarsılmak bilmez bir neferi olarak yaşatması ve bu uğurda canını feda edecek bir karakterde yetiştirmesi için tarihten en müessir surette istifade etmesi beklenmiştir (1936 İlkokul Programı, s.85). Öğretmen millet için yaşamanın,

millet için ölmenin, millete bütün varlığını ve benliğini vermenin Türk çocuğunun en büyük düsturu olduğunu, milli gayeleri tahakkuk ettirmenin her gayenin üstünde bulunduğunu çocuklara telkin etmelidir. (1936 İlkokul Programı, s.106) Bu ifadeler CHP 1935 Parti programında yer alan "... gençlik, devrimi ve bütün erginlik şartları ile yurdu korumayı, en üstün ödev tanıyan ve onları, bu ödev uğrunda bütün varlıklarını vermeye hazır tutan bir düşünüşle yetiştirilecektir" (CHP, 1935, s. 41) ifadesi ile paralellik göstermektedir.

1936 İlkokul Programına göre talebe, derslerde insanlığın geçirdiği ilerleme devrelerini anlamakla kalmamalı, bu ilerleme yolunda Türklerin oynadığı büyük rolü de iyi kavramalıdır ve öğrencinin ulusuna karşı bağlılığı artırılmalıdır (1936 İlkokul Programı, s.20). Program, öğretmenden, tarih dersinde Atatürk'ün imparatorluk devrinde, milli mücadele sırasında, Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden beri yaptığı işleri öğrenciye anlatmasını ve bunları anlatırken eskiden imparatorluk devrinde yapılan işlerle kıyaslamasını, Türk milletinin başka milletler arasında kudretinin, haysiyetinin ne kadar yükseldiğini çocuklara öğretmesini istemiştir (1936 İlkokul Programı, s.19-20). Coğrafya dersinde ise talebenin yurdunu daha çok sevmesini, imparatorluk devrinde asırlardan beri her sahada ihmal edilmiş olan yurdun Cumhuriyet devrinde nasıl ümran, refah ve saadet devresine girdiğini görmesini arzu etmiştir (1936 İlkokul Programı, s.20). Türkçe derslerinde ise çocuklara okutulmak üzere seçilen parçalar büyük şeflerin, tarihi şahsiyetlerin tasvirlerine, milli hayatın muhtelif cephelerine kol salan geniş ve çeşitli konular hakkında yazılmış güzel manzum ve mensur parçalardan oluşmalı ve talebeye Türk dili inkılâbının manasını kavratmalıdır (1936 İlkokul Programı, s.21). Hesap dersinde ise milli vakaların tarihleri ile Cumhuriyet devrinde elde edilen randımanlar üzerine öğrenciye hesaplar yaptırılmalı ve bunlar üzerine öğrenci düşündürülmelidir (1936 İlkokul Programı, s.21). 1936 İlkokul Programının prensipler kısmında yer alan yukarıdaki ifadeler yine 1935 yılı CHP Programı ile paralellik göstermektedir: Parti programı ile bütün öğretim derecelerinde kuvvetli cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci vatandaşlar yetiştirmek amaçlanmıştır ve bununla beraber Türk ulusunu, Kamutayı ve Türk devletini sayın tutmak ve tutturmak, bütün yurttaşlara bir ödev olarak aşılmalıdır (CHP, 1935). Yine CHP

programına göre parti, vatandaşların, Türk'ün derin tarihini bilmesine olağanüstü bir önem vermektedir (CHP, 1935). Bu amaçlar doğrultusunda İlkokul Programında öğretmenin faydalanması arzu edilen ders dışı konular ise bayramlar, törenler, açılışlar vb. hadiselerdir: Hâkimiyet bayramı, okulun bulunduğu şehrin kurtuluş bayramı, Atatürk'ün o şehre ilk gelişinin kutlanması, bir yerde Atatürk'ün bir heykelinin açılma töreni, Atatürk'ün veya başbakanın bir nutku, Cumhuriyet Hükümetinin şu veya bu sahada yeni bir muvaffakiyet kazanması gibi milli hayatta beliren önemli olaylar çeşitli derslerde öğrencinin dikkatini çekmek ve o olayın milli manasını anlatmak için öğretmenin elinde canlı bir araç olmalıdır (1936 İlkokul Programı, s.22). Benzer ifadeler aynı programın Yurt Bilgisi dersi kapsamında da ifade edilmiştir (1936 İlkokul Programı, s.108). Yukarıda sayılı 1936 İlkokul Programında yer alan ifadeler, Parti Programındaki Kemalizm prensipleri (CHP, 1935, s.2) ile de paralellik göstermektedir.

1935 CHP Programında yer alan ve halkçılık ilkesine karşılık gelen bir başka ifade ise şudur: İlkokul Programına göre bir vatandaşın ulus için faydalı bir unsur olması hangi meslekte olursa olsun ulusun menfaatlerine uygun ve randımanlı bir yolda çalışmasıyla birlikte milli ve içtimai faaliyetlerle hizmet sahasını mümkün olduğu derece genişletmesine bağlıdır (1936 İlkokul Programı, s.23).

1936 İlkokul Programı Tarih dersi hedefler ve direktifler kısımları, 1935 CHP Programında “devletin esas kuramları” arasında sunulan **ulusçuluk** kavramı ile ilişkilendirilebilir. 1936 İlkokul Programında “Türk ırkı” gibi ifadeler geçmektedir ancak burada bahsedilen milliyetçilik, “kafatası milliyetçiliği” çizgisinde değildir. CHP (1935)'ye göre ulus: dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı yurttaşlardan oluşan siyasal ve sosyal bir bütünen (s. 3), ulusçuluk ise ilerleme ve gelişme yolunda uluslararası değer ve ilgilerde Türk milletinin çağdaş uluslarla yan yana ve bir uyumda yürümesi ve kendine özgü ıralarını ve erkin benliğini koruması (s.7) olarak tanımlanmıştır.

Tarih dersi kapsamında çocuklara Türk inkılâplarının manası ve tarihi önemi kavratılmak, Türk ırkının Orta Asya'da kültürü nasıl kurduğu, bu kültürü ve dili dünyanın her tarafına nasıl yaydığı ve Türk milletinin dünya tarihindeki büyük rolü anlatılmak (1936 İlkokul

Programı, s.77) istenmiştir. Ayrıca, çocuklarda Türk milletine karşı sevgi ve saygı uyandırmak ve çocukları Türk milletinin ülkülerini gerçekleştirme yolunda her fedakârlığı göze alacak karakterde yetiştirmek amaçlanmıştır (1936 İlkokul Programı, s.77).

Tarih dersi direktifler kısmında ise Tarih derslerinde, Türk Tarih Kurumu'nun tezinin istinaf edileceği belirtilmiştir (1936 İlkokul Programı, s.78) ve öğretmene ders kapsamında bazı direktifler verilmiştir: Öğretmen, Türk ırkının tarihteki büyük rolünü ortaya koymalı, diğer milletler barbarlık devrini yaşarken Türklerin Orta Asya'da nasıl medeniyeti kurduklarını; hayvan yetiştirmeyi, maden işlemeyi, yazı yazmayı, heykel yapmayı nasıl ilk olarak başardıklarını, bu kültürü dünyanın dört bir yanına nasıl naklederek başka milletlere kültür verdiklerini, bugünkü Batı milletleri Orta Çağ'da cehalet içindeyken Türk bilim insanlarının ilimlerini ilerleterek başka milletlere örnek oluşturmaları vb. öğretmen talebesine telkin etmelidir (1936 İlkokul Programı, s.80). Ayrıca öğretmen, tarihte Sümer, Eti gibi adlarla anılan milletlerin Türk ırkından olduklarını, İslam kültürünü vücuda getirenlerin de çoğunun Türk olduklarını öğrencisine gösterecektir ve ilkokulda özellikle Atatürk'ün başardığı Türk inkılâbının manasını ve önemini çocuklara kavratmaya ve bu inkılapları hazmettirmeye çalışacaktır (1936 İlkokul Programı, s.81). Çeşitli alanlarda yapılan inkılapların her birinin ne kadar zaruri olduğu üzerinde duracak ve bu inkılapların ülkeyi her alanda nasıl yükselttiğini ve ileri götürdüğünü, Türk haysiyeti ve Türk şerefini bütün dünya nazarında nasıl yükselttiğini çocuklara kavratacaktır (1936 İlkokul Programı, s.82).

1936 İlkokul Programı, öğretmenden sıklıkla imparatorluk devri ile Atatürk dönemini karşılaştırarak anlatmasını bekler. Bu kapsamda imparatorluğun son yüzyıllarında hükümdarların ve devleti idare edenlerin beceriksizlikleri, milleti yükseltecek tedbirlere başvurmayı akıl etmedikleri veya hıyanetleri yüzünden ülkenin her alanda nasıl geri bırakıldığı, Türk milletinin kudretini ve ihtiyaçlarını kavrayamadıkları, memleketin birçok yerinin yabancıların ellerine düşürüldüğü, yabancıların işlerimize müdahale ettikleri, özellikle Dünya Savaşının sonunda memleketimizin yabancı devletlerin arasında paylaşıldığı ve hükümdarın düşmanlarla bir olduğu çocuklara anlatılmalıdır. Öğretmenin bu kısımda özellikle üzerinde durması beklenen nokta, imparatorluğun ihmali yüzünden

memleketin geri kalması ve Atatürk'ün kurtarıcı, kurucu ve koruyucu eliyle nasıl kurtulduğumuzun öğrenciye aktarılmasıdır (1936 İlkokul Programı, s.80-81). Bu doğrultuda Atatürk'ün Anadolu'ya geçişi, milletin bütün kuvvetlerinden istifade edişi, çetin ve şanlı savaşlarla memleketi düşmanlardan temizleyişi, millete istiklalini ve hakimiyetini kazandırıp, saltanatı kaldırarak yerine Cumhuriyet rejimini kurması ve sonuçta Türk milletini hakimiyetine nasıl kavuşturduğu çocuklara anlayacakları bir dil ile anlatılmalıdır (80-81). Program, öğretmenden Atatürk'ün gösterdiği yolda ilerlemeye devam etmemiz gerektiğinin de öğrenciye izah edilmesini bekler; Atatürk'ün izinden gidildiği takdirde modern milletlerden daha yüksek bir seviyeye çıkacağımızın ve her alanda diğer milletlere örnek olacağımızın öğrenciye kavratılması üzerinde durur (1936 İlkokul Programı, s.80).

Parti programında ve ilköğretim programında birbiri ile paralellik gösteren bir diğer konu ise Türk dili ve dil devrimi konusudur. Parti programında, Türk dilinin ulusal, tükel bir dil haline gelmesi hususunda çalışmalara devam edileceği vurgulanırken (CHP, 1935, s.35), 1936 İlkokul Programı ile öğretmenden, Arap harflerinin öğrenilmesinin ne kadar zor olduğunun ve yeni Türk harflerinin kabulü ile dilimizin ne kadar kolay bir şekilde yazılıp okunmasına imkan bulunduğu çocuklara anlatılması istenmiştir (1936 İlkokul Programı, s.83).

Yurt Bilgisi dersinde ise hedefler; millet mefhumunu, Türk milletinin karakterini, ululuğunu, kudretini çocuklara kavratmak, Türk milletini sevdirmek, saydırmak, Türk askerini ve Türk ordusunu sevdirmek, saydırmak ve askerliğin önemini yerleştirmektir (1936 İlkokul Programı, s.103). Bu ders kapsamında Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet rejiminin mahiyetini, Cumhuriyet rejiminin diğer rejimlere üstünlüğünü, bu rejimin ülkenin istikbali için önemli ve zaruri bulunduğunu talebeye kavratmak ve onları Cumhuriyet rejimi için sadık ve fedakar birer yurttaş olarak yetiştirmek (1936 İlkokul Programı, s.103) amaçlanmıştır. İlkokul programında yer alan Yurt Bilgisi dersi kapsamında cumhuriyet rejiminin çocuklara benimsetilmesi ve ulusçuluk dışında, kanun ve devlet otoritesi gibi konular da ele alınmıştır. Bu kapsamda öğrenciye, kanuna ve devlet otoritelerine itaat duygusunun itiyadını vermek, talebeye vazife ve hak mefhumlarını kavratmak istenilmiştir. Bunun yanı sıra, millet ve yurt

işlerine karşı talebede alaka uyandırmak, millet ve yurt menfaatini her menfaatin üstünde tutmayı, millet ve yurt için canla, başla çalışmayı ülkü haline getirmek (1936 İlkokul Programı, s.104) hedeflenmiştir.

Öğretmenden bu ders kapsamında verilen direktifler ile öğrencide Türk milletine karşı derin bir sevgi ve saygı uyandırması, askerliğe, Türk ordusuna ve milli işlere karşı içten bir alaka yaşatması, onlarda Türk milletine karşı hizmet ve fedakârlık duygularını inkişaf ettirmesi istenmektedir. Öğretmen, Türk milletinin gayelerini ve ülkülerini talebeye anlatmalı, bu gayeleri ve ülküleri tahakkuk ettirmek için her fedakârlığı göze alacak ve icabında hayatını verecek uyanık, duygulu ve ülkülü yurttaşlar yetiştirmelidir (1936 İlkokul Programı, s.105).

Hayat bilgisi dersi hedefleri arasında ise çocuğun yurt ve millet sevgisini temel vazifesi olarak görmesi, yurda ve halka karşı bağlılık duygu ve şuurunun oluşması ve beslemesi yer alır (1936 İlkokul Programı, s.134). Ders kapsamında ayrıca askerlikle ilgili de bir konu bulunmaktadır: Askerlik; ailemizden ve tanıdıklarımızdan asker olanlar. Sokakta, resmigeçitte, kışlada ve talimde askerler. Silahlar, askerlerin anlattıkları, askerlik oynuyoruz. Biz de asker olacağız (1936 İlkokul Programı, s.147). Yurt Bilgisi dersinde ise öğretmenin, çocukları askeri makamların müsaadesini almak koşuluyla askeri müesseselere ve askeri faaliyetlerin cereyan ettiği yerlere götürmesi beklenmektedir (1936 İlkokul Programı, s.109). Bahsi geçen dersler kapsamında belirlenen hedefler ve askerlik konusu yine 1935 CHP Programında karşılık bulmaktadır. Parti programında vatan savunması ulusal ödevlerin en kutsalı olarak kabul edilmekte ve gereğinde, bu uğurda yurdun canlı cansız bütün varlıklarının ve kuvvet araçlarının kullanılacağı ifade edilmektedir (CHP, 1935, s.52-53).

Özetlemek gerekirse 1936 İlkokul Programı ile 1935 CHP Programında yer alan ifadeler paralellik göstermektedir. Eğitim ve dolayısıyla öğretim programları, cumhuriyet rejiminin ve inkılapların öğrenciye kavratılması için önem teşkil etmiştir. İlkokul Programında yer almayan ancak dikkat çekilmek istenen bir takım hususlar da vardır. Bunlara da aşağıda değinilmiştir:

Din eğitimi hususu: 1936 İlkokul Programı kapsamında din dersi bulunmamaktadır ve dersler kapsamında sıralanan ve sırası geldikçe derslerde değinilmesi gereken bayramlar, milli bayramlardır. Programda dini bayramlardan bahsedilmemektedir. 1935 CHP Programına göre din, bir vicdan işi olduğundan, dünya ve devlet işleri ile siyasetten ayrı tutulmalıdır (CHP, 1935, s.12). Ayrıca eğitim, her türlü urasadan, yad ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, ulusal ve yurtçu olmalıdır (CHP, 1935). Eğitim ve öğretimde güdülen usul ise bilgiyi, yurttışa maddi hayatta başarı elde ettiren bir cihaz haline getirmektir (CHP, 1935, s 34)

Demokrasi kavramına 1936 İlkokul Programında rastlanmamaktadır ve tek partili yıllar olması sebebi ile bu durum olağan karşılanmıştır.

Yurtta barış ve dünyada barış ifadesi CHP Programının başlıca prensiplerinden (CHP, 1935, s.49) olmasına rağmen bu ifade 1936 İlkokul Programında yer almamaktadır. Çocuklara genel olarak yurt sevgisi aşılacak istenmiş, gerekirse her fedakârlıkta bulunabilecek yurttışlar olarak yetiştirilmeleri istenmiştir ve 1936 yılı programı daha çok yurt savunmasına odaklanmıştır.

Tek Partili Hayattan Çok Partili Hayata Geçişin 1948 İlkokul Programına Yansımaları

Tablo 8

1948 İlkokul Programı ve Künyesi

Programın Adı	1948 İlkokul Programı
İktidarda Olan Parti	Cumhuriyet Halk Partisi
Seçimin Yapıldığı Yıl	1946
İktidar Partisi Vekil Sayısı / Toplam Sayısı	397/465
Tek Partili Hayat/Çok Partili Hayat/Darbe	Çok Partili Hayat
Önemi	Çok Partili Hayatın İlk Programı

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte çeşitli zamanlarda çok partili hayata geçme denemeleri yapılmıştır, ancak 1946 yılı seçimlerine kadar Türkiye'de çok partili hayata geçiş sağlanamamıştır. 1946 yılında ise seçimlere CHP ve DP beraber gitmişler, CHP Meclisteki

465 sandalyenin 397'sini alarak iktidara gelmiştir. CHP'nin iktidara yeniden gelmesi ve çok partili hayata geçişle beraber birçok alanda Partinin, kullandığı ifadeleri revize etmesi gerekmiştir. 1948 İlk Okul Programı (Programda "ilkokul" ifadesi ayrı olarak yazılmıştır, ancak bu çalışma kapsamında bütünlüğü sağlamak için TDK yazım kurallarına uygun şekilde kullanılacaktır) da bu alanlardan biridir. Özüne inildiğinde 1936 ile 1948 İlkokul Programlarının ideolojik olarak neredeyse aynı oldukları görülmektedir. Nitekim CHP'nin 1935 Programı ile 1943 yılında revize edilen parti programlarının devletin esas teşkilatı ve ana vasıfları kısımları aynıdır, buna göre; Türkiye, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik ve inkılapçı bir cumhuriyettir (CHP, 1943, s. 3). Çok partili hayata geçilmesi, II. Dünya Savaşı, 1947'de Soğuk Savaşın başlaması gibi sebeplerle dönemin şartlarına ve halkın beklentisine uygun olarak CHP'nin kendini yeniden şekillendirmesi ile beraber 1936 İlkokul Programında olan bazı ifadelerin 1948 İlkokul Programından çıkarıldığı, programda bazı yerlerin revize edildiği, bazı ifade ve konuların ise programa eklendiği söylenebilir. Bu araştırmada 1948 Programı incelenirken, 1936 Programında oldukça detaylı ele alınan ve ideolojik olarak neredeyse aynı ifadeler tekrar verilmek yerine, 48 Programında hangi ifadelerin, ne şekilde değiştirildiğine odaklanılmıştır. Bunun içinse 1948 İlkokul Programı ile birlikte seçim sonuçları, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün 17 Temmuz 1946 tarihli seçim beyannamesi, II. Saraçoğlu Hükümeti, Peker Hükümeti ve Saka Hükümeti Programları ile birlikte 1939 ve 1943 Yılları CHP Parti Programları incelenmiştir. Bu kapsamda önce 1948 İlkokul Programlarında yer alan ifadeler verilmiş ve sonra hükümet programlarında, konu ile ilgili yer alan kısımlar doğrudan aktarılmıştır. Burada amaç, hükümet programlarında yer alan bazı ifadelerin, öğretim programlarına konu olduğunun gösterilmesidir. Hükümet programı ya da anayasada ifade edildiği şekli ile "Bakanlar Kurulunun programı", hükümetin kuruluşundan en geç bir hafta içinde başbakan veya bir bakan tarafından TBMM'de okunur ve güvenoyuna başvurulur.

Öncelikle belirtmek gerekir ki çok partili hayata geçişin 1948 İlkokul Programına en büyük yansıması, 1936 Programında yer alan "**CHP ve CHP Programına**" atıfta bulunan

ifadelerin tamamının 48 programından çıkarılmasıdır. 1936'lı yıllarda CHP ideolojisinin, devlet ideolojisi olarak görülmesi sebebiyle, 36 programının "İlkokulun Hedefleri" başlığının altında, 1935 yılı Cumhuriyet Halk Partisi programının ulusal eğitim kısmında yer alan düsturlarına yer verilmiştir. 1948 İlkokul Programına gelindiğinde ise ilk kez programlarda "**Milli Eğitimin Amaçları**" yer almıştır. Peki, milli eğitim kapsamında hükümet, çocukların nasıl yurttaşlar olarak yetişmesini istemektedir? Çocuk, Türk milletinin bir evladı olmanın şerefini duymalı ve sorumluluğunu kavramalıdır, şerefli Türk tarihinin değerlerini korumalı, Türk devriminin ilkelerine bağlı olmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti Teşkilat-ı Esasiye Kanununun sağladığı yurttaş hak ve hürriyetlerine saygılı olmalı, milli kaynakları korumalıdır. Yurttaşlar arasında milli birlik esaslarını bozmayan fikir ayrılıklarını hoş görmeli ve ana dilini doğru olarak konuşmalı, okumalı ve yazmalıdır (1948 İlkokul Programı, s.1). Peker Hükümeti (07.08.1946-10.09.1947) hükümet programında ise konu ile ilgili aşağıda yer alan ifadelerle karşılaşılmaktadır:

"... hayatın ve etrafımızdaki hâdiselerin önümüze serdiği ibret sahnelerinden gözümüzü ayırmayarak bir taraftan vatandaşları din telâkkisinde, vicdan kanaatlerinde, düşündüklerini söyleyip yazmakta, kazanıp çalışmakta, seyahatte ve toplanmalarda tam serbest bırakan ve öte yandan memleketin asayişini, Büyük Millet Meclisinin otoritesini, vatandaşların, zümrelerin ve siyasi partilerin şeref ve haysiyetlerini masun tutan zihniyet Hükümetimize esas olacaktır (TBMM, 2013, s. 413)."

1948 Programının, 1936 Programından ideolojik anlamda en büyük farklarından biri demokrasi ifadesinin programa eklenmiş olmasıdır. Programda ilkökulda her dersin milli hayatla ilgisinin sağlanmasına ve derslerin milli hayata bağlanmasına geniş ölçüde dikkat edilmesi gerektiği vurgulandıktan sonra, okuma derslerinde Cumhuriyete, Atatürk'e ve **Türk demokrasisine** ait yazılmış yazıların öğrencilere okutulması istenir (1948 İlkokul Programı, s.5). Ayrıca 1948 Programda toplumun dayandığı demokrasi prensiplerini öğrencinin, okulda ve dershanede uygulayarak ve yaşayarak benimsediği belirtilmiş ve okulda öğrencilerin kendi aralarında ve öğrenci öğretmen arasındaki karşılıklı ilişkilerin demokrasi değerlerine uyularak düzenlenmesi arzu edilmiştir (s.69). Yine bu programda Yurttaşlık Bilgisi dersi kapsamında demokrasi konusu ayrı bir başlık olarak ele alınmış ve öğrenciye yurdun iyiliği ve ilerlemesi için aynı düşünce ve görüşleri taşıyan insanların bir araya gelerek

siyasi partileri kurdukları, devletin işlerinin kontrol ve denetimi için siyasi partilerin görevleri öğretilmek istenmiştir. Ayrıca programda siyasi partilerin hangileri olduğu üzerinde de durulmuştur (s.157). Peker Hükümeti (07.08.1946-10.09.1947), hükümet programını açıklarken ise ülkenin demokrasiye geçişi ile ilgili şunları söylemiştir:

Sayın Milletvekili arkadaşlarım, herkesin bildiği güç şartlar altında yurdun idaresi mesuliyetini üstüne almış bir Hükümet olarak Kamutayın yüksek huzuruna çıkıyoruz. Yeni meclisin başlıca iki partiden ve bağımsız milletvekillerinden kurulmuş olması devlet işlerinin daha iyi görülmesini ve daha isabetli neticelere varılmasını sağlayacaktır. Geçirdiğimiz son günlerin zorluklarını, yeni partilerin doğuşu ve bir dereceli seçim sisteminin kuruluşunu devrin kaçınılmaz neticesi olarak kabul ediyoruz (TBMM, 2013, s. 412).

1948 Programının, 1936 Programından ideolojik anlamda diğer farkı ise **din bilgisi** dersleri ile ilgilidir. 1936 Programının bulgularında bahsedildiği üzere, bu program kapsamında din dersi yer almamaktadır. Ancak 1948 Programında ilkökul dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerine velilerinin de muvaffakiyeti üzerine, isteyenlere din bilgisi dersi okutulacaktır (s. 299). Seçmeli ders kapsamında 4. Sınıf öğrencilerine sevgi, Müslümanlık, Müslümanlıkta ahlak; 5. Sınıf öğrencilerine ise Müslümanın inandıkları, meleklere iman, Allah'ın kitaplarına iman, peygambere iman, ahiren gününe iman, kadere inanma, Allah'a karşı kulluk görevimiz konuları öğretilmektedir. Ahiret gününe iman konusu içinde ise vatan ve millet için ölmek (şahadet) konusu da bir başlık olarak programa alınmıştır (s.301).

36 programında din dersi yokken 48 programında din dersinin seçmeli de olsa yer alması CHP'nin parti programlarında laikle ilgili ifadelerin değişip değişmediğini bu araştırma kapsamında sorgulamaya itmiştir. CHP'nin 1943 yılı programında laiklikle ilgili aşağıdaki ifadeler yer alırken, koyu ile işaretli cümlelerin 1939 Yılı Parti Programında yer almadığı tespit edilmiştir:

Parti, devlet idaresinde bütün kanunların, nizamların ve usullerin, muasır medeniyet ve ilim ve fenlerin temin ettiği esas ve şekilleri ve dünya ihtiyaçlarına göre yapılmasını ve tatbik edilmesini prensip olarak kabul etmiştir. Din telâkkisi vicdani olduğundan **her türlü taarruzdan ve müdahaleden masundur. Hiçbir vatandaşa kanunların müsaade ettiği dairede tatbik ettiği din veya itikatlardan dolayı müdahale edilemez.** Parti, din fikirlerini devlet ve dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutmayı milletimizin her yönden ilerleyip yükselmesinde başlıca muvaffakiyet amili görür (s. 5).

1948 Programının, 1936 Programından bir diğerk farkı ise 1936 programındaki **ırk ifadelerinin tamamının**, 1948 programından çıkarılmış olmasıdır. Örneğın 1936 programında; “Öğretmen, Türk ırkının tarihteki büyük rolünü ortaya koymalı...” (s.80) ifadesi 1948 programında “Öğretmen, Türklerin tarihte oynadıkları büyük rolü belirtecektir” (s.126) şeklinde değıştirilmiştir.

1948 programında **ilkokulun eğitim ve öğretim ilkeleri** sıralanmıştır. Bu ilkeler 1936 İlkokul Programında yer alan ilkokulun eğitim ve öğrenim prensipleri kısmına karşılık gelmektedir ve iki programda kullanılan ifadeler oldukça benzerlik göstermektedir. 48 Programında belirtilen bu ilkelere göre ilkokul milli bir eğitim kurumudur. Çocukların, milli varlığın birer uzvu olduğu, onların her birinin ileride hangi mesleğe girerlerse girsinler milli ödevlerini başaracak, milli ülkeleri gerçekleştirecek birer Türk Vatandaşı olarak yetiştirilmeleri gerektiğı hatırdan çıkarılmamalıdır. İlkokul, çocuklara milli kültürü aşılmalıdır. İlkokulun ödevi; bütün vatandaşlara aynı milli ülküleri, aynı milli amaçları kazandırmalı ve millet hayatı ve geleceğı için gerekli gördüğü bütün değerleri ve ülküleri yurttaşlara aşılmalıdır. Okuldaki dersler, milli gayelere ulaştıracak bir araç olarak görülmelidir. Öğrencilere yurt ve millete sevgi, bağlılık ve hizmet aşkı aşılmalı, öğrencilerde memleket meselelerine karşı alaka ve hassasiyet uyandırılmalıdır (s. 3). Türk vatandaşının milli vazifeleri uğrunda en yüksek fedakârlığı yapmasının ve gerekirse canını feda etmesinin tabi bulunduğu öğrencilere telkin edilmelidir (s. 4). Öğretmenin derslerde milli amaçları daima göz önünde bulundurması ve her fırsatta bu amaçlardan faydalanması gerekir (s. 5). Yukarıda genel hatları ile ilkeler başlığı altında 36 programı ile benzer olan ifadelere yer verilmiştir. Ancak bu başlık altında 36 ile 48 programlarının çok az da olsa ayrıştığı kısımlar da bulunmaktadır: 48 programında, Coğrafya dersinde “öğrenci yurdunu daha çok sevecek, bilhassa imparatorluğun **son devrinde** ihmal edilmiş olan yurdun Cumhuriyet devrinde nasıl bayındırlık, refah ve saadet yoluna girdiğini görecektir ... (s.4) cümlesinde geçen “imparatorluğun son devri” ifadesi, 1936 programında “... İmparatorluk devrinde **asırlardan beri her sahada** ihmal edilen” şeklinde yazılmıştır. Buradan hareketle

36 programında geçen bu ifadenin, 48 programında bir anlamda yumuşatıldığından bahsedebiliriz.

İki program karşılaştırıldığında görece keskinliği azalan diğer bir ifade ise Hayat Bilgisi dersindedir. 48 programı çerçevesinde dersin amacı, öğrencilerin, evde, okulda ve çevredeki insanlarla münasebetlerinde sevgi, saygı, doğruluk, işbirliği ve sorumluluk duygularını geliştirmek suretiyle onlarda yurda ve millete bağlılığın temellerini inşa etmektir (s.40). 2. Sınıf dersi kapsamında **askerlik** konusu da ele alınmış ve ders kapsamında ailemizden ve tanıdıklarımızdan asker olanlar ve bunların anlattıkları ile sokakta, geçit töreninde, kışlada ve talimde askerler ve silahlar konuları öğrencilere verilmek istenmiştir. Askerlik ünitesi kapsamında asker sınıfları: astsubaylar, erbaşlar ve subaylar konularına değinilmiş ve savaşta askerler başlığı ile konu ele alınmıştır. “Askerlik oynuyoruz ve **içimizde büyüdüğü zaman asker olacaklar**” başlığı programda yer bulmuştur. Dersin eğitsel sonuçlarında ise askerliğin kutsal bir ödev olduğu belirtilmiş ve sokaklardan geçen askerlerin taşıdıkları sancağa selam verilmesi ifade edilmiştir (s.70). 48 programındaki “içimizde büyüdüğü zaman asker olacaklar” ifadesi 36 programında “Biz de asker olacağız” olarak karşımıza çıkmaktadır (s.147). Ancak aynı programın başka bir yerinde “Öğretmen her öğrencinin Türk Devrim ordusunun sarsılmak bilmez bir eri olduğu duygusunu benliğinde yaşatması ve bu uğurda canını feda edecek bir karakterde yetişmesi için tarihten en müessir bir surette faydalanmalıdır (s.129)” öğretisi de yer almaktadır. Yurttaşlık Bilgisi dersinin açıklamalar kısmında ise “... Çocuklarda Türk milletine karşı derin sevgi ve saygı uyandırması, askerliğe, Türk ordusuna ve milli işlere karşı içten bir ilgi yaşatması, onlarda Türk milletine karşı hizmet ve fedakârlık duygularını geliştirmesi, Türk milletinin amaç ve ülkülerini öğrencilere mal etmesi, bu amaç ve ülküleri gerçekleştirmek için her fedakârlığı göze olacak ve gerekirse hayatını verecek uyanık, duygulu ve güçlü vatandaşlar yetiştirmesi de o kadar önemlidir (s. 148)” ifadesi yer almaktadır. Ayrıca yine bu ders kapsamında milli birlik ve dayanışmanın, milli disiplinin manasının ve öneminin çocuklara kavratılması gerektiği vurgulanmıştır. Programa göre öğretmen, millet için yaşamanın, millet için ölmenin, millete bütün varlığını, benliğini vermenin Türk çocuğunun ödevi ve ülküsü

olduğunu milli amaçları gerçekleştirmenin her amacın üstünde bulunduğunu çocuklara aşılmalıdır (s. 149). Peker Hükümeti (07.08.1946-10.09.1947) hükümet programı açıklanırken de Cumhuriyet Ordusuna değinilmiştir. Hükümet, orduya yaklaşımını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Cumhuriyet Ordusu topraklarımızın masumluğunu ve emniyetini, Devletin şerefini ve haklarını korumak için en yüksek vasıfları ve en asil duygularıyla vazife başında hazır bulunmaktadır. Kara, Deniz ve Hava Ordularımızı maddi ve manevi bakımlardan bu yüksek kuvvette tutmayı ve her vasıta ve imkândan faydalanarak bu kuvveti artırmayı bütün vazifelerimizin en başında tutuyoruz (TBMM, 2013, s.417).”

1948 İlkokul Programında Tarih dersi kapsamında **Türk devrimi** başlığı ele alınmış ve din ile devlet işlerinin ayrılması (laiklik), hukukta devrim, kılıkta devrim, takvim, saat ve ölçülerin değiştirilmesi, harf devrimi, toplumsal yaşayışta devrim, ekonomi hayatında devrim konuları program kapsamında öğrenciye öğretilmek istenmiştir (s. 137-138). Hükümet programına gelindiğinde ise Peker Hükümetinin, Milli Eğitim konusundaki çalışmalarının temelini öğretimin her kademesinde Türk gençliğinde milli duygunun kuvvetlendirilmesi ve gençlere Türk inkılâbının ana fikirlerinin benimsetilmesi, Türk tarihinin öğretilmesinin teşkil ettiği görülmektedir (TBMM, 2013, s. 423). 1943 yılı CHP Programı incelendiğinde ise Türk dilinin milli ve mazbut bir dil haline gelmesi yolundaki ciddi çalışmalara devam edileceği programda ifade edilmiş ve Türk dilinin millileşmesi hareketinde elde edilen neticelerin, bütün bilim ve öğretim müesseselerinde tatbik edileceği belirtilmiş ayrıca bu işin tanzimi için Maarif Vekilliği görevlendirilmiştir (s. 7). Parti programında ayrıca inkılap tarihi öğretimi ve inkılap eğitiminin beslenmesinin Partinin başlıca işi sayıldığı belirtilmiştir (s. 9).

Yine 48 programında **İkinci Cihan Savaşı** ele alınmış ve Türkiye’de demokrasi hareketinin gelişmesi, Birleşmiş Milletler ve UNESCO, NATO, Balkan ve Bağdat Paktları konuları programa dâhil edilmiştir (s.138). 1943 CHP Programında yurttan sulh cihanda sulh prensibinin, partinin daimi prensibi olduğu, şeref ve hayati menfaatlerimiz muztar bırakılmadıkça bu esasa uyulmaya devam edileceği vurgulanmıştır (s. 11).

1946 yılı seçimlerinden sonra iktidara gelen Peker Hükümeti (07.08.1946-10.09.1947) hükümet programı açıklanırken dış politika prensipleri kapsamında, İngiltere

ve ABD ile ilişkiler genel olarak değerlendirilmiş ve Birleşmiş Milletlere ilişkin hükümetin görüşlerine yer verilmiştir:

Birleşik Amerika Devletleri ile olan münasebetlerimiz karşılıklı sevgi, saygı ve işbirliği sayesinde mütemadi bir gelişme seyri takip etmektedir. Bütün gayretlerini aynı necip ideallere vakfetmiş olan her iki millet arasındaki tanışma imkânları arttığı nispette bugünkü mesut neticeleri daha müspet gelişmelerin takip etmesi de muhakkaktır. Hükümetimiz bu yolda bütün gayretleri sarf etmektedir. Tam bir hulûs ve yürekle katıldığımız Birleşmiş Milletlere aynı duygularla bağlılığımızı daima muhafaza etmek, onun barışı koruyucu gayretlerini bütün varlığımızla paylaşmak başlıca amacımızdır. Bu hedefimize, Birleşmiş Milletler teşkilâtının çalışmalarına iştirak etmek, barışa matuf hamlelerini en yakın bir ilgi ile takip etmek ve desteklemek ve Birleşmiş Milletler çalışmalarında Türkiye'nin barışsever sesini işittirmek suretiyle erişmek istiyoruz (TBMM, 2013, s. 415-417).

Aynı dış politika prensipleri 1.Saka Hükümeti (10.09.1947-10.06.1948) tarafından da kabul edilmiştir (TBMM, 2013, s.487). Başbakan Hasan Saka Türk dış politikası ile ilgili hükümet görüşlerini şu sözlerle ifade etmiştir:

Karşılıklı saygı, şeref ve haysiyet esasları dâhilinde herkesle dost geçinmeyi daima gaye bilen Türkiye Cumhuriyeti, bütün anlaşma ve antlaşmalarını her zaman olduğu gibi, barış ve güven siyasetine yöneltecek, varlık ve istiklalinin müdafaası bakımından gerekli bulduğu tedbirleri almakta asla kusur etmeyecektir. Bu tedbirlerin başında, yurdumuzu ve istiklalimizi korumak için her an nöbet bekleyen kara, hava ve deniz ordularımızın kudretini artıracak her imkândan faydalanarak tedbirler almayı, bugünkü dünya şartları içinde baş vazife biliyoruz. Birleşmiş Milletler prensiplerine samimî olarak bağlı kalan Hükümetimiz, bu yüksek kurulun geçirdiği buhranlara rağmen, dünyada barış ve güven amili olarak yaşamasına ve daha iyi işler bir hale gelmesine bütün iyi niyet sahibi devletlerle birlikte çalışmaya devam edecektir (TBMM, 2013, s. 487-488).

36 ve 48 programları karşılaştırmalı olarak incelendiğinde özellikle Hayat Bilgisi, Tarih, Yurttaşlık Bilgisi derslerinde yer alan ideolojik ifadelerin birbirinin neredeyse aynı olduğu gözlenmiştir, bu nedenle bu ifadelere 48 programı başlığı altında tekrar yer verilmemiştir. Ancak 36 programı incelenirken değinilmeyen ve aslında 48 programı ile neredeyse aynı olan ahlak ile ilgili ifadelere, bu program kapsamında değinilecektir. İki programda da ayrı bir **ahlak** bilgisi dersi bulunmamaktadır, ancak çocukların ahlaklı bireyler olarak yetiştirilmesi program kapsamında arzu edilmektedir:

Ahlak eğitiminde muvaffak olmak için çocuklara mücerret ahlak kuralları belletmekten ziyade onların yaşayışlarının ahlaki olmasını sağlamaya çalışmalıdır. Asıl olan çocuğun yaratıcı ve aydın bir ahlak zihniyeti elde etmesidir. Okulda yüksek ahlak esasları hâkim olmalı, alakalar değerli işler etrafında toplanmalı ve bunlar mükâfat kaygısı ile olmaktan ziyade ahlaki değerleri dolayısıyla yapılmalı, her türlü iyilik teşvik edilmeli, iyilikler sebep ve manası anlaşılmayan kanunlar olarak çocuklara cebredilmemeli, objektif değerleri takdir olunarak yapılmalıdır (1948 İlkokul Programı, s.17-18).

Yukarıda ifade edildiği gibi 36 ve 48 yılları programlarında bahsedilen ahlak eğitimi, dini bir vasıf taşımamaktadır.

1946 yılı seçimlerinden önce ülke, II. Saraçoğlu Hükümeti (09.03.1943-07.08.1946) tarafından yönetilmekteydi. Hükümet programında **hayat pahalılığı** anlatılıyordu; Türk ordusunun vazifesinde daima hazır tutulacağı, bunun için ordudan, hiçbir şeyin esirgenmeyeceği, sırası geldiğinde ordunun vazifesini yapacağına inanıldığı belirtilmekteydi. Harbin dördüncü yılı başlarında ülkenin iki büyük sıkıntı ile karşı karşıya kaldığı, bunların iase sıkıntısı ve para sıkıntısı olduğu anlatılıyordu:

Bu iki sıkıntıyı yenmek için o zamana kadar birçok tedbirler almış, sert kararlar vermiş ve birçok mallara el koymuştuk. Bütün bunlar sıkıntıyı azaltmak şöyle dursun, koskoca bir kara pazarın memlekette yerleşmesine sebep oldu. ... O zaman meseleyi biraz daha yakından tetkik ederek gördük ki, bütün bu darlıklarda harbin, ihtikârın hissesi kadar, diğer hâdiselerin de hissesi vardır. Çünkü memleketimiz yiyim ve giyim noktasından kendi kendine çok zor kifayet edebilir bir durumda da olduğu halde koskoca bir orduyu beslemek ve giydirmek zaruretiyle karşılaştığı gibi bu orduları teşkil etmek için de tarlası ve işi başında bulunan gençleri işlerinden ayırmak zarureti hâsıl olmuştur. Daha kısa bir cümle ile bir milyona yakın genç istihlal cephesinden alınarak istihlak cephesine verilmiştir (TBMM, 2013, s.389).

İnönü, bir taraftan ordunun her gün artan yüksek masraflarının ne vakit hitam bulacağını belli olmaması, öte yandan da Merkez Bankasının yükselen emisyon miktarı birlikte değerlendirildiğinde Hükümetin ne kadar sert bir darlıkla karşı karşıya kaldığının anlaşılabilirliğini ifade ediyordu (TBMM, 2013, s.392)

Hayat pahalılığının anlatıldığı bir diğer belge ise CHP'nin seçim bildirisinde karşımıza çıkmaktadır. 1946 seçimleri ile beraber çok partili hayata geçilene kadar CHP'nin seçim beyannamesi olarak kabul edilebilecek bir beyannamesi bulunmamaktadır. Bununla birlikte 1946 yılı seçimlerinde seçim beyannamesi niteliğinde bir metin bulunmaktadır. Beynamede parti başkanı ile devlet başkanın aynı kişi olması, ilkokul ve eğitim konusu, toprak kanunu, hayat pahalılığı, İkinci Dünya Savaşı ve dış politika, rejimin demokratikleşmesi ve iç politika konuları üzerinde durulmuştur. İnönü konuşmasında Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetlerine karşı başlıca eleştirinin hayat pahalılığı olduğu üzerinde durmuştur. İçinde bulunan ekonomik durumun temel sebebinin, İkinci Cihan Harbi ve daimî seferberlik olduğunu ifade eden İnönü, herkesin aldığı malın fiyat

yüksekliğinden ve sattığı malın fiyat düşüklüğünden şikâyetçi olduğunu ancak bu durumun dünyada bir barış kurulup, malların fiyatı kararlı oluncaya kadar devam edeceğini söylemiştir. Hayat pahalılığının, cemiyetlerin daimî derdi olduğunu belirterek, 1936 ve 1937'deki hayat pahalılığı ile 1940'lı yılları karşılaştırmış ve 40'lı yıllarda yaşanan hayat pahalılığının çok daha sıkıntılı olduğunu (TBMM, 2022, s.133) belirtmiştir. Dünyada çabuk ve esaslı olarak her millet için barış kurulmasının arzu edildiğini söyleyerek barışın kurulup kurulamayacağını kestirilemediğini ve bu durumlarda ne gibi fedakârlıklar göğüslemeye mecbur olacağımızın da, henüz ufukta açıkça görülemediğini (TBMM, 2022, s.135) ifade etmiştir.

CHP'nin seçim beyannamesi ve dönemin hükümet programları incelendiğinde 1940'lı yıllarda ekonomik olarak ciddi sıkıntılar çekildiği görülmektedir. DP'nin de kurulması ile birlikte CHP, hayat pahalılığı konusunda muhalefetin odağı olmuştur. Peki, hayat pahalılığının 1948 İlkokul Programına bir yansıması olarak değerlendirilebilecek ünite ya da ifadeler, ilkokul programında yer verilmiş midir?

1948 Programına göre ilkokulların bütün çalışmalarında tutum, milli kaynakları koruma ve milli ekonomi kavrayış ve duyuşu önemli bir yer tutmaktadır (s.9). Hayat Bilgisi dersi 2. Sınıf, Kış Hazırlıkları ve Artırma ve Yerli Malı Haftası ünitelerinin eğitsel sonuçlar kısımlarında; "Gıysilerimizi mümkün olduğu kadar uzun kullanmalıyız" ve "Ürünlerimizi çoğaltalım, Yerli malı kullanalım; kendi malımız, iyi ve dayanıklıdır, besleyicidir. Böyle yapmak ödevimizdir (1948 İlkokul Programı, s. 61) ifadeleri yer alırken 3. Sınıfın Artırma ve Yerli Malı Haftası ünitesi kapsamında, "Radyo konuşmaları bize neler anlatıyor, gazete ve dergilerin yazdıkları, tutumlu olmanın ve arttırmanın lüzumu, yerli malı kullanmanın faydaları ve bir ödev oluşu." konularına yer verilmiştir. Yurттаşlık Bilgisi dersi 5. Sınıfında ise Hükümetin Masrafları ünitesi yer almaktadır. Bu ünite kapsamında ise "Devlet işleri para ile döner; hükümet bu parayı halktan alır. Vergi nedir? Vergi çeşitleri: Vergi nasıl konur, nasıl toplanır? Devlet yıllık gelir ve giderlerini gösteren bütçe kanunu. Devlet bütçesinin anlamı" ve Milli İktisat ünitesinde ise yerli malı kullanmak, bunun önemi, para biriktirmek, biriktirilen paraların işletilmesi, milli bankalar, bankaların önem ve faydaları (1948 İlkokul Programı, s.

156-157) konularıyla hayat pahalılığının tasarrufla bir anlamda önüne geçilmeye çalışılmış ve özellikle Yurttaşlık Bilgisi dersinde, vatandaşın neden vergi alındığı, devlet bütçesinin ne anlama geldiği, vergi konusu, paranın nasıl işletildiği ilkököl programı aracılığıyla öğrencilere anlatılmaya çalışılmıştır.

Yukarıdaki ifadelerin sadece 1948 İlkokul Programına özgü olup olmadığını anlamak içinse 1936 İlkokul Programı ve 1962 İlkokul Programı Taslağı metinleri tekrar incelenmiştir: 1936 Program metninde bu ifadelere rastlanmamaktadır. 1962 Taslak Programında ise Hayat Bilgisi dersi, 2. Sınıfta Çevremizde Sonbahar Ünitesinde, tutumluluk konusu yer almaktadır. Yine aynı programın Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinde ise “Yurttaşların devlete karşı ödevleri” konusu içinde vergi ve vergide dürüstlük öğrenciye anlatılmak istenmiştir. Ancak 36 ve 62 Program metinlerinde yer alan konularda amacın, öğrenciye hayat pahalılığını anlatmak olduğu tespiti yapılamazken, 1948 Programında özellikle devletçilik politikası ile birlikte yerli ve milli ürünlere çocukların yöneltmek istendiği, halktan toplanan vergilerin neden toplandığı ve devlet bütçesine ne şekilde konu olduğundan yola çıkılarak öğrencilere bir anlamda hayat pahalılığının nedenleri ve sonuçları anlatılmak istenmiştir.

1960 Darbesi ve 1962 İlkokul Programı Taslağı

Tablo 9

1962 İlkokul Programı ve Künyesi

Programın Adı	1962 İlkokul Programı Taslağı
İktidarda Olan Parti	Cumhuriyet Halk Partisi
Seçimin Yapıldığı Yıl	1962
İktidar Partisi Vekil Sayısı / Toplam Sayısı	173/450
Tek Partili Hayat/Çok Partili Hayat/Darbe	Darbe Sonrası Programı
Önemi	Koalisyon Döneminde Çıkarılan Tek Öğretim Programı

1950 Genel Seçimleri ile iktidara gelen DP, 1954 yılında iktidarını perçinlemiş ve 27 Mayıs 1960 sabahına kadar 10 yıl boyunca devleti yönetmiştir. Türk Silahlı Kuvvetli 27 Mayıs sabahı tüm vatandaşları radyolarının başına davet etmiş ve ordu adına Alparslan Türkeş radyodan şu konuşmayı yapmıştır:

“... Sevgili vatandaşlar, bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri, memleketin idaresini ele almıştır. Bu harekâta Silahlı Kuvvetlerimiz; partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve **partiler üstü tarafsız bir idarenin** nezaret ve hakemliği altında, en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun, seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır. Girişilmiş olan bu teşebbüs, hiçbir şahsa veya zümreye karşı değildir. İdareimiz, hiç kimse hakkında şahsiyata müteallik tecavüzkâr bir fiille müsaade etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup bulunursa bulunsun, her vatandaş; kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların, partilerin üstünde aynı milletin, aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmetle ve anlayışla muamele etmeleri, ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne sığınmalarını rica ederiz. Şahsi emniyetleri kanunun teminatı altındadır. Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz, **Birleşmiş Milletler** Anayasası'na ve insan hakları prensiplerine tamamen riayettir. Büyük Atatürk'ün 'Yurtta sulh, cihanda sulh' prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadıqız. **NATO ve CENTO'ya** inanıyoruz ve bağlıyız. Düşüncemiz '**Yurtta sulh, cihanda sulh**'tur. ...” (Cumhuriyet, 2011).

27 Mayıs'ta bir darbe olmuştur ama asker, devrilen hükümetin yerine ne koyacağını düşünmemiştir. Napolyon'un dediği gibi süngü ile iktidara gelinebilirdi ama süngünün üstüne oturulamazdı. 27 Mayıs Harekâtına katılan isimlerden Milli Birlik Komitesi Kuruldu, komitenin başına Cemal Gürsel getirildi. Komite akademisyenlerden yeni bir anayasa istedi. Yasama ve yürütme işi artık bu komitenin elindeydi. Peki, bu sistemde hükümet kimlerden oluşacaktı? Yapılan görüşmeler sonucunda alanında uzman, işi bilen kişilerden oluşan sivil bir hükümet kurulması kabul edildi. Şimdi sistemde Milli Birlik Komitesi, Bakanlar Kurulu ve Profesörler Heyeti vardı (32. Gün, 2020).

27 Mayıs Darbesi sonrası dönem Türk siyasi tarihinde farklı bir yere sahiptir. 61 Anayasası ve ilk koalisyon hükümeti ile 27 Mayıs darbesinden sonra tanışılmıştır. Yukarıda da ifade edilmeye çalışıldığı gibi darbe sonrası sürecin çok sayıda paydaşı bulunmaktadır: Milli Birlik Komitesi, siyasi partiler, yeni anayasayı yapan akademisyenler gibi. Bu nedenle darbe bildirisi, 1961 Anayasası, CHP ve AP'nin seçim beyannameleri, CHP-AP koalisyon

protokolü ve hükümet programından faydalanılarak 1962 yılı İlkokul Programı Taslağı açıklanmaya çalışılmıştır.

Gürsel Hükümeti (30.05.1960-05.01.1961) Programı açıklanırken askerinin yönetimi nasıl ele aldığı üzerinde durulmuş ve yeni bir anayasanın hazırlanması için çalışmalara başlanıldığı ifade edilmiştir:

“... hukuk ve kanun dışı olmuş ve binaenaleyh gayrimeşru hale gelmiş olan iktidarı, işbaşından uzaklaştırarak 27 Mayıs 1960 İnkılabını başaran kahraman ve aydın silahlı kuvvetlerimiz, idareyi ele alır almaz, teşkil ettiği İnkılap Hükümeti ile derhal işe koyulmuştur. ... 27 Mayıs 1960 İnkılabının esas hedefi, yurdumuzda demokratik nizamı bütün icapları, bütün müesseseleriyle, maddeten ve manen mümkün olan en kısa zamanda kurmaktır. Bu maksatla 27 Mayıs sabahından itibaren yeni bir Anayasanın hazırlanması için gerekli çalışmalara başlanmıştır. Birleşmiş Milletler Anayasası, İnsan Hakları Beyannamesi, hukuk prensipleri ve milli ruh ve ihtiyaçlardan doğmuş olan eski Anayasamız ile milli gelenekler ve yurdumuzun özellikleri, yeni Anayasamız için ilham alınan başlıca kaynakları teşkil etmektedir (TBMM, 2013, s. 1306-1307).”

Ayrıca Gürsel Hükümeti Programında milli eğitimden de bahsedilmiş, Milli Eğitim Teşkilatı ve programlarında değişikliklere gidileceği vurgulanmıştır:

“Milli Eğitim davası, baş davalarımızdandır. Demokrasinin kökleşmesi, soysuzlaşmamasının teminatı, özlenen iktisâdi refahın tahakkuku, büyük kütlelerin, yeni yetişen nesillerin milli eğitimden en geniş ölçüde faydalanmasına bağlıdır. Milli Eğitim teşkilat ve programlarımızı, bugünkü istikrarsız halinden kurtarmak, en acele işlerimiz arasındadır. Maarifimizin muhtaç olduğu nizam içinde ve belli metotlarla çalışan medeni ve milli bir müessese haline getirmeye matuf olmak üzere, gerekli inceleme ve araştırmalara başlamak, gelecek iktidarlara bu istikamette hazırlıklar bırakmak, başlıca arzularımızdandır. Milli Eğitimi durgun halinden çıkarıp yapıcı ve başarılı bir vafa ulaştırmak amacımızdır. Vatandaşlarımızın Anayasamızla sahip oldukları din ve vicdan hürriyetlerini hiçbir engelle karşılaşmadan kullanmalarını; yani ibadetlerini tam bir hürriyet içinde yapabilmelerini sağlamak hedefimizdir (TBMM, 2016, s. 1314).”

Yukarıda belirtilen hususlar doğrultusunda 61 Anayasası ve sonrasında 1962 İlkokul Programı Taslağı hazırlanmıştır. 1962 İlkokul Program Taslağında “**Programda Yapılacak Değişikliklerin Gereçesi**” başlıklı bir bölüm bulunmaktadır. Burada programların, sabit bir şekilde bağlı kalmaktan ziyade bazı gelişmelere paralel olarak geliştiğine dikkat çekilmiştir. Bu gelişmeler ise;

- a. Memleketin sosyal yapısındaki gelişmeler,
- b. Memleketin siyasi yapısındaki gelişmeler,
- c. Memleketin ekonomik düzeyindeki gelişmeler,

d. Genel olarak bilim ve teknolojiye baş gösteren gelişmeler olarak sıralanmıştır.

Yukarıda sayılanlara ek olarak ise yine aynı başlık altında memleketimizde gerçekleşmesine çalışılan demokratik idare ve yaşayışın okul programlarına aksetmesi zarureti üzerinde durulmuştur (1961 İlkokul Programı Taslağı, s. 7).

İlkokul Programı sadece 61 Anayasası ve yeni kurulan hükümetin programının etkisi altında hazırlanmamıştır. 1961 yılı seçimlerindeki partilerin de görüşleri, programa yansımıştır. 1961 yılı AP Seçim Beyannamesinde eğitim konusu geniş bir yer tutar. AP'ye göre milletlerin gelişebilmesi için plânlı, programlı ve sistemli eğitim politikaları olmalıdır. Onlara göre, demokrasinin insanlık anlayışından kuvvetle ve teknoloji ile gelişen medeniyet, yüksek vasıflı ve iyi eğitim görmüş vatandaşlar ister. Demokrasi faziletli bir topluma dayanırsa soysuzlaşmaz. Bunun için çocukları, daha okul çağlarında, demokratik hayata alıştırmak, okul içi faaliyetlerini bu doğrultuda düzenlemek gerekir. AP, şef sistemi, klik ve tek parti zihniyetinin çocuklarda yerleşmesini eğitim yolu ile önlemek gerektiğini ifade etmiştir (TBMM, 2022, s.271).

Tüm sayılanlar ışığında 1962 Programında **Milli eğitimin amaçlarına** da yer verilmiştir. Bu amaçlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Tüm bireyleri kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde milli bir bilinç etrafında birleştirmek,
- Yurttaşların milli, ahlaki, insani üstün değerlerini geliştirmek,
- Hür düşüncenin ve demokratik düzenin hâkim olduğu, kişisel teşebbüse ve toplum sorumluluğuna değer verildiği bir anlayış ile çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı haline gelmek (s. 11).

Yukarıda sayılı amaçlar, Kurucu Meclis tarafından hazırlanan 1961 Anayasasının Başlangıç kısmında yer alan ifadelerden esinlenilerek hazırlanmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda milli eğitimin yetişmesini sağlamak istediği yurttaş tipi ise 1948 programı ile

benzerlik göstermektedir. Bu nedenle benzer olan maddeler yerine 62 Taslak Programına yeni eklenen maddeler aşağıda sıralanmıştır:

- Türkiye Cumhuriyeti'nin, insan haklarına dayanan, milli demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunu, Türkiye devletinin ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütün halinde bulunduğunu bilir ve Türk milletinin bir ferdi olmanın şerefini duyar ve sorumluluğunu kavrar (s. 11). *Bu ifadeler 61 Anayasasının ilk 3 maddesinin birleştirilmiş halidir.*
- Herkesin kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahip olduğunu: dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı gözetmeksizin kanun önünde eşit bulunduğunu; yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme haklarına, kişi hürriyetlerine, dini inanç ve kanaat hürriyetlerine sahip olduğunu kabul eder (s. 11). *Bu kısımda yer verilen ifadeler ise yine 61 Anayasasının 10, 12, 14 ve 19. Maddelerinden alıntılanmıştır.*
- Atatürk devrimlerine bağlıdır (s. 11). *Bu ifade 1948 İlkokul Programında "Türk devrimlerine bağlıdır" şeklinde kullanılırken 61 Anayasasının başlangıç kısmında ise bu ifade Atatürk devrimleri olarak yer almaktadır.*
- Yurtta sulh cihanda sulh ilkesine bağlıdır (s. 12). *Bu ilke ise hem 27 Mayıs Darbe Bildirisinde, hem 61 Anayasasının başlangıç kısmında, hem siyasi partilerin parti programlarında hem de hükümet programlarında yer almaktadır.*
- Türklük ilkelerini bilir, benimser ve korur; Türkçeyi doğru olarak konuşur, okur ve yazar (s. 12).
- Yurt savunmasını en kutsal ödevi bilir ve buna hazırlıklıdır (s. 12).
- Teşebbüs kabiliyeti gelişmiş, yurt hizmeti konusunda her yerde ve her zaman sorumluluk yüklenmeye hazırlıklı ve isteklidir (s. 12).

62 Taslak Programında ayrıca **İlköğretimin amaçlarına** yer verilmiştir. Bu kapsamda çocuğun Türkçeyi doğru bir şekilde konuşması, okuması ve yazması

gerekmektedir (s. 15). Çocuk, peşin hükümlere, delilsiz inançlara, propagandaya kendini kaptırmamalı; durumu incelemeli, araştırmalı, vardığı sonucun ise doğruluğunu denetlemeye çalışmalıdır. Atatürk'ün milletimizi eriştirmeyi amaçladığı Batı uygarlığının temeli olan müspet düşünme ilkesini benimsemelidir (s. 16). Bunların yanında bayrağına saygı duymalıdır (s. 16). Türk büyüklerini ve onların hizmetlerini bilmelidir. Atatürk'ün Türk istiklali için yaptığı savaşları bilmeli, getirdiği demokratik esasları kavramalı, yaptığı devrimlerin tarihi sebeplerini bilerek bunların gelişip ilerlemesi için çalışmalıdır (s. 16). Toplumun bütünlüğünü bozmayan farklı duyuş ve görüşlerin o toplumu sosyal ve kültürel açılardan zenginleştirdiğine inanmalıdır (s. 18). Gerekirse çoğunluğun yararına olan işlerde şahsi fedakârlıklarda bulunabilmelidir (s. 18).

İlköğretimin toplumsal bakımdan amaçları incelendiğinde ise okul, Türkiye Cumhuriyeti'nin insan haklarına dayanan milli, demokratik, laik ve sosyal bir devlet olduğunu, Türkiye devletinin ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütün teşkil ettiğini ve dünya milletleri ailesinin şerefli ve yapıcı bir üyesi olduğunu çocuğa kavratmayı amaçlamaktadır (s. 19). Bu kapsamda çocuk şerefli bir tarihe sahip büyük bir milletin evladı olmanın gururunu duyarak; Türk milletinin milli, ahlaki ve insani değerlerini kavrayarak bu değerlere uyumaya çalışır ve memleket menfaatlerine aykırı propagandalara karşı uyanıktır (s. 19-20). Çocuk bütün ilişkilerinde demokrasi ilkelerine uygulamaya çalışır, her bireyin bir değer olduğunu kabul ederek, insanların kanunlar önünde eşit olduklarını bilir. Kanunlara, nizamlara ve bunların temsilcilerine saygılıdır. Yurttaşlık görev ve sorumluluklarının bilincindedir, toplumun menfaatlerini kendi menfaatlerinin üstünde tutması gerektiğini kavramıştır. Bireyin refahının ancak toplumun refahı ile mümkün olabileceğini, demokrasinin sadece bir idare şekli olmadığını öğrenmiştir (s. 20). Türkiye'nin diğer dünya milletleri ile olan münasebetleri hakkında seviyesine uygun şekilde bir bilgi kazanmıştır, yurttan sulh cihanda sulh ülküsünü benimsemiştir ve çağdaş uygarlık seviyesine ulaşma gayesi ile hareket etmeye çalışır (s. 20).

1962 Taslak Programında **ilkokulun eğitim ve öğretim ilkelerine** de değinilmiştir, burada vurgu demokrasi kavramındadır. Programda, demokratik bir hayatın ancak yaşayarak öğrenilebileceği üzerinde durulmuştur. Demokratik eğitimin gerçekleştirilebilmesi için okulun tüm çalışmalarının demokratik yaşayış kural ve gereklerine göre düzenlenmesi gerektiği programda ifade edilmiştir. Bu kapsamda her çocuğun okuldaki çalışmalara katılmayı ve kendisine düşen sorumluluğu yerine getirmeyi öğrenmesi gerekmektedir (s. 21).

Buraya kadar olan kısım genel olarak değerlendirildiğinde 62 programında demokrasi, yurtta sulh cihanda sulh ilkesi, Atatürk devrimleri, milliyetçilik, temel hak ve hürriyetler ve bunlara ilişkin kavramların ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlardan milliyetçilik ve Türk devrimlerine ilişkin kavramların ve ifadelerin 36 ve 48 programlarında da yer aldığını söyleyebiliriz. Ancak yurtta sulh cihanda sulh ilkesi, ilkokul programlarına ilk kez girmiştir. Demokrasi ve buna ilişkin ifadeler 48 programında da bulunmakla birlikte 62 programındaki en temel vurgunun “demokrasi” olduğu söylenebilir. Temel hak ve hürriyetlere ilişkin kavramlar ise 62 programında oldukça sistematik bir şekilde ele alınmıştır.

62 Taslak Programının Hayat Bilgisi, Toplum ve Ülke İncelemeleri derslerinin amaçları incelendiğinde ise 36 ve 48 programlarındakine oldukça benzer amaçlarla karşılaşılmıştır. Burada da amaç milliyetçi çocuklar yetiştirmektir. Çocuklar bu programda da Türk ulusunun ülkelerini gerçekleştirmek için her fedakârlığı göze alabilecek bir karakterde yetiştirilmeliler. Aynı zamanda çocuğa uluslar ailesi içinde Türk ulusuna düşen ne mutlu türküm diyene, yurtta sulh cihanda sulh gibi insanlık ödevleri de öğretilmeli ve Birleşmiş Milletler ülküsü benimsetilmelidir. Çocuklar, Türk devrimlerine ve ülkülerine bağlı, fedakâr ve fazilet sahibi olmalıdırlar (s. 26). Bu program özellikle 36 programı ile karşılaştırıldığında savaş yıllarının tamamen bittiği, artık çocuklara daha çok demokrasi ve barış gibi kavramların empoze edildiği dikkat çekmektedir.

62 Programında aynı zamanda **milli ve dini bayramlar** da öğretilmektedir. Programa göre ulusal ve dini bayramlarla, yıldönümleri, haftalar ve belli başlı günler ayrı üniteler halinde bırakılmıştır. Mahalli özellik gösteren Kurtuluş ve kutlama günleri ile ulusal ve dini bayramlar, önemli olaylar ve özel günler tam vaktinde ele alınacak, konunun mahalli önem ve değerlerine göre işlenecektir (s. 26). Burada dikkat çeken husus dini bayramların da programa girmiş olmasıdır; 36 ve 48 programlarında dini bayramlar müfredat dışıdır. Yine 62 Programında “tarihi bir şahsiyetten bahsedilirken o zat, eğer okulun bulunduğu yerde doğmuş veya ölmüş, orada bulunmuş ise bu cihete veya orada **camii, medresesi**, kitaplığı, imareti, hanı, **türbesi**, mezarı, mahallesi vb. gibi eserlere de öğrencinin dikkatleri çekilecektir” ifadesi yer alır (s. 34). Bu ifadeleri de 36 ve 48 programlarındaki ifadelerle kıyasladığımızda camii, medrese ve türbe ifadelerinin programa eklendiğini söylemek gerekir. Ayrıca Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinde 4. Sınıf öğrencilerine “**İslamlık**” ünitesi eklenmiştir. Bu ünite kapsamında Muhammed’in hayatı, İslâmîliğin ilkeleri (din bilgisi ile bağlantısı dikkate alınacak) ve Türklerin İslam’ı kabulü (s. 43) konularına yer verilmiştir. Daha önceki programlarda bu ders kapsamında böyle bir konu yer almamaktadır. Programda ayrıca Din Bilgisi dersi de yer almaktadır. Bu ders 4. ve 5. Sınıf öğrencilerine, öğrencinin isteği üzerine velinin yazılı muvafakati alınmak şartıyla okutulacaktır.

Bu bilgilerden yola çıkılarak 1961 yılı CHP ve AP’nin seçim beyannamelerini incelenmiştir ve din konusu ile ilgili görüşleri irdelenmiştir. CHP Seçim Beyannamesi incelendiğinde, anayasayla teminat altına alınan din ve vicdan hürriyetine tam bir saygı göstereceğinin ifade edildiği görülür. Bunun yanı sıra şehir, kasaba ve köylerde din hizmetlerinde bulunanların yetiştirilmeleri ve bunların geçim şartlarının iyileştirilmesi için gerekli tedbirlerin alınacağı belirtilir (TBMM, 2022, s. 243). AP’nin Seçim Beyannamesinde ise iktisadi kalkınmanın yanında milletimizin manevî kalkınmasına da aynı ölçüde önem verileceği söylenmiş ve okullarda din öğretimini daha ilmi esaslara bağlayacak ve meslekî din okullarının memleket ihtiyaçlarını karşılayacak miktar ve seviyeye ulaşmalarının sağlanacağı (TBMM, 2022, s.271) ifade edilmiştir.

62 Programı Taslağında Toplum ve Ülke İncelemeleri dersine gelindiğinde ise daha önceki programlardan farklı ifadeler rastlanılmıştır. Ders kapsamında öğretmen, her fırsattan faydalanmalı ve Türklerin tarihte oynadıkları rolü belirtmelidir. Ayrıca **saltanatın son yıllarında** memleketin nasıl geri kaldığı açıklanmalıdır (s. 33). Bu kısımda ise üzerinde durulması gereken husus şudur: 1936 ve 1948 programlarında da oldukça benzer ifadeler vardır ancak bu ifadeler zaman içinde yumuşamıştır. Şöyle ki; 36 programında “... İmparatorluk devrinde **asırlardan beri her sahada**” olarak geçen cümle, 48 programında, “bilhassa imparatorluğun **son devrinde** ihmal edilmiş” şeklinde yazılmıştır. 62’de ise bu kısım “saltanatın son yılları” olarak değiştirilmiştir.

Toplum ve Ülke İncelemeleri, Yurttaşlık Bilgisi ve Hayat Bilgisi derslerinde 36 ve 48 programlarındaki ideolojilere benzer ideolojiler ile karşılaşılmıştır. Kullanılan ifadeler oldukça benzer ifadelerdir. Bu nedenle, bu başlık altında ayrıca ele alınmamıştır. Ancak 36 ve 48 programlarında yer almayıp, 62 Programı Taslağında yer alan bazı konular aşağıda verilmiştir: Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinde 4. Sınıfta “Yurdumuzun idaresi ve Türkiye Devleti” konu olarak ele alınmış ve özellikle programda “cumhuriyetimiz, millet meclisi, **senato**, cumhurbaşkanı, bakanlar kurulu kavramları öne çıkarılmıştır (s. 43). Aynı dersin 5. Sınıfında ise “demokrasimizin gelişmesi, çok partili hayata geçiş, **27 Mayıs** ve yeni anayasamız” konusu ele alınarak şu ifadeler vurgulanmıştır: Seçim ve Büyük Millet Meclisi’nin kuruluşu (kanun ve bütçe kanunu), siyasi partiler, **millet menfaatini parti menfaatinden üstün tutmanın gerekliliği**, hükümetin kuruluşu, devletin yurttaşlara karşı ödevleri (bakanlıkların başlıca ödevleri), yurttaşların devlete karşı ödevleri (kanunlara uymak, askerlik, vergi ve vergide dürüstlük, seçim ve seçmenin sorumluluğu (s. 45). Bu kısımda vurgulanması gereken husus ise 27 Mayıs’ın bir konu olarak öğrenciye sunulmasıdır. 27 Mayıs netice itibari ile bir darbedir ve iddiası; millet menfaatini, parti menfaatinden üstün tutmayan bir partinin devrilmiş olmasıdır. Buradan hareketle yeni rejim, eğitim aracılığı ile darbeyi meşrulaştırmaya çalışıyor yorumu yapılabilir.

1968 İlkokul Programı ve İktidar İlişkisi

Tablo 10

1968 İlkokul Programı ve Künyesi

Programın Adı	1968 İlkokul Programı
İktidarda Olan Parti	Adalet Partisi (AP)
Seçimin Yapıldığı Yıl	1965
İktidar Partisi Vekil Sayısı / Toplam Sayısı	240/450
Tek Partili Hayat/Çok Partili Hayat/Darbe	Çok Partili Hayat

13. Dönem TBMM milletvekillerini belirlemek amacıyla 10 Ekim 1965'te gerçekleştirilen genel seçimlere Cumhuriyet Halk Partisi, Adalet Partisi, Millet Partisi, Yeni Türkiye Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Türkiye İşçi Partisi katılmıştır. Seçim sonunda AP, meclisteki 450 sandalyeden 240'ını alarak tek başına iktidar olmuştur.

1960'lı yıllarda Türkiye'de program geliştirme çalışmalarının ilkökul programları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Hazırlık çalışmaları yaklaşık 8 yıl süren ilkökul programı Talim ve Terbiye Kurulunun 1 Temmuz 1968 tarih ve 171 sayılı kararıyla 1968-69 öğretim yılında uygulamaya konulmuştur (MEB, 1999, s. 151). Program genel olarak incelendiğinde 1962 İlkokul Programı Taslağı ile neredeyse aynıdır. Ancak AP'nin iktidar olması ile beraber bazı kavramlara yüklenen anlamlar değişmiştir. Bu nedenle 68 programında yer alan ifadeler tek tek ele alınmamış, programın 1962 programından farklı olan tarafları üzerinde durulmuştur ve hangi kavramların anlamlarının ne şekilde değişiklik gösterdiği açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda 1968 İlkokul Programı ile beraber Ürgüplü Hükümeti (20.02.1965-27.10.1965) Programı, 1965 Seçimleri AP Seçim Beyannamesi ve 1966 yılı AP Programı incelenmiştir.

68 programında, Türk milli eğitiminin amaçları kısmı tamamen 62 programı ile aynıdır. Tek fark; "... ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, din ve mezhep ayrımı gözetilmeksizin..." (s. 1) ifadesindedir. 62 programında bu kısımda **felsefi inanç** ifadesi de yer alırken, 68 programından felsefi inanç ifadesi çıkarılmıştır.

68 programının, ilkokulun eğitim öğretim ilkeleri kısmının neredeyse tamamının 62 programı ile benzer olduğu söylenebilir. Ancak, başlangıç kısımlarının vurgusu oldukça farklıdır. 62 programında vurgu “demokrasi” kavramında iken 68 programındaki vurgu “milli” kavramındadır. Bu bölümde daha çok 36 ve 48 programlarının milliyetçi ruhu ile karşılaşılmaktadır. Bu ifadeler örnek vermek gerekirse; İlkokul milli bir eğitim kurumudur, çocukların, milli ödevlerini başaracak, milli ülküleri gerçekleştirecek Türk vatandaşları olarak yetiştirilmeleri gerektiği hatırdan çıkarılmamalıdır, ilkokul, çocuklara milli kültürü aşılacak zorundadır, okulda her derse, milli hedeflere ulaştıracak birer vasıta olarak bakılmalıdır vb. gibi (s. 9) ilkeler yer almaktadır. Bu bölümde 36 ve 48 programlarındaki gibi dersler bazında öğrenciye milliyetçiliğin nasıl açıklanacağı üzerinde durulmuştur ve ilkokulda, her dersle milli hayat arasında ilgi sağlanmasına ve derslerin milli hayata bağlanmasına geniş ölçüde dikkat edilmelidir ifadesine yer verilmiştir. Örneğin; “Aritmetik dersi, milli etkinliklerle ilgili hesaplar yaptırmalı ve bu hesaplar üzerinde çocukları düşündürmeli, kısacası milli meselelerin sayı yönüyle öğrencileri ilgilendirmelidir (s. 10). Peki, AP’nin milliyetçilik anlayışı, bu kavrama bakış açısı nedir? AP, 66 Programında Türk milliyetçiliğini; milletin bütünlüğünü ve beraberliğini sağlamak, milli ihtiyaç ve menfaatleri her türlü şahıs ve zümre menfaatlerinin üstünde tutmak, Türk vatandaşları ve nesilleri arasında şuurlu bir tesanüt ve samimi bir kardeşlik bağlılığı ve birliği kurmak, milli, tarihi ve manevi değerlere saygı göstermek, yeni nesilleri milli tarih şuuru içinde yetiştirmek manasında anladıklarını belirtmiştir (s. 93).

68 programında Hayat Bilgisi dersi kapsamında da 62 programına göre farklılıklar bulunmaktadır. 2. ve 3. Sınıfta belirli gün ve haftalarda anayasa bayramı (s. 49) yer almaktadır. Ayrıca yine 3. Sınıfta “askerlik ödevi ve yurt savunması” konusu kapsamında “niçin askerlik yaparız ve kimler asker olur” başlıkları ele alınmıştır (s. 54). Bu ifadenin de programdan programa keskinliğinin iyice azaldığını belirtmek gerekir. Önceki programlarda önce “Biz de asker olacağız”, sonrasında ise “içimizde büyüdüğü zaman asker olacaklar” başlıkları, 68 programında “kimler asker olur”a evrilmiştir.

68 Programı kapsamında Din Dersinin dışında bir de Ahlak Dersi bulunur. Böyle bir ders 36, 48 ve 62 programlarında yer almamaktadır. Dersin amaçları arasında ahlaki ve manevi değerlerin kazandırılması için gerekli ortamların hazırlanması, hür ve demokratik ilkelere dayalı sosyal yaşayışımızda yeri olan düşünce ve inanç hürriyetlerini öğrencilerin kavramaları için imkân ve zemin hazırlanması, günümüze kadar gelen ve her zaman tartışma konusu yapılan dünya ve ahlak görüşlerini tanımaları hususunda öğrencilere yardımcı olmak yer almaktadır. Programa Ahlak Bilgisi dersi girdiği için Adalet Partisinin laiklik anlayışı da araştırma kapsamında incelenmiştir. Buna göre Adalet Partisi, seçim beyannamesinde din ve vicdan hürriyeti Parti tarafından bütün vatandaşların tabii ve kutsal hakları olarak görülmektedir. Bu haklar tabii haklar arasındadır ve diğer tabii haklar gibi anayasanın teminatı altındadır. Bu açıdan Parti, ibadet serbestliğinin de vatandaşın en tabii hakları arasında yer aldığını ifade etmiştir. AP'ye göre laikliği; vatandaşın dinî ihtiyaçlarını baskı altında tutan, din ve ibadet hürriyetini, din eğitimi kısıtlayan bir çerçeve içerisinde değerlendirmek mümkün değildir ve Parti, manevî inanç ihtiyacını karşılayacak şekilde din eğitimine önem verileceğini seçim beyannamesinde zaten belirtmiştir (TBMM, 2022, s. 357). 1966 Adalet Partisi Programında ise AP, laikliği; din aleyhtarlığı, dine saygısızlık veya dinsizlik şeklinde anlamadıklarını, devletin laik olmasının, vatandaşların dinleri ile alakalarını kesmeleri anlamına gelmediğini belirtmişlerdir (s. 92). AP 1966 Programında ayrıca milli eğitime ilişkin görüşlerine de yer vermiştir:

“Milli eğitim politikamızda ilmi zihniyeti benimsemiş, hür düşünceli şahsiyet sahibi vatandaşların yetiştirilmesi yanında, mesleki alanda bilgili ve hünerli, Türkiye'nin iktisadi kalkınmasında kendisinden beklenen üstün hizmetleri gösterebilecek seviye ve kalitede, üstün vasıflı vatandaşların eğitilmesine de önem vereceğiz. Milli eğitimde müspet ilimler yanında, sosyal ve manevi ilimlerin öğretimine de önem verilmesi gerektiğine inanıyoruz (AP, 1966, s.115).”

Buraya kadar olan kısımda 68 İlkokul Programına eklenen, programdan çıkarılan ya da aynen kullanılmasına rağmen ideolojik olarak farklı anlamlar yüklenen kavram ve konulara değinilmiştir. Bunlar dışında bu dönem ile ilgili olarak belirtilmesi gereken bir diğer konu ise **devletçilik** ifadesi ile ilgilidir. Bu kavramla ilgili AP'nin parti programı, seçim

beyannamesi ve hükümet programları incelenerek, bu kavrama yüklenen anlama cevap aranmaya çalışılmıştır. Partinin seçim beyannamesinde karma ekonomi konusu bir başlık olarak ele alınmıştır. Aşağıda partinin karma ekonomiye ilişkin görüşlerine yer verilmiştir:

Refah devleti anlayışımız iktisadî bünyemizin karma ekonomi esasına dayanmasından ilham almaktadır. Karma ekonomiyi tam bir devletçilik veya kolektivizme geçişin bir safhası olarak kabul eden görüşün karşısındayız. Dünyada her ekonomi karmadır. Bizim karma ekonomi anlayışımıza göre, devlet faaliyeti ve kamu sektörü vatandaşın mutluluk ve refaha ulaşma çabasında ona yardımcı olmak, onu desteklemek zorunluluğundadır. Bugün ulaştığımız gelişme safhası, tabii ve beşerî kaynaklarımızın zenginliği, iş hayatında yetişmiş müteşebbislerimiz, Türkiye’de büyük işlerin görülebilmesi için devletin birleştirici ve bağlayıcı bir rol oynamasını zaruri kılmaktadır. Vatandaş gayretlerini iktisadî kalkınma hamlemizde en geniş cepheden seferber edebilmek için, karma ekonomi bünyemizde devlet ve vatandaşın birbirine rakip, birbirini köstekleyen iki menfi unsur gibi değil, birbirine yardımcı, birbirini tamamlayan iki müspet unsur olarak faaliyette bulunmaları şarttır (TBMM, 2022, s. 360).

Seçim beyannamesinde yer alan ve karma ekonomiye ilişkin ifadeler seçimlerin kazanılması ile beraber Ürgüplü Hükümeti (20.02.1965-27.10.1965) programında yer bulmuştur. Bu kapsamda hükümetin iktisadî politikası; karma ekonomi düzenine ve plânlı kalkınma esasına dayanacaktır. Hükümetin, özel teşebbüs ve devlet teşebbüsleri münasebetlerinde eşit tatbikata önem vermesi gerektiğine inanıldığıнын altı çizilmiştir (TBMM, 2013, s. 1948).

Bölüm 5

Sonuç ve Öneriler

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edildikten sonra siyasi, hukuki, kültürel vb. alanlarda daha önceden eşi benzeri görülmemiş köklü değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler doğrudan ve dolaylı olarak "laiklik, demokrasi, milliyetçilik, temel hak ve hürriyetler ve devrimler" ile ilgili kavramları şekillendirmiştir. Tek partili hayattan çok partili hayata geçilmesi ile beraber TBMM'de temsil hakkı kazanan siyasi partilerin bu kavramlara yükledikleri anlamlar ve bunları kullanma şekilleri değişiklik göstermiştir. Bu durum da doğrudan ilkökul programlarına yansımıştır.

1936 İlkokul Programında "İlkokulun Hedefleri" başlığı altında devrimler uzun uzun, anlamları ile birlikte, tek tek programda açıklanmıştır. Programda yer alan tüm derslerde devrimlere yeterince vurgu yapılması, öğrencinin yaş düzeyine uygun şekilde cumhuriyet rejiminin, ulusçuluğun, halkçılığın, devletçiliğin, laikliğin anlatılması, eski rejimle yeni rejimin tekrar tekrar kıyaslanması ve cumhuriyet rejiminin en iyi rejim olduğunun altının çizilmesi ve devrimci yurttaşlar yetiştirilmesi gibi görevler öğretmene yüklenmiştir. Dönemin tek partili olması sebebiyle CHP'nin görüşlerinin, devletin görüşleri olması durumu söz konusu olmuştur. Partinin, eğitim politikası için belirlemiş olduğu düsturların tamamı, birebir aynı şekilde 36 yılı ilkökul programına yansımıştır.

1946 yılında CHP yine iktidarda olsa da, artık çok partili hayata geçilmiştir ve Demokrat Parti, muhalefet partisi olarak sistemde yerini almış ve bu dönemden itibaren popülist politikalar ağırlık kazanmıştır. Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonraki dönemde genel olarak, Atatürk ilkelerine bağlı, milliyetçi, laik, temel hak ve hürriyetlere saygılı bireyler yetiştirmek eğitimin başlıca amaçlarından olmuştur. Ancak dönem dönem bu kavramlarla ilgili tartışmalar da yaşanmış, içinde bulunan döneme göre kavramların kullanım şekli, içeriği, kavramları verirken yapılan vurgular değişiklik göstermiştir.

Araştırma sonucunda 1936 ve 1948 İlkokul Programlarının oldukça benzer olduğu görülmüştür. 48 programı ile beraber demokrasi kavramı derslerde işlenmeye başlanmıştır.

Bu dönemde ilkökul programına seçmeli de olsa din bilgisi dersi girmiştir. 1936 İlkokul Programında yer alan “Türk ırkı” ifadelerinde geçen “ırk” kelimesi, 1948 programında kaldırılmıştır. İkinci Dünya Savaşı, NATO, Birleşmiş Milletler konuları 1948 İlkokul Programı kapsamında incelenmiştir. Türkiye'nin izlemiş olduğu dış politika siyaseti, ilkökul programına da yansımıştır. Bulgular kısmında detayları ile anlatılan hayat pahalılığı ve bunun sonucunda hükümetin izlemiş olduğu politikaların çocuklara anlatılması için bu konu ile ilgili kısımlar da 1948 Programında ele alınmıştır.

27 Mayıs askeri darbesi ile beraber TSK yönetime el koymuş ve sonrasında Gürsel Hükümeti kurulmuştur. MBK, yeni bir anayasanın yapılmasını istemiş ve bunun neticesi olarak 1961 Anayasası hazırlanmıştır. Yeni anayasanın ruhunu yansıtan 1962 İlkokul Programı taslağı darbe sonrası dönemde hazırlanmıştır. Demokrasi, temel hak ve hürriyetler, Atatürk devrimleri, insan hakları gibi kavramlar 62 program taslağında yer bulmuştur. Asker, 27 Mayıs darbesinin meşruiyetini sağlayabilmek için programa 27 Mayıs konusunu eklemiştir. Bu dönemde aynı zamanda dönemin karakteristiğine uygun olarak ilkökul programında milli ve dini bayramlar birlikte ele alınmıştır.

1965 yılı seçimleri ile beraber ise AP tek başına iktidara gelmiştir ve 68 İlkokul Programı, AP iktidarı döneminde uygulamaya konulmuştur. 68 programı, 62 programıyla oldukça benzer gözükse de AP'nin kavramlara yüklediği anlamların değişmesi ile birlikte aslında programın ruhu da tamamen değişmiştir. 1962 Programındaki demokrasi vurgusu, yerini “milli ve manevi değerler” vurgusuna bırakmıştır. Bu dönemde özellikle laiklik ve devletçilik kavramlarına yüklenen anlamların değiştiği gözlemlenmiştir. AP iktidarı, 1968 Programına Ahlak Bilgisi dersini de eklemiştir.

Sonuç olarak Türkiye'de ilkökul programlarının ideolojik nedenlerle değiştirildiği sonucu çıkarılabilir. Burada ilkökul programlarının siyasi olayları etkilediği değil tam tersine siyasi olayların örneğin seçim sonuçlarının, darbelerin, tek partili hayattan çok partili hayata geçilmesi gibi sistem değişikliklerinin, dış politikada ve iç politikada yaşanan gelişmelerin ilkökul programları üzerinde etkisi olduğu görülmektedir. Daha da önemlisi bu etkinin siyasi

bir etki olduğu ve Türkiye’de iktidarı elinde bulunduran partilerin, eğitimi kendi istedikleri insan tipini yaratma konusunda bir anlamda şekillendirdikleri ya da kendi eylemlerini meşrulaştırmak için eğitimi bir araç olarak kullandıkları düşünölmektedir. İlkokul programlarında, egemen ideolojinin bir çerçevesinin çizildiği ve tüm kesimlerden gelmiş olan çocukların okullarda egemen ideoloji ile homojenleştirilmeye çalışıldığı, iktidar sahiplerinin kendi meşruiyetlerini sağlarken eğitim programlarından yararlandıkları söylenebilir. Türkiye’de eğitime ilişkin olan her şeyin devletin etkinliği ve kontrolü altında olduğu ve eğitim politikaları ve dolayısıyla ilkokul programları vasıtasıyla devletin, eğitimi tekeli altına aldığı çıkarımında bulunulabilir. Bu araştırmada seçimler vasıtasıyla kurulmuş olan hükümetlerin, egemen sınıfın siyasetini yürüttükleri ve parlamentoda temsil edildikleri, Milli Eğitim Bakanlığının ve dolayısıyla Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının, idareyi temsil ettikleri ve siyaseti/ideolojiyi uygulayan kurumlar olarak karşımıza çıktığı, bu ideolojiyi okullarda uygularken ise bir haritaya ihtiyaç duyulduğu ve bu haritaların da öğretim programları olduğu tespitinde bulunulabilir. Programları hazırlayan ideolojiler değiştiginde, programların içeriğinin siyasi anlamda değiştigi ve çocuklara bu ideolojilerin aşılarmaya çalışıldığı iddia edilebilir.

Bu araştırma kapsamında Türkiye’de eğitimin siyasi temeller üzerine kurulduğu ve ilkokul programlarının bu temeller üzerinde şekillendiği ortaya konulmak istenmiştir. Bununla beraber siyasetten mümkün olduğu kadar arındırılmış, pedagojik temelli eğitim ve öğretim programları oluşturulması önerilmektedir. Bunun içinse bir eğitim hukuku teorisi oluşturulması ve iktidarı elinde bulunduran güçlerin kendi ideolojilerini eğitim üzerinden empoze etmelerinin ve öğretim programı aracılığı ile kendi propagandalarını yapıp, meşruiyetlerinin devamını sağlamaya çalışmalarının önüne geçilmelidir. Ayrıca programları hazırlamakla görevli Talim ve Terbiye Kurulu da siyasetten arındırılmalı ve akademik olarak daha bağımsız bir yapı haline getirilmelidir. Programlar hazırlanırken bilimsel ve güncel veriler kullanılmalıdır. Yoruma açık, her iktidarın kendi isteğine göre yorumlayabileceği

ahlak, laiklik gibi soyut ifadelerden oluşan kavramlara, program kapsamında açıklık getirilmelidir.

Kaynaklar

- Akyüz, Y. (2007). Türk Eğitim Tarihi. Ankara: Pegem Akademi.
- Alp, H. (2017). Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de İlköğretim ve Müfredat Programları (1913-1936). İstanbul: Nobel Bilimsel Eserler.
- Althusser, L. (2019). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, (Çev. A. Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Apple, M. W. (2012). Eğitim ve İktidar. (Çev. E. Bulut). İstanbul: Kalkedon Yayınları. (Orijinal yayın tarihi, 1984)
- Armaoğlu, F. (2005). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Bowen, G. A. (2009) Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40. <http://dx.doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Bowles, S. ve Gintis, H. (2011). *Schooling in Capitalist America*, Chicago: Haymarket Books.
- CHP. (1935). CHP Programı. Ankara: Ulus Basımevi.
- CHP. (1943). CHP Program ve Nizamname. Ankara: Zerbamat Basımevi.
- Creswell, J. W., Hanson, W. E., Plano Clark, V. L., Morales, A. (2007). Qualitative Reasearch Designs: Selection and Implementation. *The Counseling Psychologist*, 35, 236-264. doi: 10.1177/0011000006287390
- Collins, R. (2017). Max Weber Bir Kılavuz. (Çev. T. Banguoğlu). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Cumhuriyet. (2011, Mayıs 27). Cumhuriyet'in "İlk Darbesi". *Cumhuriyet Gazetesi*. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/cumhuriyetin-ilk-darbesi-252626>
- Demirel, Ö. (2017). Eğitimde program geliştirme: Kuramdan uygulamaya. Ankara: Pegem Akademi.
- Durkheim, E. (2020). Eğitim ve Sosyoloji. (Çev. Ö. Ozankaya). İstanbul: Cem Yayınevi.

- Ergün, M. (1997). Atatürk Devri Türk Eğitimi. Ankara: Ocak Yayınları.
- Ertürk, S. (2017). Eğitimde “Program” Geliştirme (2. Baskı). Ankara: Edge Akademi.
- Firestone, W. A. (1987). Meaning in Method: The Rhetoric of Quantitative and Qualitative Research. *Educational Researcher*, 16(7), 16–21.
<https://doi.org/10.3102/0013189X016007016>
- Glaser, B., & Strauss, A. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Mill Valley, CA: Sociology Press.
- Holloway, I., & Wheeler, S. (1996). *Qualitative research for nurses*. Oxford: Blackwell Science Ltd.
- Houser, J. (2015). *Nursing research: reading, using, and creating evidence*. (3rd ed.). Burlington: Jones ve Bartlett Learning.
- Kapani, M. (2014). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kara, A. (2022). 1960 Darbesinin Eğitim Faaliyetlerine Etkisi: Toplum ve Ülke İncelemeleri Dersi Bağlamında İncelenmesi. *Anasay*, 0(19), 241-254.
DOI:10.33404/anasay.1021056
- Kırpık, G., Ünal, U., Işık, H., Demirtaş, B., Akyol, H., Birbudak, T. S., Tokdemir, M. A. (2012). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Otorite Yayınları.
- Kirk, J., ve Miller, M. L. (1986). *Reliability And Validity In Qualitative Research*. Sage.
- Lincoln, Y. ve Guba, E. (1985). *Naturalistic inquiry: Establishing Trustworthiness*, Beverly Hills.
- MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (1999). *Cumhuriyet Döneminde Eğitim II*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Öztan, G. G. (2020). Adalet Partisi İktidarında Solun Eğitim Meselesine Bakışı (1965-1971). *Mülkiye Dergisi*, 44 (1) , 3-36.

- Rapley, T. (2007). *Doing conversation, discourse and document analysis*. Sage Publications Ltd. <https://doi.org/10.4135/9781849208901>
- Salimoğlu, M. (2020). Cumhuriyet Halk Partisi'nin Yedinci Kurultayı ve Din Politikası (1945-1950). *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kùltür Çalışmaları Dergisi*, 4, 57-75.
- Schultz, T. W. (1971). *Education and Productivity*. National Commission on Productivity, Washington D.C.
- Streubert, H. J., & Carpenter, D. R. (2011). *Qualitative research in nursing*. (5th ed.). Philadelphia: Lippincott Williams ve Wilkins.
- Soyyigit, S. (2019). Beşeri Sermaye Teorisi: Klasik Yaklaşımdan Kompleksite Yaklaşımına. Y. A. Ünvan (Ed.). *Ekonomik Bilimlerinde Güncel Akademik Çalışmalar* (s. 106-114). Cetinje-Montenegro: Ivpe.
- Tanilli, S. (1994). *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- TBMM Tutanakları. (1946, 24 Aralık). Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesi.
- TBMM. (2012). *Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyon Raporu Cilt 1*. Ankara: TBMM Basımevi.
- TBMM. (2013). *Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 1 (24 Nisan 1920 – 22 Mayıs 1950)*. Ankara: TBMM Basımevi
- TBMM. (2013). *Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 2 (22 Mayıs 1950 – 20 Kasım 1961)*. Ankara: TBMM Basımevi
- TBMM. (2013). *Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 3 (20 Kasım 1961 - 27 Ekim 1965)*. Ankara: TBMM Basımevi
- TBMM. (2015). *Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 1*. Ankara: TBMM Basımevi.

TBMM. (2022). Cumhuriyet Dönemi Partiler Seçimler Beyannameler (1923-1980) Ankara: TBMM Basımevi

Tevhid-i Tedrisat Kanunu (TTK), Resmi Gazete 63 (6.3.1924), Kanun No.430, md.1-2-3-4)

TDK. (Türk Dil Kurumu). (2020). Güncel Türkçe Sözlük.

TÜİK. (2012). Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

Uzun, H. (2013). Cumhuriyet Halk Partisinin 1946 Olağanüstü Kurultayı. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 13(26), 139-161.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (11. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

1936 İlkokul Programı. (1936). İstanbul: Devlet Basımevi.

1948 İlk Okul Programı. (1961). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

1961 Anayasası. <https://www.tbmm.gov.tr/files/anayasa/docs/1961/1961-ilkhali/1961-ilkhali.pdf>

1962 İlkokul Programı Taslağı. (1932). Ankara: Ayyıldız Matbaa.

1966 Adalet Partisi Programı

1968 İlkokul Programı. (1979). Ankara: Temel Eğitim Yatılı Bölge Okulu Basımevi.

32. Gün. (2020, Eylül 17). *Demirkırat Belgeseli*. (Video). YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=WFMoNxZtKr0>

EK-A: Araştırma Etik Komisyon İzin Muafiyeti Formu/ Araştırma Etik Komisyonu Onay Bildirimi

	Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması/Araştırma Etik Komisyon İzin Muafiyeti Formu	F46
04 / 07 / 2023		
Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Başkanlığına		
Tez/Araştırma Başlığı	TÜRKİYE'DE İKTİDAR DEĞİŞİMLERİNİN EĞİTİM PROGRAMLARINA YANSIMASI ÜZERİNE BİR İNCELEME (1938-1988)	
Yukarıda başlığı/konusu verilen tez/araştırma çalışmam,		
1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır. 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne veya ruh sağlığına müdahale içermemektedir. 4. Anket, ölçek (test), mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen araştırmalar niteliğinde değildir. 5. Diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri kullanımını (kitap, belge vs.) gerektirmektedir. Ancak bu kullanım, diğer kişi ve kurumların izin verdiği ölçüde Kişisel Bilgilerin Korunması Kanuna riayet edilerek gerçekleştirilecektir.		
Çalışmada kullanacağım veriler: <input checked="" type="checkbox"/> Kamusal erişime açık (buraya yazınız): <input checked="" type="checkbox"/> Özel izin ve onaya tabi (buraya yazınız): <input checked="" type="checkbox"/> Üretilmiş veri (buraya yazınız): <input checked="" type="checkbox"/> Diğer (buraya yazınız):		
Yükseköğretim Kurumları Etik Kurulları ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Komisyondan/Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.		
Gereğini saygılarımla arz ederim.		
Feyzan Ece Albayrak <small>(Araştırmacı Adı Soyadı, İmza)</small>		
Araştırmacı Bilgileri		
Adı Soyadı	Feyzan Ece Albayrak	
Öğrenci ise No	N19131771	
Ana Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri	
Programı	Eğitim Programları ve Öğretim	
Statüsü	<input checked="" type="checkbox"/> Yüksek Lisans <input type="checkbox"/> Doktora <input type="checkbox"/> Bütünleşik Dr. <input type="checkbox"/> Diğer	
Danışman Görüşü ve Onayı*		
Çalışma verileri kamu erişimine açık izin gerektirmeyen çevrimiçi kaynaklar ve yazılı kitap ve dokümanlardan elde edilmiştir.		
Prof. Dr. Hünkar KORKMAZ <small>(İmza)</small> <small>(Danışmanın unvanı, Adı ve Soyadı)</small>		
*Tez ve tezden üretilen yayınlarda gerekli		
<small>Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Beytepe Yerleşkesi, 06800, Çankaya / ANKARA Telefon: 0(312) 207 85 72 Belgegeçer: 0(312) 207 85 00 e-Ağ: http://ebe.hacettepe.edu.tr/ e-Posta: ebe@hacettepe.edu.tr</small>		

EK-B: Etik Beyanı

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında,

- * tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- * görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- * başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- * atıfta bulunduğum eserlerin bütününe kaynak olarak gösterdiğimi,
- * kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- * bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

04/07/2023

(İmza)

Feyzan Ece Albayrak

EK-C: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu

11/12/2022

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Programları ve Öğretim Ana Bilim Dalı Başkanlığına,

Tez Başlığı TÜRKİYE'DE İKTİDAR DEĞİŞİMLERİNİN EĞİTİM PROGRAMLARINA YANSIMALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME (1936-1986)

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmamın tamamı (kapak sayfası, özetler, ana bölümler, kaynakça) aşağıdaki filtreler kullanılarak **Turnitin** adlı intihal programı aracılığı ile kontrol edilmiştir. Kontrol sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Rapor Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı	Gönderim Numarası
04.07.2023	102	174191	27.04.2023	%10	2126383264

Uygulanan filtreler:

- Kaynaklar hariç
- Alıntılar dâhil
- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarını inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan eder, gereğini saygılarımla arz ederim.

Ad Soyadı: Feyzan Ece Albayrak

Öğrenci No.: N19131771

Ana Bilim Dalı: Eğitim Bilimleri

İmza

Programı: Eğitim Programları ve Öğretim

Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

(Unvan, Ad Soyadı, İmza)

EK-Ç: Thesis/Dissertation Originality Report

11/12/2022

HACETTEPE UNIVERSITY
Graduate School of Educational Sciences
To The Department of Educational Sciences

Thesis Title: A STUDY ON THE RELATION BETWEEN THE EDUCATION, CURRICULUM, STATE, SCHOOL AND LAW

The whole thesis that includes the *title page, introduction, main chapters, conclusions and bibliography section* is checked by using **Turnitin** plagiarism detection software take into the consideration requested filtering options. According to the originality report obtained data are as below.

Time Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defense	Similarity Index	Submission ID
04.07.2023	102	174191	27.04.2023	%10	2126383264

Filtering options applied:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Educational Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Name Lastname: Feyzan Ece Albayrak

Student No.: N19131771

Department: Educational Sciences

Program: Curriculum and Instruction

Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

Signature

ADVISOR APPROVAL

APPROVED
(Title, Name Lastname, Signature)

EK-D: Yayınlama ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü/Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü/Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

04/07/2023

(imza)

Feyzan Ece ALBAYRAK

"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

- (1) Madde 6.1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tez in erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6.2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3 şahıslara veya kurumlara haksız kazanç; imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanın önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tez in erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7.1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir*. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir
*Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

